

Пролетары ўсіх краёў, злучайцеся!

МАЛАДНЯК

ЛІТАРАТУРНА - МАСТАЦКАЯ І ГРАМАДЗКА-
ПОЛІТЫЧНАЯ ЧАСОПІСЬ—ОРГАН БЕЛАРУСКАЙ
АСОЦЫЯЦЫІ ПРОЛЕТАРСКІХ ПІСЬМЕНЬНІКАЎ

— П А Д Р Э Д А К Ц Ы Я Й —

ІЛ. БАРАШКІ, П. ГАЛАВАЧА, А. ЗВОНАКА,
В. КАВАЛЯ, Я. ЛІМАНОЎСКАГА, А. МОРКАЎКІ
і А. СЯНЬКЕВІЧА

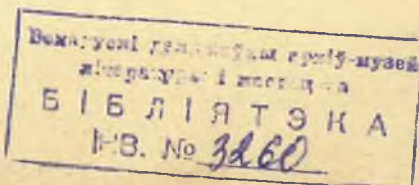

ГОД ВYДАНЬНЯ СЁМЫ

КНІЖКА СЁМАЯ

ЛІПЕНЬ

ВYДАВЕЦТВА „ЧЫРВОНАЯ ЗЬМЕНА“
М Е Н С К — 1929

ЖРНДАЛАМ

МІНІСТАРСТВО НАУКІ І АКАДЭМІЯ НАУК
БЕЛАРУСКАГА Савецкага Рэспублікі

Надрукавана ў друкарні
Беларускага
Дзяржаўнага
Выдавецтва

Заказ № 2977

1.200 экз.

Галоўлітбел 188Г

ВАЛЕРЫ МАРАКОЎ

МУЛЯР

(Поэма)

Ах чаго так месяц хмарай
Прытуманены.
Што-ж ты прызадумаўся раску-
дравы мой.

Ці аб маладосьці
Крыўдамі параненай,
Ці аб вечнай тайне
Мудрасьці людзкой...
Не катуй без часу
Юных
І бунтуючых
І ня блытай сьцежкі к сьветлым
Берегам...
Маладосьць ахвярам і любві
Даруючы
Будзь такім-жа сьветлым і харошым
Сам...

На бунтоўным моры
Чалавечых мараў
Сёньня творуць сонца—новае-зямлі,
Каб мільёны фабрык
Ад агню і пары
Да энэргій сонца перайшлі...
Каб ў палёх, абведзеных
Залатымі сьцежкамі,
Каласіўся горда вечны ураджай.
І каб людзі сёньня,
З залатымі ўсьмешкамі
Ня былі братамі сьмерці ды крыжам.

I. Дружба і раздарожжа

Ліпнёвы вечар дагараў
У абдымках ласкавых і кволых.
І тонкагубы вецер граў

Над дальлю ніў,
 Палёў
 І сёлаў
 Такою дзіўнаю гаворкай,
 Такою ласкавай красой,
 Як гэта даль,
 Як гэта зорка,
 Над гэтай буйнай паласой...

Хтось кінуў ружы на закаце
 Жывой
 І сонечнай рукой
 І нібы казачная маці
 Ноч навявала ім спакой.
 Ў адзеньне змроку і забыцьця
 І сну
 Ё бяссонья
 І трывог
 Сюды прыходзіў пазабыцца,
 Хто палюбіць, хто верыць мог.

Я кідаў працу, кідаў дружбу...
 Я адлятаў душой у дым.
 І ў песьнях ўпартых
 І напружных
 Пеў песьні славы маладым.
 А Нюрын горка
 І жалобна
 Ківаў мне буйнай галавой.
 І з мэтай ласкавай
 І добрай
 Выказваў погляд шчыры свой.

Н ю р ы н

Глядзі, браток, не памыліся,
 Разгубіш шоўк сваіх кудрэй.
 Пагаснуць вочы,
 У п'яных мысьлях
 Пачнеш клясьці жыцьцё
 І сьмерць...
 Няма нідзе вялікшай праўды,
 Як праўды
 Працай жыць сваёй,

І вось затым
Зусім ня праў ты,
Што верыш маце тэй пустой.

Што адказаць я мог на гэта?
Кіпела сэрца, як вулкан,
І вера ў сьвет,
Ў прасторы сьвету
Мне гаварыла: быць поэтай—
Ня значыць жыць
Ў разгары ран.
Я слухаў гул людзкіх жаданьяў,
Я кветкі рваў,
Я браў вянкi...
І я пашоў ў тумане п'яным,
Ад сэрцу любых,
Дарагіх
Туды, дзе бачыў сьвет пазнаньня
І сьветлай долі берагі.

2. Нашы сьдзежкі

Разыйшліся дзье дарогі,
Разыйшліся ў даль.
Ўсталі хмары
Крутарогі,
Загуло разводзьдзе хваль.
Па дарогах тых,
Ды сьдзежках,
Дзе туман, ды пыл
Залатыя ружы ўсьмешак
Не адзін там сэрцам піў.

Не адзін адходзіў
Э помстай
У золата дарог.
К новым дням,
Жыцьцю,
Знаёмствам,
К новай долі на парог...
І браты па тых дарогах,
Пад вятровы вой
І я праходзіў тэй дарогай,
Я сэрца нёс ахвярам дня.

І ў ім было так многа,
Многа
Жывых надзей,
Навал,
Агня,
Імкненняў радасных і палкіх,
Узьлётаў зор,
Гарэньняў сіл,
Што і цяпер яшчэ, як змалку
Жыцьця шукаю між магіл.

Было нас двое,—Я і Нюрын...
Гарэлі разам,
Разам йшлі
І над адным вялікім мурам
Глыталі вапну, пыл зямлі...
Былі братамі,
Дружбу мелі,
Шукалі зорных вечароў,
Дзе стан бярозкі белацелай
Апаясаны быў зарой.

Прайшло ня мала дзён
За працай,
Ня мала сноў праплыла ў дым.
І нам,
Як раньне маладым,
Хацелась верыць,
Што ў палацах
Мы будзем жыць—мы ўладары...
Ах, гэтых мараў
Не закрэсьліць,
Яны, як мора на зары,
Будзілі сонечныя песьні...

Аднойчы мы ў разгары раньня
Былі высока над зямлёй.
Хістаў пад намі рыштаваньне
Буй-вечер
Цёплаю рукой.
Абліты глінаю і вапнай
Я сонцу гімн тады злажыў...
Было так хораша,
Так трапна,
Бы сад расьцьвіў ў маёй душы.

І над пустэльніяй воч туманних
Ўзыходзіў новы край зары
І песьняй сонечнаю
П'яны
Я новай мовай гаварыў
З прыродай юнай і багатай,
З красой прастораў залатых,
З разьлівам хваль
Крыві заката
І з палкім сэрцам малодых.

Гудзеў трывожна шумны горад
І гул ўзрастаў, як акіян.
Я смела йшоў
К яго прасторам
Бяз болю,
Крыўды і бяз ран.
Я успрыймаў яго стыхію
Стыхіяй юных сіл сваіх...
І сьніў аб кветках дарагіх я
На пыльных плітах маставых.
Йшлі з агнём жальбы
Й трывогі
Бараніць край родны
Свой...

* * *

Вось так і мы, пад залатым убраньнем
Жывой і ласкавай начы
Пайшлі шукаць
Прастораў ранья
Шукаць не знаных далячынь.

* * *

У нас па вёсках русакудрых,
Дзе новы быт
Ужо ўстае.
Пяюць на стары лад.
Ня мудра,
Бо новых песьняў не стае.
Пяюць аб здрадзе,
Аб магілах,
Як крыўдзіць пан
Сваіх сялян.

Што нікне вера,
 Тухнуць сілы
 І сэрца змучана ад ран...
 А паглядзіш,
 То колькі сілы,
 Якая моц,
 Якая моц...
 Як кроў растопленая
 Ў жылах
 Пульсуе кроў...
 О, любы мой.
 Там, на палёх маёй айчыны,
 Вялікай мацеры маёй,
 Часамі й сонца
 Дарма стыне,
 Не скарыстанае зямлёй!
 Дзе вырастаюць
 Людзі сонца,
 Патрэбны песьні новых дзён,
 Каб па абуджанай старонцы
 Прайшоў надзей
 І дум цыклён...
 О, любы мой!
 Пад песьні волі
 Лягчэй тварыць і будаваць.
 Нам трэба
 Сонечнае поле,
 Каб і самім,
 Як сонца стаць...

І я пашоў шукаць тэй песьні,
 Вялікай музыкі
 Жыцьця,
 Ў вачох
 З бунтуючым прадвесьнем
 І з сьцягам волі на плячах.

* * *

Гэткі сьвет бунтуючы і сіні,
 Гэткі сьвет—
 Таварыш навалніц.
 Аддалі ўсё мы для краіны..
 Каб агнём
 Яе жаданьяў жыць...

Вырывалі сэрца юнымі рукамі,
Каб ярчэй
І радасьней палаць.
Колькі песняў сьпета
Па-за намі,
Не адзін збудованы палац...

* * *

Шумела сталіца
Вясновым разводзьдзем,
Муры за мурамі ўзрасталі жывей.
Час бур,
Навальніц
І руінаў праходзіў,
Краіна залечвала раны свае...

Звон малаткоў, размахі кельны,
Жывой рукой
Ў глушы пустэльні
Узьняты волаты-муры...
І дзень уставаў
У кветках вапны
І быццам мора ў час зары
Дзявяты вал
Нясло на лапах
Жыцьцю паўстаўшых падарыць..
І Нюрын там,
Як волат-муляр,
У сям'і ўзрастаючых муроў
Для іх аддаў
Пачуцьцяў чуласьць
І маладых жаданьняў кроў...

Шумела сталіца
Вясновым разводзьдзем.
Муры за мурамі ўзрасталі жывей.
Час бур,
Навальніц
І руінаў праходзіў,
Залечвала раны, краіна, свае...

* * *

...Вечарамі ў пасёлкавым клюбе
Гульні,
Сьмех
І гармоніка ўсхліп.

Там страчаўся ён з блізкай
 І любай
 Комсамолкай Натальляй Кулік.

Стала праца вясёлай
 І сьветлай...
 Мэта знойдзена, мэта живе.
 Дзень праходзіў
 З усьмешкаю ветлай
 І праменьнем расы на траве.

Ў вечарох нарадзілася шчасьце,
 Вечары сагравалі
 Любоў...
 І што ім даставалася
 Часта—
 Мне прыносіла крыўду і боль.

Я пашоў між туманаў і цемры,
 Я шукаў залатых пуцявін
 І параніў я ногі
 Аб крэмі,
 Аб граніт і цамэнт маставых.

3. Падзеі разгортваюцца

Якая боль. Так ціха ў полі
 І з болю месяц акалеў.
 І ня стрымаць
 Нам гэтай болі
 І ня пусьціць яе на лес.
 Цяпер няма
 Нідзе прыпынку...
 Дзе родны дом маёй душы?
 За хлеба чорствую
 Скарынку
 Няўжо я мучыўся і жыў?
 Ня тое, не...
 Ў прасторах сьвету,
 Ў палёх краінных і чужых
 Я гадаваў
 Жывую мэту
 Надзей вясёлых і жывых.
 Я сумаваў

Па вочах любай,
Па дружбе сэрца і надзей,
Мяне-ж
Ніхто не прыгалубіў,
Сярод тупіц
І між зьвярэй...
З балота броду
І мяшчанства
Ўсё-ж бачыў полымя зарніц,
Я гадаваў у сабе
Паўстанца
І новым дням скіляўся ніц.
І можа так,
Што ўчора стала,
Што я імкнуўся да людзей,
Я пакахаў тады
Натальлю
Ўсёй сілай песьні і надзей.

* * *

Спаткаўся з ёй ў зялёны вечар
І словы
Дзіўныя казаў,
Аб дружбе палкай,
Чалавечай
І пра пачуцьцяў дзіўны сад...

Дзяўчына мілая,
Дзяўчына любая
Табой ўсхвалёваны, табе кажу,
Што,
Калі сёньня
Шчыра прыгалубіш ты,—
Аддам табе
Ўсё сэрца,
Ўсю душу...
Дзяўчына сьветлая,
Пачуцьцяў зоранька
Агонь у сэрцы, ў юным, засьвяці.
Я стану, любая.
Такім-жа скоранька,
Такім-жа сьветлым, чыстым,
У жыцьці...

Быў падфарбаван ласкай вечар,
 Ах, вечар быў
 Ё яе вачох..
 Пашто-ж я браў
 Яе за плечы
 І слухаў дроз крыві ў плячох?..
 Дрыжалі далі ў майскай стоме,
 І ў стоме
 Сам я ўвесь дрыжаў...

.
 Не гавары Валер
 Нікому...
 Так. Проста... К дому праважаў.

* * *

Закруціліся дні і тыдні.
 Па дарогах разьвееўся пыл...
 Часта, часта
 Ёставалі злыдні
 З сутарэньняў жывых магіл.
 Разьбівалі надзеі і думы
 І ня раз я ужо
 Шкадаваў,
 Што ударыў
 Па ласкавых струнах,
 І што з працай мне блізкай
 Парваў...

Эх, песня, душа зараніца
 Ня з сонцам яна узышла.
 У бурах жыцця,
 У навальніцах
 Сама навальніцай была.
 Радзілася ў муках
 І стогнах
 І мукі радзіла другім,
 Як хмара,
 Над зорным парогам
 Туманіла зор берагі.
 Пылалі
 І падалі зоры.
 І сам я за імі ляцеў
 Туды—
 У невядомае мора,
 У вялікае мора надзей...

Закруціліся дні і тыдні.
Ў гэтых днёх зноў да працы
Прышоў...
Толькі дзіка сьмяяліся
Злыдні
Над маёй накіпелай душой...

* * *

І пакрыўдзіла горка яна,
Надсьмяялася... Плюнула ў сэрца.
Дагарала і нікла вясна
Пад чыюсьці сымфонію сьмерці.
І тады пра каханьне
І сьмерць
І пра крыўду ня раз гаварыў.
Халадзей пела
Зорная медзь
Пад удар языкоў зары...
Я пашоў зноў шукаць вясны...
Толькі з крыўдай і помстай пашоў.
Так-жа горка
Праз дым,
Палыны
Насьмяяўся й над здраднай душой...
Я пазнаў,
Што ні кроку назад.
Крок назад—і насьмешкі і здрада.
І пашоў я поэмы складаць
Пра каханьне,
Юнацтва і радасьць...
А яна у адплату,
У здзек...
Наманіла—збрахала другому...

.....
— Гэта брудны
І злы чалавек,
Яму ўсё, што варожа, знаёма...
Пахла мёдам
І сьвежым кропам...
У цьвеце сад залаты патапаў...

.....
— Дарагая
Ці-ж гэткай нядобрай,
Я ці-ж гэткай, ці-ж гэткай шукаў?

4. Твар да твару

Дзе няма ні руху, ні спакою,
 Дзе адны каменні, ды крыжы...
 Любы мой,
 Вясёлаю рукою
 Дагарэўшых сэрцам
 Ня тушы...
 Толькі там жыцьцё,
 Дзе рух і палыханьне...
 Толькі там ўстаюць
 Супроць жыцця,
 Дзе ў руках жывога парыванья
 Дагарае першая сьвяча.
 Чэзьне дым,
 Зьнікаюць перашкоды,
 Колькі-ж сноў загублена
 У дым...
 Шэраг год
 Жыцьцёвай непагоды
 Замятае дальняга сьляды...
 Ах, людзкае сэрца
 Ёсь-ж машына,—
 Ёсьць агонь—
 Трапечыцца яно...
 Вось чаму
 За любых,
 За айчыну
 Часта п'ём і распач і віно...
 Ну даволі...
 Што загаласілі?..
 Хай пад час я падаў і хварэў,—
 Я ўцякаў
 Ад холаду магілы,
 Я агнём жаданага гарэў...
 Ня шукаў мяшчанскага спакою,
 Не каменяў чорствых
 І крыжоў...
 Ня душыў юнацкаю рукою,
 Тых хто ў даль, да лепшага ішоў!

* * *

Ён спаткаў мяне злосным і дзікім,
 Словы злосныя
 Кідаў у твар...

Ўсё былое,
Ўсё сьветлае нікла:
І сяброўства
І сьвет
І запал...
І тады мне да болю,
Да мукі
Захацелася праўду душы расказаць.
А ці-ж ёсьць
Вось такая навука,
Што вучыла-б квітнеючым стаць?!

Слова мне

Паслухай Нюрын!
Любы дружа!
Жывем мы толькі раз ў жыцці!
Мы,
Абагрэтыя культурай,
Аб блізкіх
Думаем ня дужа,
Таму й ня можам расьцьвісьці,
Як сад,
Пад песьнямі зімы.
Ў хвіліну крыўды,
Ў змроках суму
Шукаў я шчасьця сьветлых
Сноў...
Я знаў надзей
Жывую думу
І песьні майскіх берагоў...
Дык, слухай браце,
Слухай любы
Я ў ёй шукаў
Вялікіх спраў,
Я-ж памыліўся да загубы
І справу дрэнную сыграў...
Ня вінаваць...
Ня трэба гэтак...
Я расказаў табе, як мог.
Я бачыў ў ёй
Праменьні сьвету
І нібы гэты сьвет бярог...
.....

Яна-ж была—
 Ёся для поэты,
 А муляр я—ёй быў далёк!..

* * *

Пахіліўся ён ціха да долу.
 Засмучэньне
 На вусны лягло...
 У хмарцы корчыўся месяц
 Ад болю
 Ё скацілася зорка далоў...
 Было многа напеваў
 У ночы,
 Было многа у ночы зарніц...

 Глянуў ён мне
 У туманныя вочы
 Ё прамовіў, схіліўшыся ніц:

Н ю р ы н

...Я зразумеў цябе таварыш...
 З нас кожны так
 Пад час гарыць.
 Ё ў пачуцьці жывых пажараў,
 Ё ў шуме бур
 Ё навальніц...
 Мы ўсё па-рознаму шукаем
 Жаданых
 Сьветлых берагоў...
 Дык, дай забудзем,
 Што мы маем,
 Ё пойдзем зноў рука з рукой.

Усё былое,
 Усё горкае нікла;
 Дым знікаў за далёкай гарой...
 Быў той вечар
 Жывы і нязвыклы,
 Як дзяўчына пад майскай зарой.

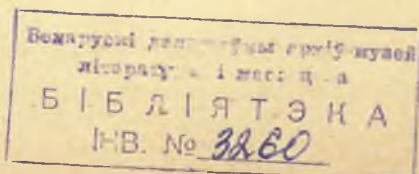
* * *

Мы зноў пайшлі
 К прасторам працы
 Змагацца жыць і будаваць.

Ен краю роднаму—
Палацы,
Я-ж іх, як волю апяваць.
І вось я склаў
Поэму гэту,
Чым я гарэў,
Што успрыняў...
Ляці-ж у сьвет,
Нясі поэту
І шум і лаянку ў газетах,
На радасьць,
Сум,
На гора дня...
Я успрымаю ўсё бяскраю.
Я рад за юных
І живых
Яны і сэрцам не згараюць
І на кастры
Чужога краю
Ня хіляць гордай галавы.

* * *

Хутка выйшла Кулік
З комсамолу...
Абвянчалася з нейкім панком.
І знайшла з ім
Жаданую долю
І знайшла сабе цёплы
Дом...
Былі ночы жаночых абдымкаў,
Нехта грубай
І дзікай рукой
Даў прытулак ёй,
Даў ёй скарынку,
Як і ўсякай-бы
Іншай,
Другой...
Гаварыла—
Знайшла сабе шчасьце...
Гэта сталы зусім чалавек.
І аб чымсьці
Ўздыхала так часта,
Пад таемныя рухі брывей...

Можа быць
Аб былым шкадавала,
Ці чыноўніка мужа кляла.
Ўсё-ж калісьці
З другімі ішла
Ў залатую і сьветлую даль.

* * *

Гудзеў трывожна шумны горад
І шум ўзрастаў,
Як акіян...
Жыцьцё,—
Я думаў—
Гэта творчасць,
А творчасць лепшага экран.

1929 г.

ЛІСТ ВЫЛУЧЭНЦА

(Апавяданьне)

Мяне чакаў з самага раньня прынесены пачтаром звычайны зялёны канвэрт. Па караваму почарку я пазнаў майго дзядзьку—рабочага чыгуначных рамонтных майстэрань аднаго вялікага чыгуначнага вузлу.

Ён—самы звычайны (якіх у нас многа) рабочы-сьлёсар. Член партыі з часоў польскага падполья. Прымаў удзел у грамадзянскай вайне на паўднёвым фронце, бараніў Савецкую Украіну ад урангелеўцаў, а апынуўся ён там па мабілізацыі партыйцаў у Чырвоную армію. На фронце працаваў у разьведцы. Разумны, статны і адважны мой сваяк.

Пасьля таго, як дзядзька разьбіў ў пух і прах Урангеля, і беламу барону прышлося, не аглядаючыся, уцякаць ад яго праз крымскія горы і Чорнае мора да румын і туркаў,—мой дзядзька дэмабілізаваўся, прыехаў у свой горад, да сям'і, праз месяц-другі паступіў зноў на чыгунку ды ўзяўся за рамонт змучаных голадам і вайною цягнікоў ды вагонаў. Ды яшчэ як узяўся! Напільнік у сільных, здаравенных руках сьлёсара раз-по-раз роўна і чыста пілаваў сталёвыя часьціны машын, мяняліся шрубы, рэзаліся новыя нарэзы, усё падганялася пад мерку цыркуля і ватэрпаса. Ні-то ў дваццаць чацьвертым, ці дваццаць пятым майго сваяка абралі ў бюро парт'ячэйкі, а калі яго аднойчы на паседжаньні бюро вызначалі ў адказныя сакратары—ён адмовіўся, мотывуючы тым, што малапісьменны, і з работай яму ня справіцца.

— Ну, воля твая!—тады сказала бюро:—Як хочаш, справа, брат, адказная і, калі сам не бярэшся,—настойваць ня будзем.

Так ён ў сакратары і не прайшоў. Праз год, на акруговай канфэрэнцыі, калі партыя выставіла лэзунг аб прыцягненьні рабочых да кіраўнічага партыйнага апарату, ён прайшоў ад чыгуначнікаў у склад АКа. На паседжаньнях, ды пленумах ён ня выказваўся,—гаварыць—не ў яго натуры, ды і ня умеў. Больш слухаў. А калі пытаўся яго думкі—адказваў коратка:

— З гэтым згодзен. Гэта няправільна. Трэба вось так...

Час-ад часу яго прапановы запісваліся асобнымі думкамі ў пратаколе паседжаньня АКа, часта ставіліся на галасаваньне і праходзілі большасьцю галасоў. У АКа склаўся пра яго такі погляд: сумленны, шчыры, адданы партыец, вытрыманы, але ня зусім разьвіты (дзякуючы чаму пракуляцця настроі недаацэнкі ролі старых спэцыялістаў у нашым савецкім будаўніцтве).

Рэшту аб ім, аб маім сваяку, раскажа атрыманы мною сёння ліст у зяленым конвэрце, напісаны кручкватымі, нязграбнымі літарамі:

— Пасля таго, як апошні раз ты быў у нашым горадзе і я сустрэкаўся з табою—многае змянілася. Цяпер я ўжо не працую на чыгунцы. Партыя вылучыла мяне на адказную савецкую работу. З пудзёўкай ад акругкому тады я пайшоў у Масласаюз—на працу. Калі я падаў пудзёўку белабрысаму старшыні праўленьня ён засьмяяўся пра сябе, але гэты сьмех я заўважыў толькі тады, як на другі дзень узяўся за свае абавязкі—намесніка старшыні. Старшыня пазнаёміў мяне з спецыялістам нашай установы. Ён калі знаёміў, амаль ва ўсіх я заўважыў тую-ж усьмешку, якую я ўчора бачыў на твары майго белабрысага—камуніста старшыні. Прызнацца табе, па совесьці, Масласаюз для мяне ў першыя дні здаваўся чорт яго знае чым, але я, упэўнены у сваю партыю у самага сябе, узяўся за справу...

Праз некалькі дзён, пасля майго прызначэньня ў Масласаюз, мне трэба было перавесціся з чыгуначнага Райкому ў Гарадзкі, і я паехаў на аўтобусе. Народу было многа—бітком набіты аўтобус. Дык вось стаў я і чую як гутараць перада мною два пасажыры:

— А вы,—кажа адзін,—знаеце, у наш саюз вылучэнца-рабочага прыслалі. Толку мала. Прафан. МалаграMATны. Абсалютна не знаёмы з гэтымі дзёвымі апэрацыямі.

„Ці не пра мяне“—кінулася мне ў голаў думка. А ён працягвае:

— Толку мала з гэтых, знаеце, вы-лу-чэн-цаў. Вот, да рэвалюцыі глядзіш і павышэньне было-б, а цяпер вы-лу-чэнцы...

— „Арабочываньне“ апарату!—адказаў яму другі. Ён сказаў так, і я ўспомніў якраз тую самую ўсьмешку майго белабрысага старшыні камуніста ў першы дзень маёй працы.

Я ня стрымаўся і ўмяшаўся, як няпрошаны госьць, у гутарку:

— Ён вы, таварышы, упэўнены, што мала толку?

Ад нечаканасьці маіх слоў адзін з іх павярнуўся і мы адзін другога пазналі. Ён—быў мой спэц, а я, я той самы малаграMATны вылучэнца, аб якім ішла гутарка...

Я тады пачаў разумець справу. Гэта было мне першай лекцыяй. Праз дзень я дабраўся да спраў лічнага стала маёй установы і даведаўся, што мой спэц—праўда вялікі спэц, але былы ўпраўляльнік буйнага памешчыцкага маёнтку.

Мне цікава апісаць табе ўмовы працы ў Масласаюзе. Табе, як таварычу (мой дзядзька ўпарта заве мяне газэтчыкам) гэта будзе цікава. Але перш чым пра гэта пісаць, раскажу хто працуе са мной.

Старшыня наш—камуніст. Я яго заву белабрысы. Аграном. Як і ў мясцкоме—жонка белабрысага папоўская дачка і дапамагае сваёму бацьку папу—грошы пасылае на раён. А там стары моліцца. Ён выхадзіць што моліцца за грошы, якія атрымлівае мой белабрысы. Ён народ маніць... Вось яно як!

Сяджу я з маім белабрысым у адным габінэце. У яго на сталае тэлефон, і ў мяне тэлефон. Сядзім, працуем—ён усё пляны складае, а я практычную працу вяду,—горад маслам забяспечваю. А гэта, братка мой, ня хаханькі. Ты, відаць, ня знаеш, як туга яно вылазіць... Дык вось—мне звоняць па тэлефону і з цэрабкопу, і з больніцы, і з шпіталью, і з дзетдамоў, і чорт яго знае адкуль звоняць.

— Масла!—крычаць усе,—дасі?

А майму белабрысаму тэлефон адзін раз на дзень звоніць. Ты як думаеш адкуль? з кватэры. Жонка звоніць. Ня чую, што яна яму гаворыць, толькі чую адказы яго:

— Цалую. Твой Танічак. Сёння ў кіно пойдзем... Засулавала, дзетка, без мяне? Зараз прыбягу...

І вось адзін дзень у кіно кажа, другі дзень у тэатр, трэці дзень на сямейны вечар, чацьверты дзень у цырк... і чорт яго знае—няўжо дзён у тыдні, ды партстаўкі хапае,—думаю я,—але віду не падаю... Маўчу часьцей. Я прыходжу на працу ў дзевяць, а ён, белабрысы, у дзесяць. А прыдзе—пляны складае, падлічвае, вылічвае ды раз у тры месяцы на пленуме праўленьня іх зацьвярджае...

А побач з нашым габінэтам—аргадзел. Загадчыкам там—такая, як і я—вылучэнка. Сялянка, з арцелі на працу ў Саюз узялі. Гаварка кабэціна, разводка. Мужчын любіць, дык ліха яе ведае. Часта па справах, прыходзіць яна ў мой і белабрысага габінэт. Пра справы гаворыць? Не! Зусім не!

— Я, кажа, прапагандзірую свабодную любоў. З кім хачу, з тым і жыю...

А камуністка. Ёй нават у сельсавеце старшынёю выбіралася.

— Няправільна, хочу я ёй сказаць,—вы гаворыце, але маўчу—ня чуў яшчэ ад нашай партыі правілаў пра новы быт. А, па-мойму, аргаддзліха сьцэрва харошая. Працаваць, праўда, працуе, але пра „свабодную любовь“ глыбока памыляецца. Як ты думаеш, братка? А?

Кур'ер у нас хлопец харошы—актывіст. Комсамалец. Організаваў ён у нас МОПР і Асовіяхімячэйкі. Вось прыходзіць ён аднойчы да нас у габінэт ды пытае:

— Хто з вас заўтра на стральбу хоча ісьці?

А ў габінэце нашым сядзела і аргаддзліха. Не пасьпеў я адказаць, „вайду“, а яна:

— Пашоў ты... не перашкаджай працаваць...

Эх, злосьць мяне разабрала: „сьцэрва, думаю, я хоць мацярню добра ведаю, але пашто-ж мацюкацца задарма... Зьмену ў такім духу гадаваць“.

Заміся наш кур'ер—комсамалец з габінэту, відаць, і пра стральбу кажа.

Усю я яе ў абарот пасья ўсяго гэтага. Ёй здорава ўзяў.

— Ты-ж кажу камуністка, а так з комсалам гаворыш. Нягодна так... Ашчаперылася яна, як курыца-квактуха, ды на мяне як наваліцца:

— Два месяцы прасядзеў тут, а бюракратызмам заразіўся. Паду маеш, валакіту ўсякую разводзіш...

І злосьць-бы не такая была, калі-б аб справах мы ў той час гаварылі, а то яна-ж нам пра сваю „свабодную любоў“ гаварыла...

— Вольная я, з кім хачу, з тым жыву...

Нашы спэцы „ха-арошыя“ людзі. Пяць старых—пяць маладых. А дэмікі ўсе. А працуе з іх адзін. Паедзе ў вёску—глядзіш арцель новую прывязе. А тыя, старыя дарма толькі, памойму, камандыровачныя выпіваюць. Паедуць, організуюць, а праз месяц—арцель і развалілася. На заможных пакладаюцца. „У заможных,—кажуць,—каровы сытыя, мала мнота, можна заўсёды кашу зварыць“... Такі вараць... Як толькі прывязна, ды малако на рынку ў цане паднялася, разваліліся заможнікі арцелі—усе да аднэй. На рынак, у горад, малако павезьлі, а нам, у Масла саюз,—хоць-бы на грош зламаны...

Так пляны майго белабрысага і трэснулі. Па нітачках... А мне з дому звоняць:

— Масла!

З цэрабкопу звоняць:

— Масла!

Ну, а я дзе яго вазьму, калі ані-ні няма. Толькі на больніцы ледзь ледзь стае...

А вась з тых арцеляй, што адзін са спэцаў організоўвае, бестытэйны праўда, але наш чалавек,—глядзіш сюды-туды і пудзікаў дзесю пятнаццаць ёсьць...

Я і кажу яму аднойчы:

— Маладзец, вы, як пагляджу, відаць ведаеце добра дырэктар партыі і савецкай улады па сельска-гаспадарчай рабоце.

Ён мне, праўда, нічога не адказаў. Толькі я ўпэўнены з работы што ведае.

З ім я і пасябраваў. Харошы малец. Чаго ня ведаю—у яго сям'я. А ён мне—так і так параіць. Зраблю, як ён гаварыў—ніколі не памылюся.

А нядаўна „упраўляюшчага“ мы вычысьцілі. Пад першы номер белабрыса зацьцю праводзілі.

— Ня знаю я гэтай „мовы“, і знаць не хачу!—так і адказаў на пытаньне.

А па службе, у вёску штотыдзень езьдзіў. Які-ж тут саюз горад з вёскай. За гэта і пачысьцілі. А мой белабрысы заступаўся за яго.

— Спец, другога не дастанем...—казаў белабрысы. А мы пачысьцілі. І другога знайшлі.

Па-мойму, ня горшы, а лепшы нават за „упраўляюшчага“. Сапраўды праўда, але і мову ведае, і працу разумее.

Так, брат, я і працую. А цяжка знаеш на фронце гаспадарчай работавець. Лягчэй у рамонтных, пры станку... Стой сабе, шрубуй, і маханікі ня відаць табе. А ўсё—партыя. Паставіць цябе ў Масла саюз здохні, а цісьні масла... Так вась, браток, я цісну...

Э. АСТАПЕНКА

* * *

Агнямі і кроўю сардэчных поэм
Ваганьнем артэрыі няспынным
Мы славу, вялікую славу пьем,
Табе, дарагая краіна!

Хай кожнае слова і кожны уздых
Зьвініць галасамі баянаў
У далях балотаў і багнаў сівых,
У проймах бялёсых туманаў!

Няхай у блакітныя высі твае
У час парпуровае рані
Бунтоўная праца штандар узьвіе
Чырвоны штандар будаваньня!

На сінім балоце, дзе багна і мох,
Дзе бросьня і водар багунны,
Няхай пракладзецца у будучнасьць мост
Пад рэйкамі гулкай чыгункі.

Няхай праімчыцца гарачы цягнік,
З эпохі крыві і нягоды.
І рушыць з сабою уздымныя дні
Вялікіх гадоў і стагодзьдзяў.

Агнямі і кроўю чырвоных поэм,
Сталёвай хадой індустрыі
Мы славу, вялікую славу пьем
Табе, дарагая краіна!

Н. БЕЛІНА-ПАДГАЕЦКІ

РЫБАКІ

(Апавяданьне)

I.

— Гэй, таварышы, адчыняйце браму!

Праразьліва гудзе ражок грузавога аўтамабілю, каля зачыненай брамы бандарнае фабрыкі. А наведзены матор уторыць яму сваім гулам, злосна патрабуючы пропуску.

— Бачыш раскрычаліся, д'ябал-бы іх пабраў!—мармоча стары Жозэф, на абавязках якога звычайна ляжыць упусканьне і выпусканьне прыбываючых на фабрыку аўтамабіляў.—Нават кавалка хлеба не пасьпее перакусіць спакойна.

— Ну, дзядок, паварочвайся!—крычыць яму П'ер з самага верху накладзенага парожнімі бочкамі грузавога аўтамабілю.—Нам чакаць няма часу!

— Няма часу, няма часу!—мармоча Жозэф, адчыняючы цяжкія масьляныя вароты.—Не на пажар сьпяшаецца. А да сьмерці працаваць заўсёды пасьпее.

Грузавік урачыста ўзьяджае на шырокі двор фабрыкі. Яго зарывае абкружае натоўп цікаўлівых рабочых.

— Гэй, П'ер,—крычыць адзін з іх.—Ты чаго-ж гэта ўскарабкаўся на самы верх? Нібы прэзыдэнт рэспублікі!

— А тут добра,—сьмяецца П'ер,—ветрык павявае і прыгожых дзяўчат па дарозе разглядаць можна.

— Ну, чаго скупіліся тут, д'яблы!—раздаецца з воддалі сярдзіты голас старога майстра.—Нібы аўтамабіля ніколі ня бачылі. Жывей за працу!

Рабочыя, сьпяшаючыся, разыходзяцца ў розныя бакі, а П'ер пачынае разгружаць аўтамабіль.

— Бачыш, жывёла якая гэты майстар,—мармоча ён, спрытна пасьпяшаючы па наведзенаму дзеравянаму памосту парожнія бочкі на зямлю.— Слова з прыцелем прагаварыць забараняе.

Бочкі, пушчаныя спрытнаю рукою, коцяцца па памосьце і мякка перавярнуўшыся некалькі разоў на зямлі, коцяцца далей, проста ў шырокі рашчынены дзверы складу. Там яны падхопліваюцца другімі рабочымі фарміруюцца па катэгорыях і ставяцца у шар для прасушкі.

— А спрытны хлопец гэты П'ер,—кажа старэйшаму майстру з дзесяціх,—глядзі як налаўчыўся. Ані адна бочкаю не прамахнуўся! Усе, як адна коцяцца, куды ім належыць!

— Спрытны то ён спрытны,—усьміхаецца сабе ў вусы старэйшы майстар.—Ды вось гаварыць ён вельмі любіць шмат. Вось у чым бяда!

— Ну, вось вам апошняя!—крычыць П'ер і лёгка скача на зямлю з грузавіка.—Цьфу, як змарыўся! Цяпер адпачыць і перакусіць ня шкодзіць.

І выняўшы з кішэні яшчэ з раньня прырыхтаваны маткаю бутэр-брод, ён пачаў з смакам есці свой, некалькі спозьнены полудзень.

— Гэта-ж падумаць толькі,—гаварыў ён рабочым, якія чысьцілі каля яго на дварэ пакрытыя астаткамі ад масла бочкі,—ужо адзінаццатая гадзіна! Скора і на полудзень час ісьці, а я ледзь-ледзь улучыў хвілінку вольную, каб трошкі перакусіць! Ну і дзянёк-жа выдарыўся сёння! Перш у Экс на фабрыку паехалі, потым на вакзал два разы, потым яшчэ ў два—тры мейсцы, потым вось сюды. Зусім замарыўся я сёння, таварышы.

— П'ер, падыдзі сюды на хвалінку,—пазваў яго з сваёй канторы старэйшы майстар.—Ты мне патрэбен.

— Вось стары д'ябал прычাপіўся,—прамарматаў П'ер,—нават перакусіць не дае спакойна сабака гэты.

А ў слух сказаў:

— Я зараз, майстар. Толькі праглыну кусок!

— Вось што, П'ер,—сказаў яму стары майстар, калі Дзюкло увайшоў у яго маленькую канторку.—Заўтра вельмі рана раніцою трэба будзе паехаць на фабрыку Экс і паступіць там на цэлы дзень з грузавіком у распараджэньне інжынэра Дзюжардэна. Там маюцца якіясьці тэрміновыя работы.

П'ер спахмурнеўшы паскроб патыліцу.

— Я ніколі не адмаўляюся ад працы майстар,—нерашуча сказаў ён.—Нават у нядзелю працую з задавальненьнем, калі ёсьць над чым працаваць. Сям'я ў мяне вялікая, а заробтак не такі ўжо вялікі. Так што адпачываць—то не асабліва прыходзіцца. Але-ж заўтра для мяне працаваць зусім немагчыма.

— Гэта чаму-ж П'ер?—здзіўлена падняў бровы стары майстар.

І спахмурнеўшы дабавіў:

— Мне здаецца, што заўтра не нядзеля і не якое-небудзь нацыянальнае свята, каб нічога не рабіць!

— Заўтра Першае Мая, пане Альфонс,—ціха адказаў яму П'ер,—а ў гэты дзень я ніколі яшчэ не працаваў. Ня думаю працаваць і ў гэтым годзе.

— Скажэце, калі ласка, які рэволюцыянэр знайшоўся!—расьсьмяяўся на ўсю канторку старшы майстар.—Першае Мая! Ды гэтае-ж свята ніколі ня было замацована французскаю палатаю дэпутатаў, дурная ты галава! Апрача таго, глядзі, цяпер Піліп згадзіўся працаваць заўтра. Дык што-ж гэта ты лепшы за яго?

— Шофэр Піліп можа рабіць як ён хоча,—цывёрга адказаў на гэта П'ер.—Я-ж працаваць заўтра ні ў якім разе ня буду!

— Глядзі, П'ер,—пагразіў яму майстар.—Ты ведаеш, што дырэктар, пан Дэфрыкс, жартаў строіць ня любіць. Дорага можа абыйсьціся табе тваё кардыяцтва!

П'ер маўчаў, задумёна верцячы ў руках сваю шапку.

— Ну, як ведаеш, — сказаў урэшце майстар Альфонс, — ня хочаш слухаць добрае рады—ня трэба. Сам-жа потым шкадаваць будзеш.

І больш ласкавей дадаў:

— Я мусіць-бы, бадай, накіраваў каго-небудзь другога ў Экс. Шкода мне цябе; ды і бацьку твайго, старога Франсуа, я даволі добра ведаю. Але вось у чым бяда. Пан Дэфранс сам цябе чамусьці намеціў, як відаць, самага больш кемлівага з рабочых. А ён сам, як я чуў, будзе заўтра на фабрыцы ў Эксе. Так што брат—таго. Я баюся каб і мне не нагараела за свавольнасьць, калі я каго-небудзь другога замест цябе накірую. Ты лепш вось што зрабі. Пайдзі ў галоўную кантору і пагамані з самім гаспадаром Фурн'ерам, або з галоўным інжынэрам Дэфрансам. Бязмоўна, аб тваім Першым Маі ня вельмі трэба наводзіць гаворкі. Так выдумамай што-небудзь. Ну, магчыма ты хворы, ці што. Ня мне-ж цябе навучаць, усамдзеле. Я-ж з свайго боку, калі мяне з галоўнае ўправы запытаюць, скажу, што можна і другога назначыць. Вось так і зробім. Калі ты ўсё-ж яшчэ ня згодзен.

— Я вам вельмі ўдзячан, пане Альфонс, за добрую параду,—падзякаваў старшага майстра П'ер Дзюкло,—я ніколі не забудуся вашых чалавечых да мяне адносін.

І з гэтымі словамі П'ер выйшаў з канторкі.

— Ну і справы!—разважаў між гэтым старэйшы майстар,—усё цяжка і цяжэй становіцца камандаваць рабочымі. Толькі справы былі раней у час старога Фун'ера—заснавацеля фірмы! Загадаў што-небудзь рабочым—і піснуць не асьмельваліся, ня тое што не паслухацца. А зараз—зусім ня тое пайшло. Ёсць розныя рэвалюцыйныя нарадзіліся і гавораць цяпер вельмі ўжо шмат. Вось і круціся між імі і гаспадаром. І заўсёды ўрэшце ты — майстар—вінавайцам застанешся. Ну, і пасада ўжо маі! Ні да якога д'ябла ня варта!

І старэйшы майстар, Альфонс, злосна сплюнуў у бок, нахіліўся над кніжкамі і пачаў пільна правяраць колькасць выпушчаных і прынятых з другіх фабрык за апошні месяц бочак.

II

Шырокаю істужкаю ўецца паўз бераг мора бульвар Ля-Корніе у Марсэлі. Навальніцай разьбіваюцца аб яго гранітнае прыбярэжжа разгневаныя хвалі. А ціхім летнім вечарам гэтыя-ж самыя хвалі дыкатна ліжуць бераг, ласкава шэпчуць усім, жадаючым іх слухаць, прыгожыя легенды ды казкі. Ціха і спакойна ў такі ясны летні вечар Міжземнае мора. Там, недзе далёка, на кругавідзе, маяком выдзіраюць рыбацкія лодкі, альбо з пагардаю, прарэзваючы сваімі стальнымі грудамі

хвалі, пройдзе веліч-карабель, накіраваўшыся ў адчыненае мора. А там далёка, за мысаю, чорным бураломам выдзяляецца казачны, паўзруйнаваны цяпер палац Іф, ды відаць яшчэ высока ўходзячая ў неба вежа маяка.

Ля-Корніш яшчэ не заселены. Яго пястлівыя віллы і масыўныя чатырохпаверхныя дамы адлеглы адзін ад другога на досыць вялікай адлегласці. Ля-Корніш яшчэ ведае сваіх багатых наведвальнікаў, сваіх прадпрыёмцаў, сваіх будаўнікоў гатэляў, палацаў і велічных дамоў—небаскрэбаў.

Блізкасьць разьёшанага мора: то сярэдзіта-ганарлівага, то ласкава-далікатнага, прыгожая панарама на гэтае мора і на падыходзячыя да яго горы, некаторая адлегласць Ля-Корніша ад шумлівага гарадскога цэнтру пры найлепшых сродках зносін—усё гэтае кажа за тое, што і гэтаму бульвару засталася ня доўга быць незаселенаму, што хутка і тут, як і ва ўсіх куткох огромністага партовага гораду, будзе душна жыць, будзе цяжка дыхаць.

— Вось прыду і заяўлю проста дырэктару, што не хачу, ведаеце, працаваць Першага Мая,—разважаў сам з сабою ўпоўголос П'ер Дзюкло, імкненым выглядам адбіваючы крокі па асфальтаваму тратуару Ля-Корніша.— І сапраўды такі, нявольнік я ім ці што? Не хачу працаваць у наша рэволюцыйнае сьвята і скончана!

Сьпераду ўжо відаць быў чатырохпаверхавы дом, які належаў багацейшаму марсэльскаму комэрсанту Фурн'еру, у каторым былі распарадкаваны розныя аддзелы складанага кіраўнічага апарату, прадпрыёмцамі гэтага ўсімі прызнанага караля аліўковага масла і мыла.

Чага-чаго толькі ў гэтым доме няма. Тут і галоўная кантора ўсіх трох марсэльскіх фабрык Фурн'ера, тут і ўправа яго шматлікавымі караблямі, тут і галоўнае бюро па дасьледваньню прыродных багацьцяў, самых далёкіх калёній, тут і бухгалтэрыя, якая падводзіць падрахункі фурн'ераўскіх зваротаў, якая з пунктуальнасьцю да аднае капейкі вылічвае яго шматмільённыя гадавыя прыбыткі.

П'еру Дзюкло яшчэ ні разу ня прыходзілася бываць у сярэдзіне гэтага дому. Праўда, ён часьцяком—амаль ня кожны дзень—пад'яжджаў да яго параднага ўваходу са сваім грузавіком. Але-ж гэта было толькі для таго, каб перадаць лёкаю пакунак з рознымі пісулькамі ды дакумэнтамі з фабрыкі. Ды і то, звычайна, пакунак перадаваўся ня ім самім, а шофэрам Піліпам.

— Прабачайце пан Жырард,—нерашуча запытаўся П'ер у досыць паказнага лёкая, уваходзячы ў аздоблены парадны пад'езд фурн'ераўскага дому.—Ці магу я бачыць сёньня па вельмі тэрміновай справе пана дырэктара Дэфранса?

— А хіба вы ня ведаеце парадкаў, малады чалавек?—паважна, шпаньнем на пытаньне, адказаў яму ўбраны ў аздобленую золатам ліўрэю лёкай.

І акінуўшы яго, адзетага ў мізэрныя рабочыя касьцюм, праразьлівым зіркам—дабавіў:

— Для рабочых у нас ёсьць уваход з двара. Тут мы прапускаем толькі чыстую публіку.

І не зварочваючы ўвагі на атарапеўшага ад такога адказу П'ера, Жырдэ кінуўся адчыняць парадныя дзьверы пад'ехаўшаму на ўласным аўтамабілі амэрыканцу.

— Што, мусьсе Фуры'ер прымае?—ня гладкаю францускаю моваю запытаўся багатыя янкi.

— Так як вы казалі пане Дзіксон,—горача адказаў яму лёкай,— мусьсе Фуры'ер чакае вас ў сваім габінэце.

І бачачы, што П'ер усё-ж яшчэ нерашуча топчыцца каля ўваходных дзьвярэй, ён злосна прагаварыў да яго:

— Ну, дык чаго-ж ты стаіш тут. Праходзь.

Дзюкло ізноў выйшаў на вуліцу так і не зразумеўшы, цераз які ўваход з двара дазвалялася рабочым праходзіць у памяшканьне галоўнае ўправы.

Ён магчыма яшчэ доўга блукаў-бы ўзад і ўперад па асфальтаваму тратуару, каб на яго ішчасьце, з другога пад'езду ня выйшаў знаёмы яму пасыльны.

— Ты чаго-ж гэта П'ер блукаеш тут? — ласкава запытаўся ён у Дзюкло.

— Ды вось, Жан, ніяк не магу дабіцца толкам, як у вас нашаму брату рабочаму прайсьці да дырэктара,—адказаў яму апошні.—Гэтая, золатам вышытая жывёла Жырдэ, ня пушчае мяне парадным уваходам.

— Бачыш, чаго захацеў!—расьсьмяяўся Жан.—Парадны ход, брацішка, у нас для паноў, каторыя на ўласных аўтамабілях пад'яжджаюць і ў каторых кашалькі туга набіты банкавымі білетамі. А для вашага брата, вось там, калітка маецца. Як увойдзеш у гэтую калітку, дык направа ўсходы будуць. Падыміся па гэтых усходах на другі паверх, прайдзі ў самы канец калідора,—там рэгістрацыйны пакой убачыш.

— Ну вось, дзякую што растлумачыў, — падзякаваў Жану П'ер.—Аднаму ніяк-бы не дабрацца!

І ён накіраваўся адшукваць рэгістратуру.

* * *

— Мне неабходна гутарыць з дырэктарам,—сказаў П'ер Дзюкло, увайшоўшы ў рэгістратуру.

— Я прашу пропуск у габінэт Дэфранса.

— Пан Дэфранс сёньня нікога з рабочых ня прымае,—адказаў яму з свайго вакенца рэгістратар.—Прыходзьце посьлезэўтра.

— Посьлезэўтра будзе вельмі позна,—пасупярэчыў на гэта П'ер.—Мне патрэбна пагаварыць з панам Дэфрансам сёньня. Справа датычыцца іменна заўтрашняе працы.

— Я нічога не магу для вас зрабіць,—абьякава адказаў рэгістратар.— Гэтакі загад галоўнага камэнданта, каб сёння не турбаваць дырэктара.

І ён зачыніў сваё вакенца пад самым носам у Дзюкло.

— У чым справа Андрэ?—пачуўся раптам голас дырэктара за спінаю служачага.—Хто гэта мяне так неадступна пытае?

— Ды вось, пане Дэфранс, нейкі рабочы хоча вас абавязкова сёння бачыць,—шаноўна адказаў запытаны.—Я сказаў яму, што вы сёння заняты, і каб ён зайшоў як-небудзь у другі раз.

— А мне неабходна пане дырэктар з вамі пагутарыць сёння, нерашуча ўмяшаўся ў гутарку П'ер.—Гэта наконт заўтрашняй працы на фабрыцы ў Экс, куды мяне з вашага распараджэння пасылаюць.

— Ах, гэта вы Дзюкло,—пазнаў яго Дэфранс.—У чым-жа справа? Ці ня майстар Альфонс вас да мяне накіраваў з якім-небудзь даручэннем?

— Н...не-э, майстар мяне ўласна да вас не накіраваў,—пужліва прагаварыў П'ер.—Але мне хацелася-б з вамі асобна прагаварыць сёння па гэтай справе.

— Дык у чым-жа справа, мой прыяцелю,—сказаў дырэктар.—Ён вельмі часам любіў паказаць простым рабочым сваю дэмакратычнасьць.

— Бярыце пропуск і праходзьце да мяне ў габінэт. Для добрага і прыкладнага рабочага ў мяне заўсёды знойдзецца некалькі хвілін вольнага часу для гутаркі!

І ён здаволены створаным ім эфэктам вышаў з рэгістрацыйнага пакою ў сярэдзіну дома.

— Ну, што, бачыш,—ня сутрымаўся, каб не заўважыць служачаму Дзюкло.—Я казаў табе, што я па вельмі пільнай справе. Ну, жвавей давай пропуск. Мне некалі, ды і дырэктар чакае мяне ў габінэце.

— Ды мне што, хіба шкода?—адказаў на гэта рэгістратар.—Калі дырэктар загадаў—я выдам.

Атрымаўшы ружовы білецік і старанна нага аб нагу пачысьціўшы свае плоскунныя пантофлі, якія носіць большасьць рабочых на паўдні Францыі, П'ер Дзюкло накіраваўся да габінэту Дэфранса. Ідучы П'ер складаў пляны шчокатнае гутаркі, якую яму зараз прыдзецца мець з дырэктарам прадпрыемства.

— Чорт ведае што,—разважаў ён дарогаю,—як-бы гэта сказаць, каб усё прайшло як найлепш. Бо вельмі зразумела, што калі я скажу яму як ёсьць,—гутарка са мною будзе вельмі кароткая. Зьбірай тады П'ер свае пажыткі і ідзі куды папала. А куды цяпер пойдзеш, калі ўсюды—беспрацоў'е? У мяне-ж на плячох сям'я—маці старая, ды хворы бацька, да гэтага яшчэ—беспрацоўны. Вось дык задача! Рабі як хочаш. Патрэбна будзе паслухаць матчынае парады і нагаварыць яму чаго-небудзь такоўскага аб хваробе бацькі. Толькі вось... маніць я не вялікі майстар! І падыйшоўшы да дзьвярэй дырэктарскага габінэту, ён асьцярожна пастукаў у іх.

— Уваходзьце!—пачулася з сярэдзіны.

Калі П'ер адчыніў дзьверы—дырэктар сядзеў за пісьмовым сталом і паказваўся глыбока аддадзеным у якіясьці вылічэнні.

Такой глыбокай задумённасьці прайшло некалькі хвілін, у часе якіх П'ер стаяў пераступаючы з нагі на нагу. А Дэфранс, за сваім вылічэннем не заўважаў прысутнасьці чалавека ў сваім пакоі, ніто рабіў выгляд, што не заўважае.

— Гм! гм!—асьцярожна кашлянуў Дзюкло, каб урэшце зьвярнуць на сябе дырэктараву ўвагу.

— Хто тут?—раздражнена запытаўся апошні.—Я загадаў мяне сёння не турбаваць!

— Пане Дэфранс, вы дазволілі мне зайсьці ў ваш габінэт, каб пагаварыць з вамі,—адказаў яму П'ер.

— Ах, гэта вы Дзюкло,—падняў нарэшце сваю галаву ад папер дырэктар.—У чым справа? Кажэце хутчэй, таму што мне няма часу.

— Пане Дэфранс,—нерашуча загаварыў Дзюкло,—вы вызначылі мяне заўтра на якуюсьці тэрміновую працу на фабрыцы Экс.

— Так, так, я ўспамінаю,—адказаў дырэктар,—там патрэбна зрабіць вельмі важную працу. А вы, як я ведаю, кемкі хлопец. Дык у чым жа справа?

— Я вам вельмі ўдзячан, пан Дэфранс, за добрую аба мне думку,—казаў П'ер.—Але-ж, бачыце, заўтра ў Эксе я працаваць не змагу.

— Гэта чаму-ж?—нездаволена падняў бровы дырэктар.

— Ды бачыце-э... у мяне бацька вельмі хворы і так справы якіясьць кольвек маюцца,—блытаўся Дзюкло, нэрвова круцячы ў руках сваю шапку.

А сам думаў:

— І чаму гэта я яму няпраўду кажу? Усё роўна ён не паверыць. Лепш—адразу сказаць у чым справа, а тады відаць будзе. Урэшце Першае Мая гэта наша працоўнае сьвята, а таму прымусяць мяне працаваць ніхто ня мае права.

А ў галаве мітусілася:

— Ну, а калі выганіць? Куды дзенуся са старою маткаю, з хворым бацькам пры гэтым беспрацоўі?

Халодны зірк дырэктара здавалася праходзіў у самае нутро рабочата прабуючы адшукаць там сапраўдную прычыну адмаўленьня ад працы.

— Прычыны, якія вы мне тут даводзіце, П'ер, зусім не заслугуюць увагі,—холадна казаў дырэктар.—Ваш бацька і сёння як відаць хворы, а між іншым вы вышлі на працу? А што датычыцца да тых вашых асабістых спраў, дык гэта зусім мяне ня тычыцца. Магчыма што ў вас ёсьць якая-небудзь іншая прычына больш важная, якая і прымушае вас адмовіцца ад гэтай тэрміновай працы?

— Так, пане дырэктар,—сьмела падняў галаву П'ер,—у мяне ёсьць іншая прычына. Заўтра Першае Мая, а ў такі дзень я ніколі не працую.

Некаторы час панавала маўклівасьць. Дэфранс з незаханым здзіўленьнем разглядаў рабочага, які асьмеліўся адмовіцца ад працы, які адважыўся заявіць у вочы яму—дырэктару—што ён зьбіраецца сьвяткаваць рабочае сьвята.

— У хлопца мусіць ня ўсе шрубкі ў галаве цэлыя,—памысьліў Дэфранс.—Хіба ён не разумее, што ён рызыкуе згубіць кавалак хлеба?

А ў слух прагаварыў:

— Так, так, малады чалавек, значыцца вы таксама з рэвалюцыйна настроеных. А я, ведаеце, лічыў вас за кемнага чалавека! Скончым, гэта ваш інтэрас. Я-ж ні над кім не раблю гвалту.

І працягнуўшы маўклівасьць ён нечакана спытаў:

— Вы колькі атрымоўваеце ў нас за вашу працу ў дзень?

— Дваццаць франкаў за дзесяць гадзін працы, пане Дэфранс,—адказаў П'ер,—зьлёгка здзіўлены гэтым пытаньнем.

— Так, так,—пацёр рука аб руку дырэктар. Бачыце, праца заўтра досыць адказная і я хацеў-бы каб вы, іменна вы, яе выканалі. Што скажаце вы, калі я за заўтрашні дзень заплачу вам удвойне, гэта значыць—40 франкаў¹⁾.

— Я ўсё-ж такі ад працы адмоўлюся, пане Дэфранс,—цвёрда адказаў П'ер.

— Ну, хлопец, зусім дурань, а мо' хітры вельмі,—памысьліў пра сябе дырэктар.—Дзе гэта відана каб людзі адмаўляліся ад грошай. Ды яшчэ—чорнарабочы! Дай яшчэ спрабую. Цікава, як доўга вытрымае свой рэвалюцыйны характар гэты хлапец.

І ён з расьцяжнасьцю прапанаваў:

— Шэсьцьдзсят франкаў за заўтрашні працоўны дзень і ні аднаго франка больш. Згодны, ці што?

— Пане дырэктар, я ня з тых, якія продаюць свае перакананьні за грошы,—цвёрда адказаў яму на гэта П'ер. Заўтра я ні пад якім відам ні за якія ўзнагароды—працаваць ня буду!

— Вельмі шкода, вельмі шкода П'ер,—уздыхнуў Дэфранс.—Нічога не парадзіш, гэта справа ваша. Я нікога з маіх рабочых ніколі не гвалтую. Паклапацімся абыйсьціся бяз вашай дапамогі. Бязумоўна, гэты маюсенькі інцыдэнцік ніколькі не пагоршыць нашых добрых адносін, цы гэтак П'ер?

— Я заўсёды да вашай паслугі, пане Дэфранс,—адказаў яму Дзюкло.—Даверце, каб ня Першае Мая, я ніколі не адмовіўся-б працаваць.

— Дзень Інтэрнацыяналу... клясавае адзінства... так, так—я вельмі добра вас разумею П'ер, хоць і здзіўлены трохі,—скрозь зубы праціснуў дырэктар.—Вы вольны Дзюкло. Маеце права ісьці зараз да вашага хворага бацькі.

— Ух, каб цябе чэрці, як увагрэўся,—уздыхнуў поўнымі грудзьмі П'ер, выходзячы з габінэту дырэктара.—Бачыш, жывёла якая! Захацеў

¹⁾ 20 франкаў, гэта каля двух рублёў на нашыя грошы.

за грошы купіць П'ера Дзюкло. Ды на не таго нарваўся, галубок! Што, што, а Першым Маем мы рабочыя не гандлюем.

— Прагоніць ці пакіне на працы, — турбавала ўсё-ж непакойная думка. — Здаецца, як-бы нічога. Сам сказаў, што гэта не папсуе нашых адносін. А ўрэшце, чорт яго ведае! Там відаць будзе!

І супакоіўшыся на тым, П'ер Дзюкло накіраваўся да сябе да дому, каб добра адпачыць перад заўтрашняю маніфэстацыяй.

* * *

— Альлё, альлё! Гаворыць Дэфранс! — сказаў у тэлефонную трубку дырэктар. Ён вызываў нумар сваёй бандарнай фабрыкі. — Гэта вы Альфонс?

— Так, гэта я, пане Дэфранс, — адказаў на другім канцы проваду старэйшы майстар. Чым магу паслугаваць?

— Справа вось у чым, — казаў далей дырэктар, — да мяне прыходзіў ваш рабочы... ну, як яго там... П'ер Дзюкло, ці што? Ён адмаўляецца працаваць заўтра ў Эксе. Прычына адмаўленьня — Першае Мая!

— Няўжо адмовіўся; ён нічога мне не казаў аб гэтым! — зманіў Альфонс.

— Так, адмовіўся і самым рашучым чынам. Так што вы паклапацецеся паслаць каго-небудзь другога заўтра ў Экс. У вас такі рабочы бязумоўна знойдзецца?

— Я паклапачуся паслаць туды ня менш кемлівага.

— Вось, вось. І дакляруйце яму калі будзе трэба, ну скажам дваіную плату, ці што.

— Слухаю, пане Дэфранс!

— Што-ж датычыцца да гэтага самага П'ера Дзюкло, — казаў далей з рассягнасьцю дырэктар, дык бязумоўна мы нікому з рабочых не забараняем сьвяткаваць іх першае мая. Гэта ня можа ні ў якім разе паслужыць афіцыйнаю прычынаю званьня. Але я не жадаю больш бачыць гэтага рабочага ў нас на службе. Цераз тры дні не павінен быць ён у вас на фабрыцы. Разумеете?

— Разумею, пане Дэфранс, — чужыя адказаў з другога канца проваду старшы майстар. — Ваш загад будзе выкананы з пунктуальнасьцю.

Дэфранс, як ні ў чым ня бывала, павесіў трубку, узяў з стаячай на пісьмовым стале скрынку гаванскую цыгару, злёгка паціснуў яе ў двох пальцах і павольна раскурываў аб запаленую сярнічку.

— Ну і будзе цяпер блукаць бяз працы, дурніца, — праціснуў скрозь зубы, пускаючы да столі пярсьцёнкі сіняга дыму з сваёй пахучай цыгары. — Сам потым шкадаваць будзе!

І скончыўшы курыць ён устаў з свайго глыбокага скуранага крэсла, узяў у рукі капялюш і тростачку — вышаў на пад'езд. Там яго ўжо чакалі бліскучы чорным лакам афарбованы торпэдо.

— Да Бока! — кінуў шофэру, назваўшы адзін з самых дарагіх рэстану гораду. Там яго ўжо чакалі к полудню некалькі багатых амэрыканскіх банкіраў.

Ён цяпер не разважаў ні аб чым. Яго думкі былі толькі на адным пункце ўвагі, на фінансавай комбінацыі, якая абяцала яго гаспадару і яму самому некалькі мільёнаў франкаў чыстага прыбытку.

III

— Чулі навіну, таварышы, гаварыў высокі і шырокаплечы каваль Дюваль рабочым, калі тыя ў часе перапынку на сьнеданьне сабраліся пагрэцца, каля яго разагрэтай накавальні, — чулі ці не? Адміністрацыя нашага заводу зноў звальняе 150 рабочых.

— Вось табе і штука! — адазваўся адзін з прысутных. Пазаўчора звольнілі 50, на мінулым тыдні каля сотні, заўтра зноў такую грамаду накіруюць за браму. Калі так будзе далей, дык завод, бадай, зачыніцца.

— Да гэтага ідзе, — адказаў другі. Наколькі я зразумеў з учарашняй газэты, фабрыканты нашы наогул стараюцца скараціць вытворчасць, зачыняць заводы і перасылаць свае грошы за мяжу. Ём, бачыце, ня выйдна цяпер працаваць у Францыі.

— Ну, а мы? А на якія сродкі мы жывь будзем? — пасыпаліся са ўсіх бакоў пытаньні. — Горад і так перапоўнен беспрацоўнымі. А тут яшчэ нас, хто працаваў, звальняюць. І чаго гэта глядзіць урад? Чаму дазваляе ён фабрыкантам так здэквацца над намі?

— Урад? — насьмешліва перапытаў каваль. Хопіць брат, няўжо ты да гэтага часу ня ведаеш нашага ўраду. Ён толькі і цікавіцца інтарэсамі фабрыкантаў. А пра нашага брата-рабочага ён думае вельмі мала!

— А тут яшчэ гэты чортаў грып гішпанскі на горад навязваўся, — з незадоволенасьцю заўважыла работніца Жэрмен, — людзі, як мухі, уміраюць. Учора хавалі маладую Шамон, пазаўчора бабулю Дзюпле і шмат іншых. Можа гэта і лепей — пакутнікаў ад беспрацоўя будзе значна менш.

— Вы чыталі новае паведамленьне адміністрацыі? — спытаў толькі што падыйшоўшы да грамады рабочы. Гаварыць, спрачацца аб палітыцы ў сьвінах заводу строга забараняецца пад пагрозай званьня з працы. Што вы на гэта скажаце, таварышы?

— Гэта чорт ведае што такое! Нячуваныя здэзекі — пачуліся ўсхвалёныя галасы. Перазьялівы гудок сірэны апавяшчае канец сьнеданьня. Рабочыя сумныя і задумёныя разыходзяцца на свае месцы і становяцца ўжо за перапыненую працу.

І зноў гудзе матор заводу, зноў мэханічныя лябёдкі паднімаюць і пераносяць з аднаго месца на другое стопудовыя цяжары, зноў, нагнуўшы над варштатамі, рабочыя вагонабудаўнічага заводу Каппэлет у тым жа галаве точаць, куюць і пераплаўляюць мэталі.

А ў галаве кожнага адно хвалючае пытаньне.

— Ці маё прозвішча фігуруе ў спіску 150? Ці не чакае мяне заўтра беспрацоўе, голад і холад?

1920 год—год вострага эканамічнага крызісу, год нябывалага беспрацоўя і цяжкага жыцця няміласэрна біў па плячоў рабочую клас Францыі.

Працоўны дзень на заводзе скончан. Перазлівны гук сірэны завода апавяшчае рабочым, што час пакідаць станкі.

Змораныя, але радасныя купаю выходзяць яны з заводзкае брамы на шырокую вуліцу і разыходзяцца ў розныя бакі.

— Значыць, заўтра роўна а дзесятай,—гаворыць Дзюваль сваім таварышам, каля рэстарану Морыца. Толькі не пазьнецеся таварышы!

— Ня бойся, ня спозьнімся—было яму адказам.

— Ужо куды-куды, а на дэманстрацыю прыдзем у час!

— І за парадкам сачэце—папярэдзіў іх Дзюваль—гэта будзе спакойная першамайская дэманстрацыя.

Прыяцелі ціснуць адзін другому рукі і разыходзяцца ў розныя бакі.

* * *

Наступны дзень—быў дзень Першага Мая. У вокнах рабочых кватэраў развіваліся чырвоныя сцягі—у дамох буржуазіі было ўсё па звычцы, выглядала сумам і не павабнасьцю.

Ярка сьвяціла ў гэты дзень паўднёвае марсэльскае сонца, яго пераменні тысячамі пырскаў адбіваліся ў спакойных водах Міжземнага мора.

І нейкімі непатрэбнымі, праз памылку папаўшымі сюды, здаваліся атрады паліцэйскіх і салдат, якія машыравалі па горадзе, займалі ўсе пляцы, цэнтральныя вуліцы і грамадзкія будынкі.

— З дэманстрантамі не цэрамоніцца!—дало загад вышэйшае вайсковае начальства. Страляць у выпадку чаго баявымі патронамі. Там добра такі правучыць сёння марсэльскі зброд, каб у яго надоўга аднялі ахвота да дэманстрацый.

Рана ўстаў у гэту раніцу і П'ер Дзюкло. Прыбраўся ў свой найлепшы сьвяточны гарнітур з маленькім чырвоным банцікам на грудзях, на новую, купленую ў мінулую палучку, шапку і здаволены сам сабе увесь поўны маладога рэвалюцыйнага ўздыму вышаў на вуліцу.

— Пайду ў Капэлет і далучуся да калёны вагонабудаўнікоў, якіх шэй ён. Гэта ўсе добрыя хлопцы, ды і знаёмых у мяне там шмат.

Як сказаў так і зрабіў. Сьпешнымі крокамі П'ер Дзюкло накіраваўся ў бок Капэлета да рэстарана старога Морыца—дзе было назіраны спатканьне маніфэстантаў.

Там сабралася ўжо шмат народу. Тысячны натоўп беспрацоўных і пакутнага рабочага люду выстраіўся ў стройныя шэрагі і з чырвонымі сцягамі рушыўся ўрэшце з рабочага кварталу к Канаб'ерэ—багата аздобленаму цэнтру гэтага паўднёвага партовага гораду.

— Хлеба, хлеба!—крычаў натоўп. Дайце нам працу! Мы патрабуем працы!

А наперадзе гэтай рабочай працэсі, каб яшчэ больш паказаць яе спакройны характар, ішлі жанчыны з груднымі дзецьмі на рукак, а з боку, трымаючыся за рукі матак ішлі старэйшыя дзеці, абарваныя, схудалыя ад голаду.

— Хлеба! Хлеба!

Яшчэ не даходзячы тысячы мэтраў да Канаб'еры натоўп дэманстрантаў напаткаўся на цэлы полк колёніяльнае французскае кавалерыі, які з голымі шашкамі ахоўваў усе ўваходы і выходы ў цэнтр гораду.

Даверліва ішоў натоўп на спатканьне застыўшым на сваіх конях кавалерыстым. Ды гэтыя салдаты такія-ж, як і яны, рабочыя і сяляне, толькі часова цяпер прыбраныя ў вайсковыя шынэлі. Ём павінна быць блізка рабочая справа, яны ня могуць накінуцца са зброяй у руках на сваіх братоў па клясе.

— Таварышы салдаты, маё маленькае дзіця есьці хоча!—крычыць з натоўпу маніфэстантаў нейкая, адзетая ў лахманы жанчына. Вы таксама рабочыя. У вас таксама галадаюць дома дзеці. І яна высока падняла на руках сваё худое, бледнае ад недаяданья дзіця.

— Глядзеце вось, крычала яна, глядзеце на яго худзенькі тварык. Вы павінны ведаць ад чаго гэта ўсё. А цяпер, калі ў вас няма сэрца, дык страляйце!

— Хлеба, хлеба!—паўтараў ёй натоўп маніфэстантаў. Мы галадаем!

— Наперад, на натоўп!—раздалася сухая, не церпячая прарэчаньняў, каманда афіцэра.

Задрыжэлі спаісы*). Няўжо пойдучь яны біць рабочых, секчы клінкамі сваіх навостранных шабляў вось гэтых бяззбройных жанчын, старых і дзяцей?!

Але вялікая яшчэ жалезная дысцыпліна ў французскай колёніяльнай арміі. Суровая адказнасьць за невыкананьне баявога загаду начальніка. Слаба яшчэ была разьвіта клясавая сьвядомасьць у французскага колёніяльнага салдата.

І заблішчэлі ў насычаным сонцам паветры клінкі кавалерыйскіх шабляў. Страшэннай лявінай, якая ўсё можа зьмесьці на сваім шляху, рухнуў эскадрон за эскадронам на бяззбройны натоўп рабочых.

Натоўп ад жаху такога відовішча пачаў разьбягацца, ратуючыся ад шырэйшых кавалерыстаў.

— Ратуйце! Ратуйце!—крычалі жанчыны, тулячы сваіх дзяцей, а тыя ішлі на іх калі нясуцешна.

— Па натоўпу агонь!—пачулася з другога канца вуліцы каманда.

— Мы папалі ў пастку!—закрычаў на ўсю моц свайго голасу каваль.

*) Спаісы—кавалерыйская частка французскай колёніяльнае арміі.

Таварышы, ратуйцеся! Хавайцеся ў бакавыя вуліцы—парадзіў ён, і кінуўся сам на брук, з прастрэненым сэрцам.

— Забойцы! Пракляцьце вам!

Аднатонна раскідаў гукі свае страшнае песьні кулямёт. Глуха раздаваліся ў летнім паветры стрэлы атраду паліцэйскіх—стрэлы, якія несьлі з сабою сьмерць, гора і пакуты.

Цераз гадзіну ўсё было скончана і вуліцы, ачышчаныя ад дэманстрантаў прынялі зноў свой звычайны выгляд. Карэты і аўтамабілі хуткай дапамогі звозілі з месца крывавае сутычкі параненых і забітых рабочых. Паліцыя адвозіла ў турмы і бліжэйшыя паліцэйскія вучасткі арыштаваных дэманстрантаў. Сярод апошніх быў і наш стары знаёмы васемнаццацігадовы П'ер Дзюкло. Праўда, яму ня прышлося доўга сядзець у турме—назаўтра ўвечары П'ер быў на волі.

— Глядзі, хлапчанё, больш не пападайся—сказаў з пагрозаю на разьвітаньне паліцэйскі камісар,—а то другі раз будзе горш.

* * *

Невясёлы ішоў на працу, назаўтра пасья вызваленьня з турмы, П'ер Дзюкло. Цяжкае адчуваньне небясьпекі, якая насоўвалася на яго не дала яму спакою.

— Чым вытлумачу я старэйшаму майстру свё адсутнічаньне ўчора на працы?—маркотна думаў ён. Нельга-ж сказаць яму пра ўчарашні выпадак са мною. Нельга расказаць яму праўду, бо напэўна прагоняць з работы.

І цяжкае адчуваньне небясьпекі здзейсьнілася. Не пасьпеў ён прысьці на фабрыку і надзець рабочы касьцюм, як яго ўжо паклікалі ў кантору старэйшага майстра Альфонса.

— Ты чаму ўчора ня быў на працы?—строга спытаў ён П'ера.

— Не здароў быў,—паціху адказаў Дзюкло—дык і прысьці ня мог.

— З якога гэта часу за мэдыцынскай дапамогай пачалі зьвяртацца ў паліцэйскі вучастак?—ядавіта заўважыў Альфонс.—От што, брат, не мані лепш. Я ўсё ўжо ведаю. Натварыў буянства ўчора дык і павай куды належыць. А тут праца стаіць з-за твайго адсутнічанья.

Дзюкло ня ведаў, што паліцэйскі камісар яшчэ ўчора паведаміў на фабрыкі і заводы прозьвішчы ўсіх арыштаваных дэманстрантаў. І дзятых, хто меў працу, быў вырашаны.

Заўвага майстра аб тым, што ён за буянства трапіў у вучастак равалавала П'ера.

— Я ня буяніў, бо на рабочых дэманстрацыях наогул не буяняць з пагардай заявіў.—І вам, майстар Альфонс, брыдка так гаварыць.

— Вось як!—узрадаваўся Альфонс выпадку спагнаць злосьць. Паліцайце, рэвалюцыянэр які знайшоўся. Пераадзьявайся хутчэй, ды мару у галоўную кантору за разьлікам. Вось як пагуляеш тыдняў два з маім рожнім жыватом па вуліцах Марсэля, тады пачнеш пяць другія песьні.

— Разьлік, дык разьлік—адказаў П'ер. І бяз вашай эксплэатарскай ласкі буду жыць, ня турбуйдзеся! І моцна стукнуўшы дзэвярыма канторкі ён вышаў з пакою майстра.

— Учарашні арышт П'ера, як раз вышаў наруку,—падумаў пра сябе Альфонс. Такім чынам, і разьлічваем мы яго не за першае мая, а за другое. Усё вышла, як ня трэба лепей. Дырэктар напэўна будзе здаволен мною. А хлопца ўсё-ж як ніяк шкода трохі. Вясёлы быў такі, ды і працаўнік старанны.

Старшы майстар узяў тэлефонную трубку і пазваніў у габінэт Дэфранса:

— Ваш загад, пане дырэктар, выканан—П'ер Дзюкло разьлічан мною.

— Якія прычыны звальнення?—спытаў Дэфранс.

— Ён ня толькі першага мая, але і другога не зьявіўся на працу—і Альфонс падрабязна расказаў дырэктару аб прычыне звальнення.

— За гэта бязумоўна трэба звольніць—згадзіўся са сваім старшым майстрам дырэктар,—усё адным бунтаром менш будзе на фабрыках Францыі,—дадаў ён.

IV

— Вось я і беспрацоўны!—жалобна ўсьміхаючыся падумаў П'ер. Атрымаўшы свой тыднёвы заробак, ён зноў апыніўся на асфальтавым тратуары Ля-Корніша.

Дахаты ісьці не хацелася. Там чакалі яго хворы бацька і старая маці, якім прыдзецца сказаць усю горкую праўду, якім прыдзецца адчуць голад, холад і другія выгады беспрацоўя.

— Што скажу я ім на пацеху?—думаў Дзюкло бязмэтна ідучы ўздоўж берагу мора. Чым супакою іх? Можа пайсьці зараз пашукаць якой-небудзь другой працы—мільганула ў галаве. Хто ведае? А раптам усміхнецца шчасьце!

І П'ер, ня трацячы больш ні хвіліны, пашоў шукаць працы. Але надарма былі ўсе яго патугі—працы нідзе ня было. Усюды куды ён ні зьвяртаўся—на фабрыкі, на заводы, у парту—атрымлівае адзін і той-жа адказ:

— Няма, няма і няма!

Нарэшце стомлены бязмэтным блуканьнем па горадзе, змучаны маральна і фізычна, ён апыніўся, сам ня ведаючы як, у цэнтры Марсэля—на шырокай, высаджанай дрэвамі і залітай рэкламнымі агнямі Канаб'еры.

Глыбока засунуўшы ў кішэні рукі ішоў Дзюкло па шырокім тратуарам Канаб'еры, а думка аб беспрацоўі, аб голадзе, які чакаў яго і яго сям'ю не давала спакою.

Канаб'ера пацяшалася. Чорнымі цэнямі мільгалі па яе гладкім асфальтавым бруку таксі, і уласныя, лакам пафарбаваныя аўтамабілі, даючы трывожныя гудкі, ланцугом праходзілі трамваі. Нагружаныя пакупкамі ці проста ад няма чаго рабіць спадыравалі па тратуарам узад і ўперад на-

тоўпы багата адзетае публікі. А жанчыны густа напудраныя і нафарбаваныя весела і гульліва сьмяяліся, заклікаючы да сябе багатых кліентаў.

У роце перасохла. Ад шматгадзіннае хадзьбы па горадзе млелі ад стомленасьці ногі і востра балела ў віскох. Шклянка добрага сьветлага піва здавалася цяпер П'еру найвышэйшаю благасьцю яго сьціплых жаданьняў.

І доўга ня думаючы, ён штурхнуў рукою дзьверы бліскучага рэстарану.

— Сюды ўваход вам забараняецца,— пачуўся над яго вухам ветлівы, але рашучы голас адзетага ў чорны фрак і ў белыя рукавічкі мэтр-отэля. Праходзьце далей, даражэнькі!

— Ах, так, ды я-ж беспрацоўны!— мільганула ў стомленай галаве. Ды я-ж адзеты ў рабочую блюзу!

Спрацацца яму не хацелася, тым больш што спрэчка магла-бы скончыцца паліцэйскім вучасткам. І стомлена паціснуўшы плячыма, Дзюкло ізноў вышаў на ўпрыгожаную, залітую рознакалённымі агнямі Канаб'еру.

— Чалавек, бутэльку шампанскага кліко і гаванскіх цыгар— пачуў ён ужо з вуліцы нейчы прывыкшы да загадваньня голас.

— Гуляюць на нашых сьпінах!— са злосьцю падумаў П'ер і моцна сьціснуў у кулак сваю шырокую, прывыкшую да цяжкае працы руку.

Адказам яму быў сьмех вулічнай жанчыны, якая прапаноўвала свае паслугі нейкаму маладому, з іголка адзетаму, па апошняй лёнданскай модзе, элэганту.

П'ер крута павярнуў з Канаб'еры направа, прайшоў каля аграмаднага будынку палацу юстыцыі і марсэльскай біржы і, асьцярожна сышоўшы па брудных і сьлізкіх ступеньках гранітных усходаў, апыніўся ў рабочым квартале Марсэля—у так званым старым горадзе.

Стары горад з яго цэлым лябірынтам сярэднявечных вуліц і завулкаў такіх вузкіх, дзе ніякім чынам ня змогуць разьмінуцца дзьве сустрэчныя падводы, з яго традыцыйным шумам і нявіданай грязьцю, адразу захапіў у свае абоймы Дзюкло, адлучыўшы яго, здавалася, непраходнаю сьцяною ад багатай Канаб'еры, якая была ў некалькіх кроках.

Нейкія два абарваныя алжырцы—як відаць беспрацоўныя, стаялі каля сьцяны аднаго дому і з галоднаю прагнасьцю паглядвалі ў дзьверы рэстарану трэцяга разраду, адкуль даносіўся на вуліцу звон талерак і, казычучы нэрвы носу, пах печанай на дрэнным аліўкавым масьле, рыбы.

Алжырцы жвава аб нечым гутарылі паміж сабою, старанна шукаючы ў дзіравых кішэнях сваіх лахманоў. Але не знашоўшы, як відаць, ні аднаго грошыка, яны моцна вылаяліся і пашлі далей, хутка зьнікнуўшы ў аднэй з бакавых вуліц рабочага кварталу.

— Вось скоры і я такім буду!— з жалем падумаў П'ер, і бязмэта пашоў далей, заходзячы ўсё глыбей і глыбей у нетры перакрываючых вуліц і глухіх перазулкаў старога гораду.

* * *

— Грамадзянін, вы ведаеце куды ідзіце?

Дзюкло падняў уверх галаву і паглядзеў. Проста перад ім з акружаючай цемры вылучалася адлучаная ад другіх вуліц туга працягнутаю вяроўкаю, такая брудная, як і другія, вуліца, ад пачатку да канца асьветленая шматзначнымі тут чырвонымі ліхтарамі.

— Калі хочаце, ідзеце сабе,—працягваў спыніўшы П'ера паліцэйскі, але памятайце куды ідзіце і галоўнае кашалёк свой захавайце глыбей у кішэню.

— У мяне, пане паліцэйскі, ніякага туга напакованага кашалька няма і ніколі ня было—адказаў П'ер.

— Мая справа папярэдзіць—абьякава адказаў паліцэйскі—а там рабеце як ведаеце.

П'ер падзякаваў за папярэджаньне і пашоў далей.

„Цукравая“ вуліца ад пачатку да канца перапоўнена дамамі цярпімасьці самай апошняе катэгорыі, карыстаецца вельмі дурною славаю ў Марсэлі. Бойкі, рабаўніцтва, шыбельніцтва тут самая звычайная справа.

І паліцэйскі, які стаіць круглыя суткі на пасту каля ўваходу ў гэту адгароджаную ноччу вяроўкаю вуліцу, нават ня здрыганецца на крык аб ратунку, што даносіцца іншы раз з дому цярпімасьці.

— Мне жыцьцё яшчэ не абрыдла—прагаворыць ён, адыходзячы, як найдалей ад небясьпечнага месца. Папярэджаў-жа я публіку, каб не хадзілі? Самі ведалі куды ішлі, дык і крыўдаваць цяпер няма на каго.

— Малады чалавек, заходзьце на хвілінку—крычалі П'еру са ўсіх бакоў старыя і змучаныя жыцьцём простытуткі, якія сядзелі на ганках сваіх адчыненых пакояў—за тры франкі*) поўнае здавальненьне.

Яны агідна ўсьміхаліся, тлумачачы цынічнымі рухамі захаванае значеньне і без таго ўжо зразумелых слоў.

Дзюкло ішоў не звяртаючы ўвагі на заклікі простытутак, аглушаны няспынным трашчаньнем разбітых аўтаматычных машын, якія са ўсіх бакоў вуліцы на перабой тарабанілі іікчэмныя адны і тыя-ж матывы шоблённых танго, вальсаў і песень.

— Ратуйце! Ратуйце—пачулася раптам на „Салодкай“ вуліцы. Ратуйце! Забіваюць!

Нейкі шырокаплечы матрос у парванай сарочцы выскачыў на вуліцу і размахваючы стальным кінжалам, крычаў на ўсю моц:

— Я табе пакажу, як ашукваць сумленнага чалавека! Я дабяруся да цябе.

Нейкага агідна ванітавала і ён, трымаючыся за ліхтарны слуп, жалобна плакаў, плёваючы і харкаючы. Нехта там у другім канцы вуліцы абліваўся п'янымі сьлязьмі, праклінаючы і бога і маці яго нарадзіўшую.

*) Франк—каля 10 кап.

— Ну дык што-ж, міленькі, пойдзем ці што?—зноў прыстала нейкая старая простытутка да Дзюкло.

— Адчапіся, шэльма!—адрэзаў П'ер і пашоў да другога выхаду з „Салодкай“ вуліцы.

— Бач, які пагардны знашоўся—пачулася ўздагон. Я ні такіх, як ты, абарванцаў бачыла. Графы і князі наведваюць і здаволенымі застаюцца!

І няшчадная лаянка праводзіла, прыбавіўшага свае крокі, Дзюкло.

— Чаго я, уласна кажучы, тут ня бачыў—з журбой падумаў П'ер—чаго мне трэба тут? Можа выпіць хіба? Тады і на душы лягчэй будзе.

І ён, пакінуўшы „Салодкую“ вуліцу, накіраваўся да партовага шынка Франсуа Марсаля.

Порт маўчалівы і настарожаны, са сваімі цёмнымі і душнымі шынкамі, са сваім шматлікім натоўпам работнікаў галодных і халодных, таемны і пагрозна прытуліў беспрацоўнага П'ера Дзюкло.

V

Партовы шынок Франсуа Марсаля амаль ніколі не пуставаў. Ужо з самае раніцы, пасля таго, як служанка Жулія на скорую руку вымыла падлогу і сатрэ пыл з невялічкіх дэравяных столікаў, Марсаль адчыняў свой шынок, які адразу перапаўняўся наведвальнікамі.

Першымі, каля шасьці гадзін раніцы, прыходзілі партовыя рабочыя. Ёх худыя, змучаныя бядамі і непадсільнай працай твары гаварылі аб іх несалодкім жыцці. Нявесела выпівалі яны сваю чарку таннага каньяку, калі ў кішэні быў яшчэ вольны пятак, або калі Марсаль згаджаўся даць напавер да палучкі. Хаця ён амаль ніколі не згаджаўся на гэта, ведаў, што ні адзін партовы рабочы ня міне і так яго шынка. І па кожнай касьці выданага Марсалем у крэдыт віна і каньяку можна было беспамылкова разважаць аб ступені ажыўленьня працы ў парту Марсаля. Было гэтае працы даволі і кніга даўгоў Франсуа запаўнялася цэлым шэрагам цыфр і прозьвішчаў вінаватых рабочых. Ня было працы, наступаў у парту чарговы, вельмі часты за апошнія часы, крызіс, і Марсаль рабіўся глухім да просьбаў рабочых, адмаўляючы іншы раз нават у кубку гарачай кава.

Партовыя рабочыя раніцамі ў шынку доўга не сядзелі. Яны сьпяшаліся ў порт, дзе кожны дзень роўна а сёмай гадзіне раніцы пачынаўся гандаль рабочай сілай, дзе прадпрыёмцы з соцень выбіралі сабе дзесяты а іншы раз адзінкі шчасьліўчыкаў.

— Ці пападу сёння на працу?—непакойна думаў кожны рабочы залпам выпіваючы чарку каньяку ці проста грэючы свае зьмёрзшыя ранішняга холаду рукі каля гарачае печы.

Удасца папасьці—значыць забясьпечаны дзень гарачым абедам, дзе чыць жонка і дзеці будуць мець магчымасьць добра пад'есьці смака прыгатаванага макарону з кавалкам мяса. Не—тады падцягні макарону падпругу і забудзься пра абед.

Пазьней—у гадзін восем, дзевяць раніцы ў шынку зьяўляліся розныя партовыя чыноўнікі, якія важна выпівалі сваю шклянку віна і гутарылі з гаспадаром аб гарадзкіх навінах.

Пасьля наступаў кароткі перапынак у гандлі. Хіба толькі зойдзе квартальны вартавы ды спытае сабе таксама чарачку.

— Вам чаго загадаеце, пане Жыро?—пытаў ветліва гаспадар,—шклянку віна чырвонага, ці чарачку рому жадаеце?

— І ад таго і ад другога не адмоўлюся, пане Марсаль!—адказваў звычайна на такія пытаньні квартальны, папраўляючы абедзвюма рукамі ліха закручаныя ўверх вусы, якімі ён вельмі ганарыўся.

Выпіўшы шклянку і закурыўшы сiгару, прапанованую Марсалем, ён пакідаў шынок, паабяцаўшы расплаціцца другім разам.

— Нічога, нічога, пане Жыро—лісьліва гаварыў гаспадар шынка—аб такіх дробязях ня турбуйцеся памятаць. Гэта частаваньне было звычайнаю падачкаю квартальнаму, ад якога ў многім залежаў прыбытак шынку Марсаля. Але, бязумоўна, пры больш сур'ёзных паслугах падзяка Марсаля не абмяжоўвалася шклянкаю віна ці пахучаю сiгараю.

Правёўшы паліцэйскага, Марсаль садзіўся за прылавак і паглыбляўся ў чытаньне „Маленькага Марсальца“—любімай газеты гандляроў, крамнікаў і шынкароў раёну.

А дванаццай гадзіне шынок зноў ажываў. Праходзілі ўсе тыя-ж партовыя рабочыя, якія садзіліся вакол маленькіх дзеравяных столікаў, закусвалі хлеб з пліткаю шакаляду, запіваючы такое сьнеданьне шклянкаю тонкага чырвонага віна. Другія, якія зараблялі больш, бралі шклянку амэрыканскага грогга ці піконт—складана згатаваную сумесь з некалькіх сартоў спіртных напіткаў. Калі казаць праўду, то на такія выдаткі аджываліся толькі майстры ці самі прадпрыёмцы. Рабочыя-ж абмяжоўваліся галоўным чынам чырвоным віном ці півам.

Найбольшая жвавасьць у шынку Франсуа была вечарамі, калі сюды сыходзіліся найбольш каштоўныя для Марсаля кліенты—матросы, качагары і служачыя замежных параходаў, што разгружаліся ў марсальскім парту.

Тады густы дым напаўняў шынок. Сіпла напывала нікчэмныя матывы да рэшты разьбітая ад занадта частага ўжываньня аўтаматычная машына. Ангельскія і амэрыканскія матросы, мяняючы тут-жа ў Марсаля свае фунты стэрлінгаў і доляры, бралі віскі, каньяк і лікёры. Жанчыны вуліцы без якіх ня можа абысьціся ні адзін у сьвеце, хоць колькі небудзь паважаючы сябе, шынок, блукалі тут паміж сталоў, прысаджваліся ля наведальнікаў, просячы пачаставаць іх ангельскаю папіроскаю ці чаркаю бэнэдытыну. Іншы раз там і тут узьнікалі спрэчкі, мільгалі пры электрычным сьвеце нажы, чулася цяжкая вулічная сварка і лаянка.

А Франсуа Марсаль спакойны і паважны стаяў за прылаўкам, падлічваючы прыбыткі...

* * *

Калі П'ер Дзюкло ўвайшоў у шынок Франсуа—там яшчэ амаль нікога ня было. Толькі і ўкутку, каля самага прылаўка весялілася кампанія ангельскіх матросаў, якая моцна п'яла на незразумелай П'еру мове песьні, крычала і буяніла.

Марсаль ласкава паглядаў на сваіх падвыпіўшых гасьцей, падаючы ім раз по разу новыя бутэлькі віна і джына. Гэта былі добрыя кліенты і ўжо не адзін фунт ангельскіх стэрлінгаў пераняў з матроскіх кішэняў у бяздонную скрыню Франсуа.

П'ер сеў каля ўваходу ў шынок і загадаў сабе бутэльку італьянскага „к'янцы“. На душы было пуста, стомленасьць зьліпала вочы, а ацяжэўшыя ад доўгага бязмэтнага блуканьня па гораду ногі балюча нылі.

— А ну, „Бірыбі“ засьпявай нам песню—сказаў гаспадар шынка, зьвяртаючыся да сівага, у лахманы адзетага і друзлага на выгляд чалавека, які блукаў па пакоі шынку.

— Песню?—перапытаў яго стары. Што-ж, можна бадай засьпяваць „Бірыбі“ ведае шмат усякіх песняў—і весёлых і сумных. Толькі пачастуй раней чаркаю.

Гэта была дзіўная фігура. Былы легіён, „Бірыбі“, як яго звалі наведвальнікі шынку, уяўляў з сябе нейкую незразумелую сумесь камэдыянта і трагіка. Амаль заўсёды п'яны, ён блукаў з шынка ў шынок, выпрашваючы ў наведвальнікаў ні міластыню, а шкляначку віна ці чарку гарэлкі. А калі ён надломаным і старчым голасам пачынаў сьпяваць свае, па большай частцы, сумныя афрыканскія песьні, то ніяк нельга зразумець было ці трэба сьмяяцца ці плакаць. У песнях яго было мала таго, што выклікала б сьмех. Яны ў большасьці апавядалі аб вельмі сумных рэчах. Аб афрыканскай катаржнай турме, дзе пакутуюць, вінаватыя ў чым небудзь, колёніяльныя салдаты, аб цяжкім жыцьці афрыканскага работніка, аб зьдзеках над ім эўропэйца—гаспадара. Аднаго разу ён за гэтыя песьні трапіў нават у францускую паліцыю, але скоро быў зноў выпушчаны на волю.

— Звар'яцеў стары—вырашылі паліцэйскія—ня варта з ім мець справу, і махнулі на яго рукою.

А „Бірыбі“ зноў пачаў хадзіць з шынка ў шынок, зноў пачаў выпрашваць сабе шклянку віна, зноў стаў сваім старчым голасам п'яць сумныя песьні, якія хапалі за душу.

— Ну, дык што-ж „Бірыбі“ запяш ты нам што небудзь сёньня?—адставаў гаспадар.

— Не, сёньня я п'яць ня буду—нявесела адказаў „Бірыбі“—няма настрою. Ды і пачаставаць мяне ты ня хочаш, Франсуа. А якія могуць быць песьні бяз чаркі?

У гэты час зноў адчыніліся дзьверы і ў шынок увайшлі новыя наведвальнікі.

— П'ер, а ты чаго тут?—спытаў Дзюкло адзін з іх. Чаго ты сёння такі сумны сядзіш тут?

Я беспрацоўны—ледзь чутным голасам адказаў П'ер сваім сябрам. У Фурн'ера разьлічылі мяне сёння. Ён коратка расказаў сваім таварышом усю гісторыю, якая здарылася з ім.

— Дык вас таксама Фурн'ер выгнаў?—закрычаў з другога канца пакою „Бірыбі“. Хаця ад яго нельга нічога лепшага чакаць!

— А ці-ж ты, „Бірыбі“ працаваў на фабрыцы ў Фурн'ера?—здзіўлена спытаў яго Франсуа. Калі гэта было? Паколькі я памятаю—ты ўжо даўно не працуеш. Калі ён змог цябе выгнаць?

— Выгнаць! Выгнаць!—перадражніў яго „Бірыбі“. Ён зрабіў мне шмат разоў большую крыўду—ён, ці праўдзівей яго бацька, забраў у мяне жонку.

— Жонку? Вось дык штука!—усклікнуў Марсаль. Як-жа гэта магло здарыцца?!

— Доўга апавядаць—сумна адказаў стары. Ды і ня цікава вам гэта зусім. Ну што тут асаблівага, калі ў глухой колёніі багаты чалавек адбярэ ў беднага—легіёнэра маладую жонку? Такія выпадкі часта здараюцца.

— Малады чалавек, можа пачастуеце шклянчак—нечакана зьвярнуўся ён да П'ера. А выпіць так хочацца. Дробных бачыце з сабою я ня ўзяў сёння.

— Ты давай буйныя—расьсьмяўся Марсаль. Мы табе іх хутка разьменім.

П'ер наліў старому шклянку віна, якое той з вялікім задавальненнем выпіў.

— Фурн'ер, гэта была хітрая лісіца,—пачаў апавядаць, павесялеўшы ад выпітара віна, „Бірыбі“.

Я ведаю яго яшчэ па Аннаму, дзе мы легіёнэры стаялі тады і дзе Фурн'ер пачынаў набываць свае першыя мільёны. Шмат ён загубіў там ананамітаў! Біў іх бізуном па чым пападала, калі тыя дрэнна працавалі. А праца іх была вельмі цяжкая—яны насілі на сваіх плячах каштоўнае дрэва з лесу да рэчкі, а пасля гналі плытамі да гавані, дзе стаялі каля Фурн'ера. Ад ліхаманкі, голаду, непадсільнае працы і біцьця, ананаміты паміралі, як мухі. Затое кішэня Фурн'ера паўнела ад серабра і золата. Там Фурн'ер і ўкраў маю кучаравую Аннэту.

„Бірыбі“ прысунуўся бліжэй да стала, цяжка нахіліў сваю сіваю галаву і заліўся п'янымі, горкімі слязьмі.

— Ну, нічога, дзядуля,—супакойваў яго П'ер—слязьмі тут гору не дапаможаш. Вазьмі лепш выпі яшчэ шклянчак.

— Дзякую, сыноч,—адказаў „Бірыбі“—бяручы з рук П'ера шклянку віна. Цяжка ўспамінаць мінулае, перажытае. Ваша здароўе!

І выпіўшы „Бірыбі“ працягваў:

— Так, хітрая жывёліна быў гэты стары Фурн'ер. Спрытна ўмеў вяртаць свае справы. Апавядалі быццам ён у маладосьці атруціў сваю

багатую цётку і падрабіў на сваё імя яе маёмасьць. Усё людзі гавораць, а праўда гэта ці не—невядома, хаця ад яго чакаць усяго можна.

„Бірыбі“ змоўк, няўважліва круцячы ў сваіх руках пустую шклянку.

— Так малады чалавек,—загаварыў ён пасья некаторага маўчанья. „Бірыбі“ тут усе лічаць за вар’ята, загінуўшага чалавека. Можа яно так і ёсьць. Але „Бірыбі“ ведае тое, чаго ня ведаюць і не разумеюць другія. Кроў на іх грошах—ліпкая чалавечая кроў!

— Эй „Бірыбі“, ідзі сюды,—паклікаў гаспадар—ангельцы частуюць цябе шклянкаю віна. А ты засьпявай ім што небудзь.

— Раз частуюць—тады і засьпяваць можна—адказаў „Бірыбі“, устаючы з свайго месца і накіроўваючыся да ангельцаў.

Ён вышаў на сярэдзіну пакою, моцна адкашляўся і ўтаропіўшы свае падсьлепаватыя вочы кудысьці ў адно месца, зацягнуў старчым разьбітым голасам сваю любую песьню аб Бі-ры-бі, катаржнай турме французскіх легіянераў.

— Онрайт! гут!—крычалі яму п’яныя ангельскія матросы. І падносилі яму чарку за чаркаю моцнага рому.

Скора „Бірыбі“ зусім ап’янеў і кінуўся пад стол на падлогу, не пакідаючы праз сон сьпяваць апошні куплет любае песьні.

А надломаная аўтаматычная машына ўсё так як і раней выстуквае свае нікчэмныя мотывы, усё так як і раней там, у кутку, п’яная простытутка лезе цалавацца да такога-ж, як і сама яна, п’янога ангельскага качагара. Усё так як раней адбываецца цяжкая пацеха ў партовым шынку. Пацеха, весялосьць, ад якіх робіцца яшчэ больш сумна на сэрцы, весялосьць, якая ўзбуджае ня сьмех, а сьлёзы! А на двары паўднёвая майская ноч. Пяшчотна шуміць мора і яго хвалі далікатна разьбіваюцца аб прыбрэжныя скалы.

VI

Цяжкае жыцьцё рыбака. Ночы даводзіцца яму каратаць у моры на старым карабельчыку, рызкуючы кожную хвіліну сваім жыцьцём. А днём паспаўшы пару гадзін, то рамантуй свае невады, то ідзі прадаваць свой начны лоў на кірмашах, на бакавых вуліцах партовага гораду.

І заробак звычайна самы мізэрны—такі, каб не памерці з голаду. І то гэта яшчэ пры больш менш добрым лове. Ну, а што пры дрэнным, які часта бывае?—тады, як кажуць, падцягні тужэй папругу на жываце і ўяўляй сябе пад’еўшым.

Дрэнна жылося сям’і П’ера Дзюкло. Невялічкі пакойчык у адной з глухіх і брудных вуліц партовага кварталу ледзь-ледзь зьмяшчаў у сабе ўсю сям’ю—старога рыбака Франсуа, яго жонку Марыя, якая шчырка кахала свайго бравага сына і самога П’ера.

У гэтым душным і невялічкім пакойчыку патрэбна было і жыць і абытаваць, і бялізну мыць, і рамантаваць рыбацкія невады. Вядома, камфорце тут мала прыходзілася думаць.

Але пакуль была праца, пакуль стары Франсуа з П'ерам маглі выяжджаць у мора на рыбны лоў, сяк так з горам папалам, сям'я Дзюкло ўсё-ж існавала. Прывыкшы да цяжкага жыцця, сьціплыя і загартаваныя ў барацьбе за чорствы кавалак хлеба яны ня скардзіліся на свой лёс, яны не наракалі на яго, прымаючы жыццё так як яно ёсьць.

І ўсё цякло-б па ранейшаму ў маленькім пакойчыку рыбака Дзюкло, які ўсё сваё жыццё правёў у барацьбе з марскою навалаю, каторы ведаў усе падводныя каменны Міжземнага мора па крайняй меры на дваццаць міль навакол, калі-б ня гора, раптоўна зваленае на гэту працавітую рабочую сям'ю.

Аднаго разу ў бурную лістападскую ноч кокетлівы карабельчык Франсуа Дзюкло „Жульета“, які быў названы так ў гонар без пары памёршае дачкі, загінуў ад аварыі ў адчыненым моры. У заканчэньне ўсіх няшчасьцяў стары рыбак, выратаваны з кіпцюроў сьмерці, падасьпеўшымі на дапамогу доўгімі рыбакамі, зламаў сабе ногу і апынуўся такім чынам на доўгі час прыкутым да пасьцелі.

Страта карабельчыка—трагэдыя для рыбака, бо ён траціць адзіную крыніцу прыбытку. Трудна сказаць, як жыла-б далей сям'я Дзюкло, пасля аварыі „Жульеты“, калі-б П'еру не пашчасьлівілася, хутка пасля гэтага трагічнага здарэньня, застацца на працу на адно з прадпрыемстваў Фурн'ера.

Гэта было нязьмерным шчасьцем для сям'і старога рыбака, бо ў той час у Францыі, а асабліва ў партовых гарадох, было вялікае беспрацоўе. Знайсці хоць якую небудзь працу ў Марсэлі было ня так лёгка.

* * *

Сумна зьвярнуўся позна вечарам трэцяга мая дахаты П'ер.

— Разьлічылі!—каротка кінуў ён, і сеўшы ля стала стомлена схіліў сваю галаву на рукі.

— Гэтага трэба было чакаць—гэтак сама каротка заўважыў са свае пасьцелі стары рыбак.

У маленькім пакойчыку настала доўгае і цяжкае маўчаньне. Ціха плакала ў кутку старая Марыя—маці П'ера, ды задумёным курыў сваю люльку, кашляючы час ад часу, Франсуа.

— Што з намі няшчаснымі будзе цяпер?—скардзілася Марыя. На якія сродкі мы будзем жыць?

— Маўчы, старая!—строга перарваў яе Франсуа. П'ер справядліва арабіў, калі адмовіўся працаваць Першага Мая,—я таксама ніколі ў гэты дзень не працаваў.

— Я ня лічу яго ўчынак несправядлівым—апраўдвалася, горка плачучы Марыя. Але жыць, жыць як мы цяпер будзем?

— Нічога, мама, як небудзь будзем жыць—пяшчотна супакойваў яе П'ер. Пайду заўтра зноў шукаць працы. Можа ўсьміхнецца шчасьце знайсці дзе небудзь! Хоць ён і сам ня вельмі пакладаў надзею на гэта. Раніцаю на наступны дзень выйшаў П'ер ізноў на пошукі працы. Абый-

шоў ён амаль-што ўсе фабрыкі ды заводы Марсэлю, наведаўся ў сындыкат, у порт, на пастройках. Ён, бязуюна, нічога не дабіўся. Працы нідзе ня было. Усюды толькі разьлічалі, а ня прымалі.

— Працы няма і яшчэ доўга ня будзе!—вось адказ, які ён атрымоўваў усюды.

Цяжкія страшэнныя дні пачаліся для сям'і Дзюкло. Хворы бацька патрабаваў догляду за сабою, лекаў, добрага харчавання. А тут ані на фунт хлеба ня было грошай.

Кожную раніцу ішоў П'ер у порт абнадзеяны хоць што кольвек зарабіць, але вельмі рэдка ён зьвяртаўся адтуль з двума франкамі ў кішэні.

Застой перакінуўся і на вонкавы гандаль. Суднаў для разгрузкі прыплывала ў Марсэль вельмі мала. А між тым жадаючых разгрузаць іх, прыбывала усё больш ды больш, чым было патрэбна. Вялікае мноства беспрацоўнага люду—усе тыя хто звычайна працаваў на фабрыках і заводах, усе яны рынуліся цяпер у порт абнадзеяныя хоць маленькім аднадзённым заробкам. Людзі прыходзілі у порт а трэцяй, а чацьвертай гадзіне раніцы і з цярплівасьцю стаялі ля парэнчу ў чаканьні часу прыёму на працу. Між старымі партовымі працаўнікамі і новымі, прыходзячымі—адбываліся сярдзітыя спрэчкі, а іншы раз пераходзячыя ў бойку, калі на сцэну высоўваліся ня толькі цяжкія кулакі, а і сталёвыя нажы. Жудасным быў гэты час! Так цягнулася ўсё лета і большую частку зімы. Ён толькі ўрэшце сям'і Дзюкло ізноў пашанцавала. Сталёвая натура старога рыбака перанесла ўсе гэтыя цяжкасьці, пералом нагі пачаў гаіцца і Франсуа, ня глядзячы на недахопы лекаў і вельмі дрэннае харчаваньне, ужо к студзеню месяцу, хоць яшчэ і кульгаючы, пачаў выходзіць з дому.

З захапленьнем удыхаў поўнымі грудзямі стары рыбак сьвежае морскае паветра, у гэты першы свой, пасля працяжнай хваробы, спадыр. З вялікаю любасьцю глядзеў ён на ціхую ў гэты дзень люстэрную роўнасьць Міжземнага мора, з дзяцінства яму знаёмага, з дзяцінства яму роднага.

— Ах, д'ябал, як прыемна!—марматаў ён.—Падумаць толькі, больш году як я не выяжджаў на рыбацкую лоўлю!

— Дзень добры, стары,—пачуўся раптам за ім чыйсьці голас. Як пажываеш?

— Густаў Грэн'ер,—адазваўся Франсуа, хутка паварочваючыся і пазнаючы падыходзячага да яго чалавека. Ён пазнаў у падыходзячым капітана далёкага плаваньня, які ўжо даўно кінуў працу ды жыў у Марсэлю на сваю маленькую пэнсію.

— Вось дык сустрэча!

— Я толькі яшчэ ўчора разважаў аб табе,—казаў між тым стары капітан.—Учора казаў я маёй жонцы, вась бы даведацца, дзе жыве бравы рыбак Франсуа Дзюкло. Вось якога чалавека мне цяпер трэба!

— А для чаго я, уласна кажучы, табе спатрэбіўся?—запытаўся капітан Франсуа.

— Эй, брат, па вельмі важнай справе,—адказаў яму апошні. Між іншым, чаго-ж мы стаім тут на холадзе, пытаюся? Зойдзем у бiстро¹⁾ да цёткі Жырар. Гэта, ведаеш, тут недалёка, на суседняй вуліцы. Там і пагамонім за шклянкаю.

Стары Франсуа ў непаразумынні пачухаў сабе патыліцу.

— Да цёткі Жырар, яно канечна, зайці можна. І шкляначку вінца выпіць таксама зусім ня дрэнна. Але, ведаеш, я таго, зусім бяз грошай! І ён вылажыў капітану ў кароткіх словах сваё дрэннае матар'яльнае становішча.

— Значыцца я як раз паспеў у свой час!—усклікнуў капітан,— таму што ў мяне маецца для цябе, стары Франсуа, праца!

— Ды што ты?—не паверыў сваім вушам стары рыбак.—Няўжо гэта праўда? Вось дык узрадуецца мая старая!

— Так, так!—Падмацаваў капітан. І праца, якая прыдзецца табе па смаку. Між іншым пойдзем да цёткі Жырар. Там за шклянкаю віна і пагамонім, як належыць.

І два прыяцелі накіраваліся ў шынок.

— Вось што Франсуа,—пачаў капітан, калі яны прышлі і ўселіся за адным з вольных столікаў,—я атрымаў ад сваёй памёршай цёткі невялікую спадчыну і адчыніў на яе маленькую справу. Купіў ужо некалькі добрых лодак і думаю заняцца рыбалоўствам.

— Добрая справа,—адказаў стары рыбак. Асабліва калі ёсьць грошы і пры належным абсталяванні жыць на гэта—зусім магчыма!

— Я, бязумоўна, сам ездзіць у мора ня буду,—казаў далей капітан.—Папершае—стары я ўжо, а падругое ніколі я гэтаю справаю і не займаўся. Але лодкі свае і належае да іх даваць добрым рыбаком на процанты буду. Чатыры дзяцюкі пачалі ўжо працу. Хочаш быць пятым і заняць апошняю лодку?

— А на якіх умовах?—асьцярожна запытаў капітана Франсуа.

— А гэта ўжо там умовімся,—адказаў яму на гэта Густаў Грэньер.—Ня бойся стары, не пакрыўджу! А вось табе і трыццаць франкаў авансу, калі хочаш. Згодзен ці што?

— Хістацца ня было чаго,—бо вялікага шчасся і жадаць было не магчыма. Бо гэта-ж адзначаўся—канец галадоўкі, канец чорнай ды жудаснай патрэбе. А тут яшчэ і сіняе мора вабіла да сябе старога рыбака, мора, якое ён так даўно ўжо ня бачыў.

— Згодзен, гаспадар!—сказаў Франсуа.—І кладучы ў кішэню 30 франкаў, усьміхаючыся дадаў: „А аванс твой выгодна бяру, таму што ён нам сёння як ніколі патрэбен.

У гэты вечар весялосьць і радасьць панавала ў маленькім пакойчыку сям'і Дзюкло. Была праца—пачыналася новае жыцьцё.

¹⁾ Бiстро—гэта шынок з сьпіртнымі напіткамі.

VII

Прайшло два гады.—Акрыяла сям'я Дзюкло ад жабрацтва і ад бяды. Расплаціліся з даўгамі, прыадзеліся крыху, сталі жыць трохі лепш як раней.

Праўда, Густаў Грэньер, зрабіўшыся прадпрыемцам, нажыў з сваім імем нахілы кіраўнічага эксплэататара. Ён так увайшоў у сваю новую ролю маленькага капіталістага, што хвілінамі здавалася нібы ён усё жыццё сваё займаўся гэтай справай. Эксплэатаваў добрым чынам ён і Франсуа Дзюкло. Львіную долю ад рыбацкага заробка забіраў ён сабе, пакідаючы рыбаку такую колькасць, якая ледзь-ледзь дазваляла не памерці з голаду. І з Франсуа Дзюкло ён паводзіў сябе ўсё-ж такі лагодней, таму што цаніў яго працу і хацеў каб на чым ні было ўтрымаць яго пры сабе. З другімі-ж працаўнікамі ў капітана размовы былі вельмі кароткія.

— Нездаволены заробкам—ідзі на ўсе чатыры бакі,—звычайна казаў ён,—шмат вас тут усякае брыды валочыцца.—Не клапацецеся—хутка знайду вам намеснікаў.

І сапраўды, ён знаходзіў. Таму знаходзіў, што жабрацтва сярод марсэльскіх рыбакоў было ў той час вялікае.

— Бачыш ты, стары чорт,—з крыўдаю плёваў у бок Франсуа,—і адкуль толькі ў чалавека столькі кардыяцтва? Бачыш як эксплэатуюць нашага брата! Ня горш любога марсэльскага капіталістага.

— Я вас вельмі цаню Франсуа Дзюкло,—ня раз казаў старому рыбаку быўшы капітан далёкага плаванья.—Я вас вельмі ацэнываю, таму што вы незаменны працаўнік. Працавіты, кемны і гаспадарскі. Зусім ня тое, што ўсе гэтыя гультай. І сын у вас вельмі старанны хлопец. Вось пачакайце крыху, дайце нашай справе акрыяць і тады назначу я вас галоўным кіраўніком прадпрыемства. Тады і вы атрымоўваць больш будзеце.

Франсуа Дзюкло рабіў выгляд, што згодзен на гэтую прапанову, а сам у гэты-ж час разважаў:

— А як-жа, пайду я да цябе ў кіраўнікі, каб сваімі рукамі толькі кішэню напіхаць. Доўга табе мяне чакаць прыдзецца!

Прывыкшы заўсёды быць сам сабе гаспадаром, стары Франсуа не пераносіў гэтага свайго падуладнага становішча.

— Вось зьбяру яшчэ грошай крыху больш,—марыў ён,—і гэтак цераз год альбо два куплю ў раскладку сабе ізноў лодку. Тады ізноў буду толькі на самога сябе працаваць. Вось дык жыццё будзе!

І ён ужо пачаў адкладаць па капейках з свайго мізэрнага заробку кожны месяц, каб у хуткім часе нажыць другую „Жульету“.

Цяжка было збіраць грошы. Жыццё ў Францыі ўсё больш і больш даражэла, а заробак як быў нікчэмны, так ім і заставаўся.

Але-ж гэта ня збівала з панталыку ўпартага Франсуа, які цвёрда імкнуўся да сваёй мэты.

* * *

— Сёння мора спакойнае і дакляруе добры лоў,— сказаў аднойчы Франсуа свайму сыну П'еру.— Пайдзі, сыноч, і падрыхтуй лодку з усім належным. Сёння мы паедзем раней звычайнага.

І звярнуўшыся да сваёй жонкі ён казаў:— А ты Марыя пакладзі нам болей харчоў у торбу, таму што я думаю застацца ў адчыненым моры двое, а то і болей сутак. Ды не забудзься пакласці нам і пару чыстых кашуль на ўсякі выпадак.

Як і ўсе маракі, Франсуа Дзюкло, ня глядзячы на сваю палітычную кемлівасць і нават некаторую рэвалюцыйнасць, быў вельмі забабонны чалавек. Так, ён усёю сілаю стараўся не выяжджаць на рыбацкі лоў па панядзелках, ня любіў трынаццатага ліку і заўсёды браў з сабою чыстую кашулю, каб у выпадку бяды адзець яе перад сьмерцю.

— Сёння надвячоркам зойдзе сюды гаспадар Грэн'ер,— загадваў ён далей клапатлівай жонцы,— дык ты яму скажы, што мы паехалі лавіць рыбу. Ды не забудзься ўзяць у яго пяць франкаў, якія ён застаўся мне вінен з апошняе палучкі. А то прахвост Густаў з ахвотаю забываецца на гэткія, як ён кажа, дробязі.

Між іншым П'ер прывёў у належны выгляд лодку, аглядзеў з увагаю невады, праверыў і ўсе іншыя рыбацкія прылады.

— Бацька, усё гатова,— сказаў ён,— усё ў належным парадку як і трэба. Мы можам ехаць хоць зараз.

— Ну і добра,— адказаў яму стары Франсуа,— вось пасьнедаем тужэй і не марудзячы выедзем. Жонка, давай нам хутчэй сьнеданьне!

— Добра,— адказала Марыя,— сядайце за стол— у мяне ўсё ўжо гатова!

Яна прынесла і паставіла на стол вялікую міску гарачае стравы, нарэзала тонкімі лустамі белага хлеба, наліла кожнаму па вялікім кубку гарачай горкай кавы.

— Ежце на здароўе!— сказала яна ласкава. І з патайка ад сына бацькі ўцерла сьлёзы, капаючыя з яе падсьлепістых вачэй.

Ня глядзячы на тое, што ўжо вельмі шмат гадоў, як Франсуа ішоўшы раз на некалькі сутак у адчыненае мора, ня глядзячы на тое, што сама яна была дачкою рыбака, усё-ж ніяк не змагла згадзіцца Марыя на небясьпечнаю працаю свайго мужа і сына.

З якою сьвядомасьцю ўспамінала яна не адзін дзень той мілы яе кацярынаму сэрцу час, калі П'ер працаваў на фабрыцы ў Фурн'ера калі яе муж, бязумоўна прыкуты да пасьцелі, ня ўходзіў на небясьпечнаю працу ў адчыненае мора.

Вось тады— добра было! Ня было тых зданяў і клопату за лёс, ня было страху згубіць аднаго з іх, а магчыма і абодвух разам у марскім штурманьні.

П'ер зарабляў грошы, яхіх пры ўмеласьці і эканомнасьці, як-ні як, хапала на іх мізэрнае пражыцьцё. А калі і быў недахоп, калі і ў шмат чым прыходзілася сабе адмаўляць—невялікі, разважыўшы, клопат!

Але затое, як спакойна было на матчыным сэрцы, як добра было адчуваць, што яны абодвы бясьпечныя, што гэта продажнае, тое спакойнае навальнічнае мора—ня мае больш улады над імі.

Марыя ня любіла мора, яна, ня гледзячы на тое, што мора іх карміла, адчувала ў ім свайго заклятага ворага. Яна адчувала, што рана альбо позна надыйдзе хвіліна, калі мора адыме ў яе каго-небудзь з любых ёю істот. І яна з трапятаньнем, з заміраньнем сэрца чакала гэтай страшэннай для яе хвіліны.

— А ведаеш бацька, мы не адны выходзім сёньня так рана ў мора, — казаў між іншым П'ер, з смакам зьнішчаючы смачна прырыхтаваную хоць і ня прывабную яду. — На карабельнай станцыі я шмат бачыў лодак зусім гатовых да адыходу.

— Сёньня вельмі добрае надвор'е для лову, — адказаў яму на гэта стары рыбак, — ну і зразумела: кожны хоча скарыстаць момант.

— Здаецца нам час зьбірацца, іначай спозьнімся, — сказаў Франсуа Дзюкло! — падымаючыся з свайго месца. — Ты гатовы П'ер?

— Так, я гатоў, бацька, — адказаў апошні, таксама ўстаючы з-за стала. І праз якую-небудзь гадзіну маленькі карабельчык „Уперад“ плаўна пакідаў Марсэльскую карабельную гавань і, ледзь-ледзь пакачваючыся на хвалях, накіраваўся да распасьцёртага перад імі мора.

Вось яшчэ раз мільганула яна нейдзе за носам, вось чуць прыкметным чорным пунктам паказаўся яшчэ адзін раз на бесканцовай люстэрнасьці хваль і хутка зусім зьнік з выгляду.

— Шчасьлівага шляху! — Добрага лову! — крычалі на беразе мора. І доўга махалі вялікаю чырвонаю хусткаю, махалі да таго часу, пакуль карабельчык яшчэ быў відаць на кругавідзе.

— Ці вернуцца цэлымі і не калечанымі? Ці ўбачу я яшчэ раз? сумам сьціскалася сэрца любай жанчыны.

Мора было ціхае і спакойнае. Усё казалі за добры лоў, нішто не казалі аб навальніцы і непагодзе.

VIII

— Заўтра трэба ўставаць чым раней, — сказаў мусье Фурн'ер сваім жонцы ў той вечар, у каторы стары Франсуа з сваім сынам П'ерам выехалі на свой чарговы лоў рыбы. — Мы возьмем з сабою маленькую Джэньні, пакажам ёй палац Іфа і зробім вялікі спацыр у адчыненае мора.

— Добра, мой любы! — адказала яму яго нарачоная.

І яны пачалі зьнімаць з рук шматлікія брыльянтавыя пярсцёнкі, рыхтуючыся ісьці на адпачынак у сваю мяккую і шырокую пасьцёлку.

Мусье Фурн'ер ня гледзячы на свае адбарабаніўшыя ўжо пяцьдзясят гадоў, быў вялікім спортсмэнам. Кожны дзень, раней чым пачаць ад-

вацца, ён прымаў халодны душ і хвілін дваццаць у сваёй спальні займаўся швэдзкай гімнастыкай. Ён вельмі добра ездзіў на вэлёсыпэдзе, сам кіраваў сваёй машынаю, вельмі любіў язду на маторнай лодцы ў адчыненае мора. Не адмаўляўся ён і ад гульні ў футбол, калі для гэтага на яго прыемнай дачы ў Ніццэ зьбіралася належная капэля.

— У здаровым целе, здаровы дух! — любіў ён паўтараць вядомую старадаўнюю рымскую прыказку.

І сапраўды мусье Фурн'еру ніякім чынам нельга было даць пяцьдзесят год. Здаровы, чырвонашчокі, выпешчаны і фізычна дужы — ён выглядаў куды маладзейшым за гэта.

І вось раніцаю, адаслаўшы дадому матарыстага, мусье Фурн'ер з сваёю жонкаю і васьмігадоваю дачкою Джэньні выехаў на сваёй лодцы ў мора. Ён сам кіраваў маторам, пасадзіўшы сваю жонку за старно. Ён трымаў напрамак на бачны ў воддалі буралом палаца Ёфа.

— Ці ня лепей усё ж такі ўзяць з сабою і матарыстага? — асьцярожна прапанавала свайму нарачонаму жонка. — Ці мала што можа здарыцца.

— Глупства, — адказаў ён. — Сёньня добрае надвор'е, а таму — прысутнасьць матарыстага на лодцы будзе толькі шкодзіць мець нам асалоду марской прыроды. І без яго абойдземся!

Мадам Фурн'ер больш не супярэчыла, хоць у сваіх адчуваньнях і ня была згодна з думкаю свайго нарачонага.

Была чыстая радасная раніца. Мора было ціхае і спакойнае. Маторная лодка Фурн'ера плыла па яго люстэрнаму паверху, роўнамерна рассякаючы сваім вострым носам хвалі.

Самы найлепшы настрой панаваў на барту маторнае лодкі. Васьмігадовая, дзяўчынка Джэньні, плёхаючы ручкамі ў салонай вадзе, весела распытвала сваю матку аб палацы Ёфа, яшчэ і яшчэ раз патрабуючы пашукаць ёй гісторыю невядомага загадкавага графа Монтэ Крысто. Сам шліянэр, пакурваючы гаванскую цыгару, цешыўся распасьцёртаю перад ім панарамаю. Ён будаваў у галаве пляны далёкага вандраваньня на ўсход, куды яго звалі ўсё больш і больш пашыраныя справы, куды вабіла яго, яго дапытлівая, крыху авантурная натура.

Да гэтага вандраваньня ўжо ўсё было падрыхтавана. Былі нават куплены білеты на адыходзячы ў Александрыю карабель. Былі дадзены апошнія распараджэньні галоўнаму інжынэру Дэфрансу, які павінен быў замяняць у Марсэлі Фурн'ера на час досыць доўгае адсутнасьні апошняга.

А мора, спакойнае і аздобленае ўсьмікалася яму насутрэч. Жыцьцё пачалося такім лёгкім і радасным. Нішто не дакляроўвала навальніцы і непагоды.

Але вось там, нейдзе на кругавідзе зьявіліся сярдзітыя чорныя хмары. Вечер чужь прыкметны раніцаю пачаў не на жарты мацнець. Мора неяк раптоўна пакрывалася з кожнаю хвілінаю ўсё больш і больш, вырастаючымі ў вышыню хвалямі. Маторную лодку Фурн'ера пачало моцна

калыхаць з аднаго бока на другі, а сярдзітыя хвалі з ярасьцю разьбіваліся аб яе барты, іншы раз абліваючы тысячай салоных пырскаў вандроўнікаў. Урэшце глухі перакат грому парушыў рапішнюю цішыню. Заблiшчала бліскавіца, лінуў як з вядра дождж.

І навальніца, страшэнная паўднёвая навальніца з адзічаўшаю ярасьцю рынулася на бездапаможную на высокіх хвалях маторную лодку фабрыканта.

— Мама, мама! — Я баюся! — крычала маленькая Джэньні, пужліва прыціскаючыся да грудзей сваёй маткі.

— Рычард, мы загінулі! — паўтарала яму ў жахлівасьці мадам Фурн'ер. — Мы загінулі!

Дарэмна Фурн'ер хацеў павярнуць сваю лодку назад у напрамак да Марсэлю. Матор ня дзейнічаў, заліты салоная вадою. Старно выпушчанае з рук страціўшаю розум ад жаху нарачоная фабрыканта, бездапаможна блукалася ў розныя бакі.

І сьмерць—нямінучая і жудасная ўжо працягвала да іх свае цыбастыя рукі, радуючыся ўрачыстасьцю хваль.

— Ратуйце! Ратуйце!

Гэты дзікунскі зьвярыны крык разьляцеўся па сярдзітаму мору клічучы аб дапамозе нават гуляючую па яго ўсхвалёванай прасторы навальніцу.

— Ратуйце! Ратуйце!

* * *

— Тата, ці чуеш ты, нехта заве на дапамогу! — моцна сказаў П'ер Дзюкло, стараючыся перакрычаць злосную не на жарт лютуючую навальніцу.

— Грабі на права, сыноч, — загадаў яму стары рыбак. Марак не павінен нікога пакідаць у няшчасным выпадку без дапамогі сярод мора!

— Гэта маторная лодка і здаецца з Марсэлю!

— Ратуйце, ратуйце! — даносілася ветрам да рыбацкай лодкі рашучыя стогны гінучых.

П'ер націснуў з усёю сілаю на вёслы і пасяля некаторай барацьбы з хвалямі набліжыў сваю лодку да гінучых.

— Тата, сказаў ён, — пільна ўгледзеўшыся ў усхвалёваную далячынь, — ты ведаеш хто знаходзіцца ў маторнай лодцы? Калі я не памыляюся гэта Фурн'ер — гаспадар той фабрыкі, адкуль мяне выгналі тады на холад і голад.

— Хто-б, сабе, ня быў, — адказаў яму на гэта стары рыбак, — а павязак дапамагчы яму.

Страшэнная навальніца загатавалася ў грудзёх П'ера. Раптоўна ўсплылі на памяць — пакуты яго і яго сям'і, якія перанеслі яны па ўсёй дарнасьці гэтага сухога і чэрствага капіталістага. Беспрацоўе, жабрацтва, холад і галадэча.

і цяпер гэты Фурн'ер з сваёю сям'ёю ў яго—П'еравай уладзе. У руках П'ера жыццё таго дырэктара фабрыкі, каторы два гады назад—пакінуў яго, без кавалка хлеба.

— Ратуйце! Ратуйце!—ізноў даносіліся з ветрам рашучыя энкі гінучых.

— Ну, дык што-ж ты стаіш П'ер? Аб чым разважаеш?—сярдзіта запытаўся ў сына стары рыбак.—А мо' хочаш ты па век зганьбіць свае сумленнае рыбацкае імя? А мо' на маіх вачох і на вачох усіх іншых маракоў, хочаш зрабіцца апошнім чалавекам?

Забыўшыся на ўсе ранейшыя свае крыўды, думаючы толькі аб ратунку гінучых, П'ер скочыў у сярдзітыя хвалі мора. Ён разразаючы магутнымі усплёскамі рук разгневаную вадзяную навалу, накіраваўся па напрамку да лодкі.

А цераз некалькі часу Фурн'ер з абмёршаю жонкаю і маленькай Джэньні былі пераведзены з тонучай маторнай лодкі ў лодку марсэльскіх рыбакоў.

Але дорага каштаваў ім гэты ратунак.

Стары Дзюкло, жадаючы дапамагчы сыну ў ратунку гінучых, калі дапамагаў ускарабкацца ім на лодку—пасьлізгнуўся, згубіў раўнавагу і сярдзітыя хвалі панеслі яго далёка ў разбушаванае мора...

IX

— Франсуа, мой мілы Франсуа!—плакалі на беразе мора маці П'ера,—дзе ты?

— Мама, супакойцеся, мама,—угаварваў яе П'ер, сам ледзь-ледзь трымаючы падыходзячыя да горла ўзрыды.—Бацька загінуў адважнаю смерцю марака, і я паклапачуся замяніць яго дома!

Але бедная жанчына не магла супакоіцца. Працягваючы рукі ўперад, у раскіданымі ветрам сівымі валасамі, яна кляла мора адняўшае ў яе, люблага чалавека, яна кляла бога такога ласкавага да багатых, вядомых, такога чэрствага і жорсткага да слабых і бяздомных.

— Бога няма!—крычала яна ў бяспрытомнасьці на сустрэчу халоднаму марскому ветру.—Бога няма! Няхай вы будзьце ўсе праклятыя!

Але ніхто не зварочваў на гэта аніякае ўвагі. Абкружаны спачуваючым натоўпам паліцэйскіх і цікавых Фурн'ер апавядаў прысутным падобнасьці здарэння, а тэрмінова выкліканы доктар прыводзіў да чужасьці яго жонку.

— Якая ўсё-ж адвага плыць у мора бяз мэханьніка і бяз кемлівага правадніка!—хтосьці заўважыў з прысутных.

— Так, бязумоўна,—адказаў другі,—але-ж не забудзьцеся, што Фурн'ер наогул славіцца арагінальнасьцю.

— Фурн'ер, гэта Фурн'ер!—пачулася па натоўпу.

І яны з павагаю сьціхамірыліся, захопленыя ўладаю мільёнаў.

Урэшце падалі аўтамабіль, і падтрымліваемы паліцэйскімі Фурн'ер, нарачная фабрыканта была пасаджана ў яго з сваёю васьмігадоваю дачкою.

— Вось,— сказаў Фурн'ер— зварочваючыся да паліцэйскага камісара, паважна адчыняючы свой туга напханы, крыху падмокшы скураны кашалёк,— вось пяцьсот франкаў, якія прашу перадаць ад майго імя сям'і загінуўшага.

— Пашоў!— кінуў ён потым шофэру.

Дзьверцы зачыніліся і машына роўна кранулася з мейсца. Хутка яны зусім схаваліся з выгляду, згубіўшыся ў таўкатні партовага гораду Мізэрныя пяцьдзесяць рублёў, кінутыя згубіўшай свайго кармільніка рыбацкай сям'і!

Такая ўзнагарода за ратунак багатага, капіталістага, такая цана жыцьця самапакінутага пролетара!

Цераз некалькі дзён, пасля гэтага здарэньня, мусье Фурн'ер з сваёю сям'ёю заняў свой аздоблены пакой першае клясы на караблі, які павінен быў зрабіць рэйсы між Марсэлем, Александрыяй, востравам Цэйлонам і Японіяю— куды зараз і накіроўваўся французкі фабрыкант.

— Яго клікалі ў гэтыя далёкія ад Францыі краі, вялічэзныя пляны новых мільёнаў прыбытку. І да гэтага-ж папсутыя нэрвы мадам Фурн'ер патрабавалі па думцы модных урачоў перамены клімату, новых уражаньняў, новых забаў.

А ў гэты час супакосныя пасля сярдзітай навальніцы хвалі Міжземнага мора, ласкава выкінулі на камяністы бераг скалечаны труп Франсуа Дзюкло.

ІЗРАІЛЬ ПЛАЎНІК

КАЛІ АПАДАЮЦЬ ЛІСТЫ...

(З цыкля „Асеньнія рытмы“)

1. Верасень

Зажурылі верасьнем бярозы,
Асыпаюць долу шэры смутак,—
Распрасьцёрла свае крыльлі восень,
Крые неба пэрламутрам...
Адцвітаюць сонцавы калосьсі,
Дагарае лета ў шчыр-рабіне...
Толькі ў вочах засталася просінь,
Дышаць вусны цьвет-язьмінам.
Сее вецер поўнай жменяй лісьці,
Сыпле чары —цішу адцвітаньня...

„Ты, Ізраіль, далавах ня гніся,—
Палыхай агнём змаганьня!..
А калі зьвіхрыцца кроў у жылах,—
Ні прад кім ня падай на калені:
Пакуль ты цвіцеш у моцы-сіле,
Спавівай жыцьцё праменьнем“...

Ты гаворыш.. Я-ж таплюся ў вочах:
Гэта—глыб вясны, блакіт нябёсаў...
Мне здалося—грае сонца (ўночы),
На палёх шасьцяць калосьсі...
І ня хмары ў небе завіліся,
І ня лета ў садзе дагарае...
Закружылі жаравы у высі...
А на вуснах—песьня мая.

2. Кастрычнік

Жаўціста-журботная восень
Па полі астрыжаным бродзіць,—
Губляе лістоту у просінь
Крынічных, імклівістых водаў...

Атульвае інеем клёны
 І сее туман на палеткі,
 Рукой залачона-зялёнай
 Галубіць завяўшыя кветкі...
 На сівых, імшыстых купінах
 Зьбірае ў прыпол журавіны
 І кропіць у зёрны рабіны
 Гаркавасьць былых успамінаў...

3. Лістапад

Сённяя раньне разьлілося
 Залацістым акіянам...
 Заімжылі сум і шэрань,
 Заімжылі у садох...
 Можа шчасьце—толькі здані?!
 Можа крозы—толькі зманы?!
 Адно знаю:
 Я—шчасьлівы,
 Калі мы з табой удвох...

*

Вусны смагла п'юць каханьне,
 Сэрца ловіць сэрца стукат...
 Кроў шумуе,
 Кроў бруіцца...
 Прынікаю да цябе...
 Дарагая, ня пужайся!..
 Мо' са шчасьцем блудзіць смутак...
 Харакство жыцьцё і радасьць—
 У каханьні, барацьбе...

*

Адцьвітаюць дні, як ружы;
 Расцьвітаюць, як пралескі...
 Маюць ружы і пралескі
 Свае чары і красу...
 А растае цемень хмараў,—
 Сонца
 Кволаю усьмешкай
 Прыбярэ і апрыгожыць
 Дрэвы ў пацеркі-расу...

*

Бродзіць восень па дуброве,
Бродзіць восень па лагчыне,
Жоўтым пылам
Расьсявае
Цвет самотнасьці вакол...
Дарагая прытуліся!..
Шчасьце раз пазнаць магчыма...
Што жыве—то памірае:
Гэта вечнасьці закон.

1927 г.

Менск.

ПРЫГОЖАСЬЦЬ ЗЯМЛІ

I

Гляджу я на землю
і радуюся урачыстымі вачыма
Кожны мой сьлед,
і кожная вуліца
зьялёнымі лісьцямі адзеты.

Апошні вечар Маю...
Такі салодка-мядовы
пах чарэмхі ў паветры.
Нарадзіўся-б у Маі сын
назваў-бы яго „Чарэмхавым цьветам“.

Кожным вечарам
па заводзкім садзе
ходзячы, я глыбока мару.
Водгук гудкоў—
хваляе вячэрнюю ціш
чую я марш
сьветлых вякоў.

II

Вецер цёплы,
ціха накрапляе
на дробныя каменні бруку:
у дажджлівы вечар
па каменных вуліцах
быццам праходзіць эскадрон,
чуцен капытоў жалезных звон.

III

Сьвет прыгожы!
Які прыгожы сьвет!
Радуюся пры кожным поглядзе...
На вішнях цьвет
быццам першы сьнег—
цвіце сьветлым шчасьцем людзей.
Але многа яшчэ,
Многа тых...
Вось яны зямныя злачынцы,
якіх трэба кінуць у архіў.
Гэта яны, гэта яны
ледзяныя хмары навальніцы.

Кожны чыноўнік
і кожны дармаед
чапляецца за цела, як мікроб.
Ненавіджу!
Глыбока ненавіджу маці,
што выгадала такое дзіця!

Любы, малюсенькі,
Ня будзь чыноўнікам
і дармаедам ня жыві,
змалку вучыся сумленна
працаваць для родных людзей!

IV

Разьвіталны вечар Маю...
Ціха на волі...
Іду з цэху адзін размаўляючы:
„Пяцігодка“
„71“... Жэняцца...
Можа разам
яшчэ лепей,
яшчэ ўрачысьцей.

Ах, гэтыя дні
з кожнаю зарою
ўсё навей,
ўсё сталёвей:
сённяя спаборніцтва,

а заўтра —
новае сонца
і новы лёзунг.

На гэткай зямлі
вечна не старэючы
яшчэ і яшчэ хочацца жыць.
У вялікую будучыню
Ўсім сэрцам веруючы
вякамі творчую працу любіць.

Аўтарызаваны пераклад
з татарскай мовы *М. Хведаровіча*.

УЛ. КАРАК

УКРАЇНСКАЯ САВЕЦКАЯ ЛІТАРАТУРА Ў ПРОЦЭСЕ МАСТАЦКАГА САМАВЫЗНАЧЭННЯ.

Дзесяць гадоў таму назад у Кіеве ўзьнік часопіс „Містэцтва“. З яго пачынаецца гісторыя украінскага савецкага літаратурнага часопісу і першыя спробы зьяднаць раскіданыя літаратурныя сілы. Група „Муза-гет“, у якой былі таварышы Тычына, Загул, Саўчэнка, Тэрэшчанка, Ігнат Міхайлічэнка і іншыя тады яшчэ ня вызначылі свайго погляду на часопіс хаця паасобныя пісьменьнікі-музагетаўцы прымалі ў „Містэцтве“ актыўны ўдзел. У апарате рэдакцыі былі: Міхайлічэнка, Сэмэнка, Васіль Чумак. Блакітны сваім парадкам рэдагаваў адзіную штодзённую газэту, але бываў часта і ў рэдакцыі нашага часопісу.

Першы пэрыяд у разьвіцьці савецкай літаратуры—пэрыяд вайсковага кунізму, у якім мы ня бачым яскравай дыфэрэнцыяцыі літаратурных груп. Рэволюцыянэры, профэсыяналы, якія былі закладчыкамі пролетарскай літаратуры і арганізатарамі цэлага літаратурнага фронту, імкнуліся аб'яднаць як найшырэй тагочасны украінскі літаратурны актыў на барыкадах Кастрычніка. Ёх падтрымалі лева-інтэлігэнцкія опазыцыянэры супроць мяшчанства і буржуазіі.

Другі пэрыяд—пачынаецца з НЭП'у (1921), калі ў савецкую літаратуру прышла новая хваля пролетарскіх пісьменьнікаў: пролетарская літаратура абагацілася новымі выхадцамі з сялянства, сельскай інтэлігэнцыі і часткова з поўпролетарыяту. Некаторыя элемэнтны гарадзкой кваліфікаванай інтэлігэнцыі, інтэлігэнцыі буржуазнага выхаваньня пачынаюць зараз працаваць у савецкай літаратуры. Консалідацыя сіл савецкай літаратуры азначаецца заснаваньнем суполак: „Гарт“ на чале з Эланам; „Плуг“ з С. Піліпенкам—з аднаго боку, футурысты з другога; нэоклясыкі ды „Аспіс“—з трэцяга боку. Процэс канчаецца калі часопіс „Шляхі Містэцтва“, які быў працягам (у Харкаве) Кіеўскага „Містэцтва“, ператварэцца на тоўсты мясячнік „Чэрвоны Шлях“. Савецкая літаратура аб'яднала ў сябе ўсе жывыя творчыя сілы і нават па той бок кардону пачаў вызначацца яе ўплыў.

Трэці пэрыяд—крызіс пролетарскай літаратуры, які адбіўся на ёй так, што некаторыя пролетарскія пісьменьнікі былі захоплены правымі літаратурнымі коламі і капітулявалі перад імі. Актыўнае выступленьне працягла часткі тагочаснага папутніцтва супроць позыцыі пролетарскай літа-

ратуры, зрабілі яго ўжо не папутніцтвам, а правым флангам. На тое мейсца нараджаецца новая папутніцкая група, яна заступае ў савецкай літаратуры тых сваіх папярэднікаў, якія перарадзіліся ў неоклясычную групу ці лепш сказаць—гэткім спосабам канчаткова самавызначыліся.

Зьяўленьне „Ваплітэ“ і братаньне яго з ператвораным „Аспісам“ зараз—„Ланкаю“, якая ідзе на некаторы кампраміс і становіцца леваю часткаю папутніцтва, ператварыўшыся ў „Марс“. Хоць і цяпер цалкам па прымірэнцку становячыся да правай часткі—у „Жытці і рэвалюцыі“ і часткова „Чырвоным Шляху“—зьяўленьне „Ваплітэ“ сыгналізавала крызіс пролетарскай літаратуры, бо сапраўды мела быць Вольнай Акадэміяй Пролетарскай Літаратуры. Скуткі—вядомыя.

Чацьверты пэрыяд, які распачаўся цяпер, можна назваць рэканструкцыйным. Ліквідацыя памылак пісьменьнікаў і крытыкаў і вызначэньне шляхоў да новае творчае працы. Час дыфэрэнцыацыі за соцыяльна-ідэолёгічнае ўсьведамленьне мусіў прывесці і да стылявой дыфэрэнцыацыі, да змаганьня творчасьцю. „ВУСПП“, „Молодняк“, „Життя“ і рэвалюцыя“, „Літарморок“, „Авангард“, „Нова генерацыя“—пераважна групавыя часопісы.

Літаратурныя групы вызначаюцца ня толькі ідэйна, а і фармальна. Надыходзіць зьмена першым ізаляваным пролетарскім пісьменьнікам. Моладзь творыць пролетарскае ядро ў рэвалюцыйнай савецкай літаратуры. Консолідуецца марксыцкая крытыка: стварэньне часопісу „Крытыка“ спрыяе стварэньню кадраў крытыкаў і літаратуразнаўцаў марксыстых.

Проблема ўпадніцтва і мяшчанства, проблема апанаваньня мастацкай літаратураю, проблема стылявых шуканьняў—вось актуальныя пытаньні нашае літаратурнае рэчаіснасьці.

I. Літаратурны фронт

Абвастрэньне клясавай барацьбы ў пэрыяд рэканструкцыі народнай гаспадаркі, выяўляецца ў літаратуры па трох напрамках. Рэканструкцыйны пэрыяд ня можа не стварыць у пісьменьніцкіх савецкіх колах настрою паглыбленай цікавасьці да тых працэсаў, што адбываюцца ў краіне, да іх вывучэньня і адбіцьця ў мастацкай літаратуры. Адгэтуль асаблівы патос будаўніцтва, захапленьне творчым размахам, які ня можа не заімпаваць сучаснаму пісьменьніку.

Але адначасова ня можа літаратура не адбіць і таго фактычнага стану рэчаў, што вызначаецца на актывізацыі варажых нам сіл зьвонку і ўнутры краіны. Актывізацыя варажай ідэолёгіі дае сябе адчуць у колах буржуазных і дробна-буржуазных пісьменьнікаў (у тэй частцы, што цягнуць да буржуазіі, а не да пролетарыяту). Тут утвараецца асабліва лівая „грамадзкая думка“ тых мастакоў, незалежных, „так сказаць“ ад улады і партыі, якія твораць толькі згодна з голасам свайго сумленьня. Сумленьне гэтае ўвесь час паварачвае іх ад сучаснай рэчаіснасьці.

насьці кудысьці—ці то назад, ці занадта ўдаль, у краіну чыстых мар. У лепшым выпадку, ня імкнучыся сьпяшацца за жыцьцём, некаторыя групы стабілізуюцца на перадавых пазыцыях. Адыход ад рэчаіснасьці ў утапічную мару пра будучыню або ў ня менш утапічную рамантыку мінулага і з фактам выяўленьня варожае нам ідэолэгіі ў літаратуры. Ідэйная беднасьць тых колаў узнагарджаецца часам формальнымі дасягненьнямі, якіх ня трэба, аднак, перавялічваць, і якія ўсё ж такі пачынаюць імпаваць нават і нашым пролетарскім пісьменьнікам і ўплываць на іх. Ня трэба забываць яшчэ на адзін момант, які адыгрывае вялізарную ролю ў жыцьці пісьменьніка: жаданьне популярнасьці, імкненьне заваяваць сабе чытача. Звычайна, пісьменьнік можа працаваць на такога чытача, якога добра ведае, якога густы яму добра вядомы і родны. Таму пісьменьнік заўсёды абслугоўвае сваё атачэньне: яно яго заахвочвае, дае яму матарыял і яно-ж потым добра аддзякуе за высвятленьне свайго жыцьця ў творах пісьменьніка і за такое тлумачэньне цэлае сапраўднасьці, якая адпавядае густам таго кола. Тады гэты пісьменьнік становіцца ўлюбёным, модным у пэўных колах, за кожным яго творам сочаць, чакаюць, утвараюць атмасфэру прыязнае надзеі. Сувязь пісьменьніка з уласьцівым яму чытачом і з парукаю адданасьці гэтага пісьменьніка ўласьціваму свайму чытачу. Каб захаваць непарушнасьць гэтай сувязі пісьменьнік павінен прыняць усе закіды крытыкі, якая адбівае густы і погляды іншага чытацкага асяродзьдзя. Але ў гэтым асяродзьдзі знаходзіцца, ці пад яго ўплывам бываюць іншыя пісьменьнікі, якіх таксама шануюць і за творчасьцю якіх сочаць. Дзеля гэтага тут адбываецца цікавы процэс: жаданьне пісьменьнікаў з двух розных груп перацягнуць да сябе чытачоў з іншай групы. Часам гэта імкненьне так захапляе пісьменьніка, што ён няпрыкметна для сябе пачынае калі-ні-калі здраджваць свайму ўласнаму чытацкаму колу, пачынае імкнуцца за межы свайго нормальнага чытача, з жаданьнем заваяваць сабе шыршае чытацкае кола. Такая здрада не застаецца для пісьменьніка бяз вынікаў і ўрэшце становіцца перад ім пытаньне пра выбар чытача, пра цалкам выразную клясавую орыентацыю.

Наступ пролетарыята на савецкую літаратуру і на украінскую літаратуру наогул ужо на першых сваіх кроках пачынае даваць вынікі агульнаму ажыўленьню літаратурнага жыцьця. Ужо наглядаецца значнае перамяшчэньне найлепшых літаратурных сіл улева.

Нарэшце, ёсьць пісьменьнікі, якія стабілізаваліся на пэўнай ступені разьвіцьця, акапаліся на адных пазыцыях і адгэтуль пачынаюць абстрэл направа і налева. Гэта ёсьць лева-інтэлігэнцкія групы сучаснага літаратурнага фронту, якія працягваюць заядлую барацьбу з правымі пісьменьнікамі і распачынаюць шалёны наступ на пролетарскі фланг савецкай літаратуры па меры таго, як творча растуць і ўзмацняюцца шэрагі пролетарскіх пісьменьнікаў. Гэта прадстаўнікі левай інтэлегэнцыі як такой, яны неўласьцівы дробнай буржуазіі.

На правым фланзе літаратурнага фронту знаходзяцца пісьменьнікі, якія пачалі пісаць яшчэ да рэвалюцыі, або якія перайшлі сюды ўжо ў час рэвалюцыі з папутніцкіх пластоў. Адыход і папаўненьне ў гэтай групе адбываецца як і ў іншых групах заўсёды, але група застаецца як зьява больш менш сталая ў межах савецкае літаратуры. Па меры таго, як актыўныя варожыя элемэнты выходзяць перад дзённым сьвятлом, і, такім чынам, становяцца немажлівымі ў рамках легальнасьці (Могілянскі сваім апавяданьнем „Згуба“ у „Чэрвоным Шляху“) на гэта мейсца ў літаратуру ідуць новыя і новыя сілы, якіх чакае той самы лёс па меры таго, як яны і самі сябе выяўляюць перад савецкаю грамадзкасьцю сваёю загаднаю творчасцю. Карыстаючыся правам кожнага пісьменьніка высвятляць нэгатыўныя тыпы і зьявы нашага жыцьця, пісьменьнік такога парадку пачынае са смакам „па-за клясавае аб'ектыўнасьці“ і з профэсійным захапленьнем, вартым самога Флёбэра, паказваць людзей, як тых мастадонцаў і музэйных асоб. Выходзіць цікавы да гэтай сумнёнай аб'ектыўнасьці твор.

„— Так, так, значыць пролетарызаваліся.

Марыя Васільлеўна сумна заківала галавою і ўздыхнула.

— Апролетарызавалася. А што-ж,—зараз ўся ўлада пролетарская. За што мы кроў пралівалі..

Марыя Васільлеўна зноў засьмяялася, але ў тым сьмеху выразна адчуваліся ноты глыбокага болю.

Доктар сеў на беразе канавы і павольна запаліў папіросу. Ён скрозь дым скоса паглядаў на Марыю Васільлеўну, пазнаючы ў ёй калішнюю панну, дачку гэнэрала, марскога лекара.

Марыя Васільлеўна старожка і цікава сачыла за ім.

— Дзе вы жылі ў тую пару?

— Ды амаль увесь час у Кіеве.

— Лекарам?

— Так, я асыстэнт у інстытуцкай клініцы.

— Вось як! У профэсары збіраецца.

— Ат,—ня ўсё роўна чым быць.

Ён яксьці пахіла махнуў рукою і з абурэньнем кінуў цыгарку.

Будучы прафэсар махае на ўсё рукою: ён ня бачыць сэнсу ў тым, што робіцца навокал. Пісьменьнік не адказвае за сваіх гэрояў. Дзеся гэтага і не адказвае Міхайла Ёўчэнка за тое, што ў трэцім зборніку прозы „Землі дзвоняць“ багата ёсьць вась такога гнільля. Ня будзе інакш пісаць Ёўчэнка пра заводы ці там пра калгасы. Піша чалавек пра тое, што ведае.

Але эпоха ўплывае і на буржуазную групу пісьменьнікаў. Падаючы свой спэцыфічна жыцьцёвы ды людзкі матэрыял, нэобуржуазная, напэўна, ская літаратура ня чурецца часам сацыяльнае антытэзы, відавочна цікавіць і шырэйшага, неўласьцівага ёй чытача. Для такога чытача ёсьць, напрыклад, у Віктара Дамантовіча антытэза інтэлігэнта ды раба-

чага. Але ў „Дівчині з відмедиком“ рабочы Сямён Кузьменко, камісар і начбрыг, з яго думкаю пра адбудову заводу, адыходзіць вельмі і вельмі далёка, як неўласьцівы для пісьменьніка „прымусовы“ асортымэнт. Галюная-ж увага зьвяртаецца на вінічанкаўскую постаць, што зьяўляецца новым выданьнем „Страховица“ „Сонячнай машыны“. Вінічанкаўшчына знаходзіць тут удзячную глебу—яго сэксуальная праблемайстарства, яго нахіл да розных дзіўных „Ідэек“,—усё гэта Дамантовіч працягвае, як літаратурную традыцыю. Галоўнае яго захапленьне ў такіх вась выказах:

„Супроць мяне, на падстаўцы з ружовага мармуру, высокае да столі у мэталёвай пазалочанай раме люстра. У роўную, халодную, люстраную паверхню працягла ў нявызначаны глыб адыходзіць паўторная заля: сьветла-жоўты, да бляску нацёрты паркет, хрусталёвыя падвескі люстры што трымцяць і зьвіняць, калі на вуліцы праяжджае падвода, пазалота багетаў, цяжкія аксамітавыя малінавыя парт’еры, масыўныя канапы, бэкерэўскае фартэп’яна, шафа з парцэлянаю.

У шкляннай шафе з парцэлянаю стаяць блакітныя, сінія, чырвоныя кубкі, сподачкі, размаітыя размалёваныя талеркі, ружовыя пастухі і пастушкі, маркізы і шэвалье, сэвр, сакс, хіна, парцэляна імператарскіх заводаў, каштоўныя рэчы, за якія амэрыканцы з „АРА“ і Джойнта“ заплацілі-б не малыя грошы. Поруч з старадаўнім сэўрам, цешыць сваёю гратэскнасьцю групка работы Сомавы. На верхняй паліцы прабабчына бамбаньерка дваццатых гадоў: на бронзавых дошчачках выразаны каралеўскія белыя лілеі, паміж якіх лятаюць срэбныя матылькі, скрынка абіта сінім шоўкам і белым атласам. У такой бамбаньерцы Чацкі вазіў цукеркі Софіі і Анегін Тацяне Грэмені. На ніжняй паліцы пастаўлена украінскае шкло, якое адлівае вясёлкавым бляскам. Анры дэ-Рэнье любіць апісваць гэты вясёлкавы бляск на венецыянскім, гэтак мілым яго сэрцу і хрупкім шкле“.

Вунь аж калі, ужо ў межах савецкай літаратуры, выявілася ў нас гэтае імкненьне да эўрапейскага мадэрну ў рафінаванай прозе. Мо’ неўзабаве і штосьці падобнае да Брусаўскай прозы і да сымфоніі Андрэя Белыя ўзьнікне. Або вась яшчэ з таго Дамантовіча ноткі, уласьцівыя прозе Гюісманса:

„Я куплю кніжкі, каб апраўляць іх у шоўк, паркаль, скуру, маністы. Мяне прываблівае палітурка кнігі. Да мяне прывыклі ў мануфактурных крамах і я знаюся з палітурнікамі ды букіністамі. Мяне можна пабачыць каля вітрын букіністаў і вітрын з мануфактурай. Я навучыўся распазнаваць крамы патрэбныя і непатрэбныя для палітурак і адшукоўчыць каштоўныя рэдкія выданьні. Я прымаю ўдзел у таварыстве прыяшляў кнігі і ў мяне апрача вопытаў в кальцыевымі спалучэньнямі, анішчавай фарбы, новымі спосабамі ачысткі цукру, ёсьць таксама падрыхтаваны даклад пра украінскіх інтралігатараў канца XVII веку“. Але з асаблівым смакам апісвае Дамантовіч сучаснага „дзелка“, не шкадуючы фарб падкрэсьліць як савецкая рэчаіснасьць нараджае гэтых новых людзей асабліва ў цэнтры „Всесоюзнага Мещанства“—Маскве.

„Калі я зайшоў на службу да Аляксандра Уладыслававіча, мяне доўга не хацелі правесці да яго ў габінэт, асабліва пасля таго, як я, ня змогшы паказаць пасьведчаньня, мандата ці камандыроўкі, заявіў, што я да т. Ціхмянёва па асабістай справе. Мне адказалі, што па асабістых справах т. Ціхмянёў ня прымае, што я магу зьвярнуцца да яго сакратара і праз яго сакратара перадаць тое, што мне трэба. Я настайваў, мне адмаўлялі. Я мусіў прасіць, пераказаць маё прозьвішча.

Аляксандр Уладыслававіч прыняў мяне паміж дзвюма паседжаньнямі, адным, што скончылася, і другім, што пачалося ўжо і на якое яму трэба было кудысь сьпяшацца. Ён ня выявіў здзіўленьня, пабачыўшы мяне, і ня спытаў, чаму я апынуўся так неспадзявана тут, у Маскве. Ён быў ласкавы і карэктны, як заўсёды; падзякаваў мяне за тое, што я так надзвычайна змог выклікаць цікавасьць да навуковых дысцыплін ня толькі ў Лесі. Запрасіў прыехаць на дачу і, папярэджаючы запрашэньне Мар'і Сямёнаўны, прапанаваў пагасьціць у іх на дачы, колькі мне захочыцца. Сам-жа ён просіць прабачэньня, бо яго кліча тэлефон. Гэта яму напамінаюць, што яго чакаюць на пасяджэньне. Ён сабіраецца ехаць. Калі я хочу і калі нам па дарозе, ён падвязе мяне, аўтамабіль стаіць унізе на пагатове“. Але праўда, у гэтага прафэсыянала ёсьць яшчэ надта многа старога: у яго ўласны будынак у Кіеве з гэтымі самымі парцэлянавымі раскошамі. Але гэта, аднак, і тыповае зьявішча нашай рэчаіснасьці. Цікава, у гэтага аўтара яшчэ выпадкі супроць левага літаратурнага фронту: у творы ідзе размова пра левага поэта Стэфана Хомінскага. Вось яго самахарактарыстыка: „Шукаючы апошняй ісьціны, я мэтр гільдыі дэструктывістых адмаўляю ўсё праўдападобнае для вышэйшай адзінай ісьцінай непраўдападобнасьці“. А вось, што дае аўтар праз другога пэрсанажа: „Стэфан Хомінскі не кубіст і ня футурыст, ён дэструктывіст, антысымбаліст і антыімажыніст. Ён супроць падабенства, сымбаляў, адпаведнасьцяў, у чым насьледуючы сымбалістым імажыністы прапаведуюць вобразы і вобразнасьць“. Цікава, што і Рыльскі ў апошняй кнізе вершаў робіць выпад супроць „левых“:

Вже й черемха розпускається—
Хоч банальна, а така,
Шо безсіло опускається
І в дэструктара рука.

Буржуазныя пісьменьнікі (так званыя правыя) фармальна ўплываюць на літаратурны маладняк, але гэтыя ўплывы трэба разглядаць як перыяд вучнёўства, лябараторных спраў для набыцьця літаратурнага майстэрства. Лепш з нэоклясыкай, як той-жа Рыльскі, падыходзяць да нашай рэчаіснасьці і ў іх узьнікае новы гэрой:

Він ріс у бруді передмістя.
Де козы, попіл та бур'ян
Де люди, наче мухі в тісті
Далісь буденності у бран.
Де все липке, холоднувате.

Новы гэрой Рыльскага падказаў паэту новы матыў:

Чытач бажае позікнуць,
А я бажаю докінчыти
Нехай мене чорти візьмуць
Як ми не навчимося жити.
Зітхнімо новымі грудьми.
Доволі скігліць і згінатся
— Хто-ж вам Сашко

— Це я це ми.

— А-хто-ж то ми.

Любов і праця.

Дробна-буржуазныя пісьменьнікі (попутнікі альбо як прапанаваў на-
зваць т. Кержанцаў—супралетарскія пісьменьнікі)—арудуюць асабліваю
індывідуалістычнаю праблемнасьцю з паважным месцам для сэксуаль-
ных праблем. Апрача таго, тут багата асаблівага паглыбленага психо-
лёгізму. Вось настрой пэрсанажаў гэтай пісьменьніцкай групы.

„...Узяў з вакна ружовую мушлю і прытуліў да гарачага вуха. Хала-
док прабег цела. Люблю слухаць яе захапляючы шум. Гэта шумуе са-
мотная душа, захопленая ў яе лябірынтах, і так кажа. Калісьці закруч-
ваючы цела сьлізкае ды гнуткае у ёй хаваўся перад вякамі чарвяк, пад
связьмежнымі пластамі чорных акіянаў, перасоўваючы сваю сялібу. Чар-
вяк аджыў, чарвячок адмёр, а сяліба яго зруйнавалася. У яе няведаных
басконцых прасторах цэлы сусьвет, нікім не дасьледаваны.

Вось так і людзкая душа.

Мая душа—мушля...“ (Дмитро Тась „Відмеді танцуюць“). Тут цэлая
філёзофія самапаглыбленьня, сэпараванага, раскіданага людзкаго „я“.
Такое „я“ ўяўляе рэчаіснасьць як сон і сон як рэчаіснасьць. Гэта ёсьць
асаблівая форма грамадзкай сьведомасьці.

„Было звычайна. Мястэчка. Больніца. Я і са мною тыфус. Кулямёты
абрыдлі штодзённасьцю. Больш цікавіла ці хутка разьбярэ мяне. Разьбі-
ла мабыць адначасна з фронтам. Зашумела ў галаве, забухала ў скі-
пках і вась: упрэкідкі ходзяць сыцены палаты, столь і падлога бурыцца,
капаюся за апошнюю і сам рыхтуюся перакінуцца, але падпіраюць
і жылот шаблі, а некалькі конфэдэраваных жаўнераў танцуюць наў-
выскаляючы зубы, як на мьртвецкім вялікадні.

І зноў цемра.

Калі-ж сонца стрэліла мне ў твар, я расплюшчыў вочы. Ах, якая
красьць той тыфус, як ломіць цела, колецца галава. Ці-ж будзе да-
штаты дабрабыт, як сатруць клясавыя супярэчнасьці, а хвароба ня
будзе зьнішчана. Не, сто тысяч раз не.

Праклятае жыцьцё, праклятая стыхія, хаос...“

Гэта толькі напалову хворая зьява, напалову думка, напалову мара,
напалову боль хворага чалавека. Аўтар за гэта не адказвае. Але ён
адказвае за падачу свайго тыпажу, за надзвычайную „аб'ектыўнасьць“
свайго падачы. (Г. Брасюк „В потоках“). Цікавы вась гэты самы хаос,

што пануе ў думках людзей. Гэта не навіна. Яшчэ ў Глеба Усьпенскага занатаваны гэты хаос. Іўчэнка падкрэсьлівае яго ў творчасці Стэфаніка, а Йоффе выяўляе яго значэньне ў творчасці Усьпенскага: „Улада зямлі і адрыў ад яе ў горад. Хаос імкненьняў і ідэй, балючае зрушэньне, перавароты побыту і сьвядомасьці ад сутычкі розных культур—вось яго сюжэты“. Нарэшце хаос ня толькі ўсьведамляецца, але і прыймаецца як новая філэзофія, як лэзунг антытэзы нашай конструкцыйнай эпосы. Гэтае наглядаем мы ў апошняй кнізе вершаў Тодося Осьмачкі.

Благословенне есть безумство-хаос.

Што над сонцамі нямаць.

Абы одвічно землі народжались

І над бездонями плавли...

Благословенне есть безумство хаос.—

Што кліча в'язнів із за грат

На барікадах радісно, відважно

За подвиг вільности вмирать...

Благословенне есть безумство хаос.

Што дасть нам солодко ридать.

Коли до нас літа впадуть снігами

І пережитим завихрять.

Тройчы благаславае сваю вольнасьць, хаос для Осьмачкі, што набыла вялікай рашучасьці, змог ісьці на пратэст супроць усялякіх дэспатаў. Ён звараеца да свайго народу страшным прароцтвам, што справа яго дарэмная, што ён падпаде пад крыгу ланцугоў:

співаючы прысмаглими устами
чужых пісень із гордів...

Шумы гарадзкія, усё гарадзкое агідна Осьмачцы, асабліва цяпер „в цю добу жорстоку та глуху“. Гэта прадстаўнік тых пластоў украінскага сялянства, якія гадуецца ўкраінскі нацыяналізм, якім агідна ўсё, што толькі знаходзіцца „пад чужым, неукраінскім“ небам. Ненавідна Осьмачка горад, але піша вялікую рэч пра мяшчан і выяўляецца, пра мяшчанства „сіла мов граніт“. У вершы „Містэрыя“ Дантэ марыць аб'яднаную сваю Італію:

Невже любов'ю вік налитий вщертъ

До тебе, бідная Італія моя

Виводить на самотність і на смерть

Де костями гудуть пусті поля.

Далей пачынаецца цэлы лес алегарычных вобразаў: рак, леў, сьцяга, дзяўчына... Вялікі горад пусьце, а леў і сава крычаць з-пад сьцен. Бачым, хаос канчаткова перамагае. Сялянскі хаос нішчыць горад.

Хаатычная сьвядомасьць уласьціва правейшым папутнікам, тым іх, якія маюць нахіл рухацца направа.

Пісьменьнік ня любіць мяшчанства і аплёўвае яго ў сваіх творах. І што ж тут такога, што ён бачыць гэтае мяшчанства ў нашай савецкай рэчаіснасьці, а бачачы адбівае яго ў сваіх пісаньнях. Так робіць, напрыклад, Д. Борзак: ён паказвае, як абмяшчаньваюцца савецкія сьця-

чыя („Букет пролісків“). Нэобуржуазныя мяшчанскія ўплывы на пісьменьнікаў украінскай інтэлігенцыі адбіваюцца. Дробна-буржуазнае ўпадніцтва з тэндэнцыяй урастаць у вузкі індывідуалізм ды сымбалізм, а то жават у алегорызм, азначае паэзію гэтае групы (Фалькіўскі, часткова Касячэнка, Плужнік). Рэакцыйна-фармальнае эпігонства старое буржуазнае паэзіі ды нэоклясыкі тут таксама выяўляецца (М. Місік). Частка пісьменьнікаў гэтай групы, якая знаходзіцца пад уплывам мяшчанства, вызначаецца і формальнаю прымітыўнасьцю. Мяшчанская літаратура прымітыўна фармальна і эвульгарызавана як да псыхоедэолёгіі, таксама вузкая і тэматычна (Тэнэта, Борзак, Брасюк). У паэзіі Касячэнка, Фалькіўскі, Багранны, Галота, Грэбінко; у прозе—Вражлівы, Дніпроўскі, Досьвітні, Пидмогільны, Брасюк, Борзак, Тась... Ува ўсіх гэтых пісьменьнікаў творы вельмі далёкія ад нашай рэчаіснасьці, ад нашых сацыяльных проблем. Іхная творчасць, хоць і пасыўна, скіравана супроць нашай рэчаіснасьці. З рознаю меркаю хістаньняў, у розных аддзеньнях яны спрачаюцца з нашаю эпохаю, выяўляючы жаданьне адыйсьці ад сацыяльных патрэб, замкнуцца ў індывідуалістычны асабісты матывы, у якуюсьці зноў такі пазаклясавую чалавечнасьць і г. д. Вось пападзедзя, якую пісьменьнік паказвае з сярэдзіны: гэта проста няшчасны чалавек, якога знішчыла жыцьцё. Яна існуе і нават як умеє стараецца разумець гэтае жыцьцё:

„Нарэшце матушцы ясна вырысоўваецца перад вачыма, што трэба. Вочы на момант закругляюцца і спыняюцца...“

Як-жа жыць ёй самой сярод ваўкоў і бязбожнікаў. Вось і сёньня ўжо не малілася, пабаялася, так і лягла, „спаси, господи“...—думае.

І паволі толькі ажываюць вочы.

А куды-ж дзецца ёй, бяспрытульнай, што і радні яна не спатрэбілася,—прагналі. Куды пойдзе...

Плывуць малюнкi з дарогі. Памяць накіроўваецца да роднага сяла ў братавую хату; і горнасьць незаробленай зьявягаі зноў пачынае адбівацца з болей; з дакорам матушка думае: „і да чаго дажылі гэтыя людзі... Ні сумленьня, ні граха, прасьці госпадзі“.

Расплыўчыста ўжо (на сон) памяць накіроўваецца да сясьцёр, да Паўліньні... „Распутнічаюць“,—раптам успамінае з нявыразным сумам матушка сутнасьць таго, што бачыла ў Паўліньні. І потым думка: „А як і бязбожнікі тут, дык што, абы людзі добрыя, дык і добра. Усе цяпер сумныя... Абы рабілі па-божаму. Можа яны так толькі“... Служыла-ж тут да яе сястра якасьці...“

А ў кельлі ціха і цёмна... Усе сьпяць. З посьвістам націскае на вачы бора, хтосьці ходзіць па дасе, але ніхто ўжо ня чуе“.

Паказваць лішніх людзей знаходзіцца і ў нас ахвотнікі пісьменьнікі. Тым ёсьць мяшчанская літаратура, прымітыўная фармальна, вузкая тэматычна.

Але сярод дробна-буржуазнай пісьменьніцкай групы ёсьць паасобныя таленты з выразным ідэйным напрамкам, хоць і не пралетарскім. Чужы

рэвалюцыі чалавек пачынае разумець рэчаіснасьць, пачынае падходзіць да яе хоць і сваімі ўласнымі шляхамі.

„Паднялі дамавіны і ціха спусьцілі ў яму. Тады неяк несамавіта закрычала Фралова і падалася за дамавінаю. Над галавамі ўзьляцеў салют Яшчэ раз... І калі ўпаў на дамавіны першы наладатнік зямлі, тады, адмахнуўшы старую Кладовішчанскую царкву, пахілыя крыжы яе, з труб бадзёра і пераможна ўдарылі раскаты „Інтэрнацыяналу“ і паляцелі яны праз палі да далёкіх маўклівых сіл, як песьня перамогі, як гімн вечнага няўміручага жыцьця... І раптам зьявілася Грабенковай тое, што калісьці ўжо было раз у думках.

Сьмерць ня зможа прыпыніць вечнага калейдаскопу жыцьця...

Трэба толькі намацаць сабе той Архімэдаў рычаг, той стрыжань сябе самога і цьвёрда трымаць яго ў руках. Тады будзе інакшае, прыгожае жыцьцё і простае, лёгічная сьмерць, простая, як у таго японскага салдата, што на расстрэле пасьміхаючыся паказвае рукою здань сваёй уласнай сьмерці. Але: за кроў—кроў, за сьмерць—сьмерць“.

Тут таксама цэлая філэзофія: за эпіграф да гэтага твору Антоненка Давідовіча „Сьмерць“ узяты словы Элана, што за жыцьцё расплата толькі крывёй. Але гэта ўсё з мешанінаю слаўна вядомай вінічанкаўскай тэорыі пра „чесьнісьць собою“. Псыхолёгія інтэлігэнта, які адчувае сябе „рэнэгатам дробнай буржуазіі“—разгорнута ў вялікі прозавы гатунак. Відавочна аўтар быў упэўнены ў тым, што знойдзе свайго чытача, якому гэтая рэч прасякне ў душу. Для такога чытача гэты твор каардынаты.

Іншага характару захапленьне ў групе так званых нэаромантыкаў.

„Я кідаю каменчык у воду—ён падскаквае на паверхні і тоне. Мянкліча бяздонная сінь. Я бачу, як каменчык апушчаецца ніжэй і ніжэй у глыбіню мора. Нібы адразу, каля берагу, мора ня мае дна. Я нахіляюся да вады і быццам крапаюся рукою халоднага чалавечнага нявесты, яе халоднае шыі. І як было ўсім зразумець, што ў мяне адна нявеста, нявеста з калыскі, пра якую я думаў мабыць і тады, калі ня ўмеў яшчэ гаварыць. Нявеста, для якое я жыў цэлае жыцьцё, ёй прысьвяціў сталеўны шпагу і за яе падстаўляў пад мячы цяжкі шчыт. Семдзсят гадоў стаў я на зямлі, прайшлі перада мною пакаленьні чужых і родных людзей ўсім я з гордасьцю глядзеў у вочы, баронячы жыцьцё і гонар маёй нявесты. Яе косы, як струмені разьліліся па зямлі, яе рукі, як бласмавенне ляглі на поле, яе сэрца палае, як сэрца зямлі, пасылаючы гарачую кроў на новыя і новыя шляхі. Для яе я быў сьмелы і ўпарны для яе я хацеў быць у першых шэрагах барацьбітоў за яе розьвіт. Для яе я палюбіў мора, паставіў на грэбяню якар, жалезны цяжкі якар, якая прымаюць усе моры сьвету і гайдаецца над ім магутны карабель Кура тура нацыі—завуць яе“.

У гэтым самахарактарыстыка галоўнага гэроя рамана Юрыя Яўскага „Майстер корабля“. Выбар тыпажу характэрны для пісьменьніка.

Яго філэзофія ды яго густы выяўляюць тэндэнцыю да эўропэізацыі украінскай літаратуры. Увага да некаторых дэталей, да выяўленьня, ну, напрыклад, людзкае рукі, яна ўласьціва такім сучасным эўрапейскім пісьменьнікам, як Стэфан Цвэйг (шэкспіраўская традыцыя) у Яноўскага вырастаюць доўгія абзацы размоў галоўнага гэроя:

„Я люблю людзкія рукі. Яны мне здаюцца жывымі дадаткамі да людзкага розуму. Рукі мне апавядаюць пра працу і людзкае гора. Я бачу творчыя пальцы,—трымцячыя і нэрвовыя, рукі жорсткія і драпежныя, рукі працавітыя і ляныя, рукі мужчыны і жанчыны, Вас я люблю нагледаць, калі вы бярыце і аддаеце, калі вы хаваеце ў вопратцы нож, калі вы песьціце пяшчотнае цела жанчыны, калі вы горача кахаеце яе і ня хочаце нікому аддаць. Найбольш мне падабаюцца рукі тварцоў, пяро і пэндзаль, нож і сякера, таленавіты малаток. Ці ведаеце вы, што рука, якая вас трымае, перадае праз вас агонь жыцьця, яна памрэ, гэтая неўгамонная рука, а творы ёю створаныя жыцьцём. Яна выконвае волю чалавека, што падымаецца з нябыцьця, ледзь дасягае, каб даць жыцьцё дзецям і выканаць долю творчае працы. Я люблю яе—вечную людзкую руку, нязвычайны сымбаль, і разумею веліч тае хвіліны, калі таварыш дае руку таварышу: тым ён перадае самага сябе, сваё сэрца і розум, дыханьне дзяцей. Дзьве людзкія рукі разам—гэта кальцо, за якое ўхапіўшыся можна скрануць зямлю“.

Аповесьць Смоліча „Фальшыва Мельпомена“—досыць удала выбраны матэрыял падае ў авантурным пляне. Таму тут багата такога, што вымагаецца літаратурнаю манераю, а ня тою рэчаіснасьцю, якая падаецца ў аповесці пра пятлюраўскіх „пешых арганаўтаў“.

„Украіна захлынаецца ў моры мукі сьлёз—патугі нашага слаўнага народу выявіліся слабей за захопніцкую моц дзяржаўнага суседа, але гэта толькі да часу. Мы прыдушаны не таму, што мы ня маем сілы, але дзякуючы таму, што мы не пасьпелі прыгатавацца да барацьбы. Наш ар'ергард—сяло—цёмнае і нацыянальна мала сьвядомае. Яно не стварыла моцнай базы для нашай вызваленчай барацьбы, але недалёк той час, калі яно прасьвятлее пад гвалтоўніцкім малахам, і тады—гора ўсім нашым ворагам. Ужо варушацца нашыя, закінутыя за кардон браты, выгнанцы з роднага краю, і хутка прыдуць сюды з нязьлічным войскам дружных дзяржаў вызваляць свю зганьбаваную, абрабаваную і згвалтаваную маці Украіну.—За маці Украіну паднёс ён свой келіх... Перакулілі па другім. Катэгорушку дужа зачараваў гэты дзіўны поп і ён да яго ўважліва прыглядаўся... Ён хутчэй быў падобен да вайсковага, бо меў страшную вайсковую выпраўку, або на адваката—у сваім модным піджаку з зялёным кэўняром“.

Гэтая прыгодніцкая рэч, які і трэ' было думаць, канчаецца толькі „авантурамі і гукамі“. Смоліч зрабіў больш-менш удалую спробу прыстасаваць авантурную форму да цікавага ідэйнага заданьня. Але самая гэтая форма набліжае пісьменьніка да лева-інтэлігэнцкае пісьменьніцкае групы...

Гэтая група пісьменьнікаў, для якіх спосаб пісаньня, цэхавая зацікаўленасьць важней за матар'ял. (Што да выяўленьня пятлюраўшчыны маем яшчэ раман Орлівний „Эмігранты“). Пісьменьнік захапляецца ўласна тым, як ён будзе афармляць свой матарыял: гэтым ён цікавіцца больш, чым тым, які матарыял ён будзе афармляць. Тут, урэшце, ён можа сьвядома пайсьці на „сацыяльнае замаўленьне“, зьвультарызоўваючы яго так, як гэта робяць дэструктары футурысты.

Тут мы маем такое прызнаньне: „Старадаўнія майстры пэндзля, іхнія вялікія імёны: Леанардо да-Вінчы, Рафаэль, Мікель Анджэло глыбока адчувалі працэс сваёй мастацкай працы, яны ўглубляліся ў самы матарыял і ў іхных руках ён набываў дзівосныя формы. Ём даводзілася перад творчым працэсам быць вытворцамі матарыялаў сваёй творчасьці. Яны самі рабілі палотны, грунтавалі іх, рабілі фарбы на алеі. Яны ўжо з гэтага моманту захапляліся матарыялам, рознакаляровасьцю фарб, прыемным пахам алею ды разьмерам прыгатаваных палотнаў. Апрача таго, яны вывучалі анатомію, крадучы яшчэ цёплыя целы людзей у інквізытараў. Яны былі алхімікамі ды вынаходцамі. Яны маглі мець натхненьне ў сваёй рабоце ад самога матарыялу“... (Гео Шкурупіў „Двері в день“). Таму хоць для лева-інтэлігэнцкіх груп найбольшым захапленьнем ёсьць вось гэты цэхавы патос: перамагаць супраціўленьні матарыялу, але ўсё-ж гэтая група ёсьць група, якая набліжаецца да пролетарыяту, падбіраючы адпаведны матарыял для сваёй апрацоўкі. У некаторых разох яны ўправе заявіць, што: „кожны чалавек зьмяшчае ў сабе ўвесь буржуазны сьвет яго ўклад і псыхолёгію“. Сапраўды гэтага ўсяго ў творчасьці лева-інтэлігэнцкіх пісьменьнікаў дужа багата. Напрыклад, багата сэксуальных момантаў. У Шкурупія, як і ў Дамантовіча (а наогул гэта ёсьць ад старога літаратуры, дзе гэтую праблему асабліва завастрыў Яцкіў). Вось напрыклад, філёзофія, але ўжо ня рукі, а ногі: „Некаторых жанчын можна ахарактарызаваць толькі пачынаючы з ног. І гэта можна прыстасаваць і да Аксаны. Чамусьці ў першую чаргу папала на вочы не аблічча яе, а постаць. Яна дзіўна сядзела на крэсьле ці на ложку, выставіўшы голыя ногі. Спадніца яе падгарнула ўгору вышэй кален і Аксана ніяк не заўважала гэтага“... Потым пісьменьнік паказвае, як гэтая ножка на Днепрэльстане, узятае ад роднага кутка, адчула сябе незалежным чалавекам. Таму тут савецкая літаратура нібы адпавядае Яцкіўскай праблеме вываленьня жанчыны. Заместа лірычных ухілаў раньняга арнаманталізму, сучасная лева-інтэлігэнцкая проза дапушчае „мантаж“, мінуючы літаратурны матарыял вялікага праявінага твору. Вось вазоры: пасьля доўгіх і досыць нудных рамантычных апісаньняў першабытнага стану чалавека, Шкурупіў прыходзіць да такога публіцыстычнага падсумаваньня.

„Эвалюцыя грамадзтва ідзе па волі і да таго моманту, калі запановае прыватная ўласнасьць на прылады працы і калі з гэтым падзелам адбываецца падзел грамадзтва на розныя пласты. Ад каменнай сякеры

ад каменнага сьпічака да вялічэзнага паравога молату турбін і гідра-электрычных станцый—вось шлях людзкой матарыяльнай культуры.

Таварышы, Украіна перажывае зараз вялікую эпоху, эпоху будавання, эпоху індустрыялізацыі. Мы ўжо прайшлі ўсе стадыі дзёкуства, усе стадыі культурнага разьвіцьця і шчыльна падыйшлі да вялікае эпохі, якая канчаткова мусіць зрабіць нас гаспадарамі прыроды. Досыць нам дзясяткі вёрст хадзіць пешкам. Годзі нам езьдзіць вёрсты змучанымі коньмі, або павольнымі—валамі, на нашых шляхах мусіць залунаць сырэна аўтамабіляў, аўтабусаў і матацыклаў. Малочніцы прывязуць да гораду малака на матацыклах, гародніну сяляне прывязуць у грузавіках, трактар мусіць замяніць таполі на нашым кругаглядзе, электрыка мусіць быць у кожнай хаце і кожная вёска мусіць мець свой тэатр і сваё кіно.

Аўтамабіль, найпрыгажэйшы за статую самафракійскай перамогі. Хто гэта сказаў? Гэта сказаў футурыст Марынэці, зараз італійскі фашысты“.

Шкурупіў разумее, што наша краіна павінна індустрыялізавацца. Гэта разумеюць і фашысты. Але мары украінскіх фашыстаў пра індустрыяльную марскую нацыю імперыялістычную Украіну цалкам працілежны нашаму рэальнаму пляну рэканструкцыйнай эпохі. Калі Сэнчэнкі сакавітымі фарбамі малююць украінскага кулака і пераможны ход украінскага капіталу, калі правыя папутнікі мараць пра зьяўленьне ў Чорным моры украінскага крэйсэра „Гамалія“, дык нашы пісьменьнікі проціпастаўляюць гэтым марам рэальныя факты рэканструкцыі цэлае народнае гаспадаркі і той-жа Шкурупіў вітае як і трэба футурыстам савецкую цывілізацыю за тое, што яна забясьпечыла буйны рост прадукцыйных сіл украінскіх зямель.

„Як вядома, поўдзень Украіны ўяўляе сабою выключнае спалучэньне прыродных багацьцяў. Поруч з добрымі глебамі для хлебаробства, поўдзень Украіны мае вялічэзныя выкапні каменнага вугалю, жалеза, мангану, каменнай солі, жывасрэбнае руды, каоліну, агнятрывалых глін ды рознага будаўнічага каменяня.

Выкапні жалезных руд на поўдні Украіны ў Крывым Розе, Корсан-Магіле ды Данбасе вылічаецца ў перакладзе на жалезную масу—пятнаццаць мільярдаў тон (адзін трыльён пудоў). Поўдзень Украіны зьяўляецца адным з найбольшых сусьветных цэнтраў жалезнай руды...

...Таму гідра-электрычная станцыя, будаваньне якое распачата ў 1927 годзе на Дняпры ніжэй парогаў, зможа даць у будучым тую энэргію, што дапаможа выцягнуць з-пад зямлі тыя каштоўныя выкапні і перапрацаваць іх на рэчы, карысныя чалавецтву.

Да гэтае пары сілы гэтай вялікай ракі выкарыстоўвалі толькі для перавозкі рознае кладзі ды на сплаў лесу і хлеба. Лес сплаўляецца і перавозіцца вадою з шырокіх лясных прастораў вадазбору Прыпяці верхняга Дняпра, а хлеб звозіцца з рачных портаў Дняпра. Потым з марскога порту Хэрсона ён накіроўваецца да розных чужаземных краін“

Плян рэальны і рамантычны ў лева-інтэлігэнцкіх пісьменьнікаў нэо-рамантычнае групы бывае часта зьмешаны. У Шкурупія „Двери в день“— узор падобнага твору. Рамантыка разьвіцьця украінскае індустрыі ў басэйне Дняпра даходзіць да амэрыканскага Клондайка: на нашым украінскім Кічкасе (падкрэсьлівае Шкурупія) ужо пахаджаюць амэрыканскія інжынэры ў сомбрэро, у высокіх камашах і ў пярэстых штанах. Але з лева-інтэлігэнцкіх пісьменьнікаў гэта нацыянальная рамантыка ўжо яднаецца сьвядомасьцю таго, што тут ва ўсім адчуваецца магутны наступ соцыялізму, магутны рух наперад. Тут ажыцьцяўляецца электрычная мара новае Украіны. Праўда, пры гэтым выпадку Шкурупія не забывае зьвярнуць увагу свайго чытача на нежаданьне украінізавацца: „Першая наша сутычка з культурнаю верхавінаю Днэпрэльстану была пры пытаньні аб украінізацыі. Трэ́ было чуць усім, як гэтыя выгадаваныя на украінскім хлебе людзі гавораць пра украінізацыю:

Украінізацыя—гэта гвалт. Украінскія сяляне ўсе гавораць расійскаю сапсаванаю моваю, украінская мова—гэта выдумка. Ё, нарэшце, старэйшы інспэктар Днэпрэльстану інжэнэр Ковгун заявіў, што украінцаў прывезьлі з Галіччыны“.

Звычайна пісьменьнік мае рацыю вась да падобнага роду дакораў. Калі папутнікі перш за ўсё дбаюць пра мастацкую майстэрнасьць, пра мастацкасьць, а лева-інтэлігэнцкія групы адмаўляюць (у асобах футурыстаў, дэструктывістых) самое разуменьне мастацтва ці бяруць ад яго самы касьцяк аголенай канструкцыі (не пераведзеная ў практыку тэорыя канструктывістых-спіралістых). Дык генэральная лінія літаратуры аднолькава далёка ад тых і другіх. Яна зьяднае (у сваіх тэндэнцыях) мастацкасьць, з агітацыяй і прапагандаю, не зважаючы на тое, што апошняя ўласьціва толькі эпосе вайсковага камунізму. „Мы звычайна ад трыбуны і мітыngu канчаткова нікуды ня пойдзем. Забываць нам ня трэба, але колькі нам патрэбна зараз выявіць спакойна, радасна і пэўна будаўніцтва—мы хочам зараз ня толькі выбухаць вадаспадам угару, але разьліцца цэлым патокам,—патоўкі мы павінны шукаць яшчэ новага стылю“. Гэта Луначарскі кажа з прычыны таго, што маладыя пролетарскія паэты ў Расіі захапіліся Пушкіным. Ён тлумачыць гэта тым, што імкненьне да выразнасьці, дакладнасьці, пэўнасьці, вясёласьці, да дакладнай формы усё гэта можна знайсці ў творах Пушкіна. Генэральная літаратурная лінія ўзьнікае на базе сацыяльнае дзейнасьці нашай эпохі, а не на антысацыяльных ухілах упадніцкіх груп.

Гэтая генэральная лінія ідзе праз цэнтральныя ідэі, праблемы і задачы эпохі, уласна кажучы, набліжаецца да іх. Фармальна слоўнае майстэрства ў клясыкаў, асабліва ў такіх, як Пушкін, бяспрэчна патрэбна вывучаць нашым пісьменьнікам, напрыклад,—як Пушкін падбіраў эпітэты да слова „Художник“—1) „увенченный“ „божественный“ і нарэшце 3) „взыскательный“. Удасканальваючы форму, нашы пісьменьнікі, хоць-бы той-жа Бажан, даходзяць да нэо-клясыкаў, да поўнае схолястыкі, да

культу санэтаў і актаў. Бажан нават дадумаўся да таго ўсяго ад футурызму, дапісаўшыся да „Брами Заборовскаго“, захапленне казацкім барокам, плюсквамперфэктумам замест футурума, Мазэпаю замест Днєпрэльстану. Звычайна за гэта ўжо адно пэўныя літаратурныя колы (і чытацкія) зараз-жа абвясцілі Бажана вялікім зьявішчам „новае украінскае літаратуры“. Гэта сапраўды дужа цікавы паэт. Наўпрэкі такім яго захапленням, а ня дзякуючы ім, мы мусім прызнаць яго каштоўнасьць.

Украінскі футурызм неаднойчы ўжо пасылаў дэсанты супроць пролетлітаратуры, але заўжды вынікі былі сумныя: ён пазбаўляўся некаторых са свайго актыву, з якога часам пераходзілі амаль што ўсе да варожых організацый (пролетарскіх) за выключэньнем самога Сэмэнкі.

Тры левыя часткі гэтых пісьменьніцкіх груп (нэорамантыкі, дэструктары, футурысты, канструктывісты-сьпіралісты) злучаюць рамантыку з нэонатуралізмам калі раней натуралізм вызначаўся фатаграфіяй сапраўднасьці, дык цяпер ён выяўляецца ў лефаў у так званай фактаграфіі. Дэструктары-футурысты зніжаюць літаратуру да перадачы факту, адмаўляюць бэлетрыстыку і сваёй тэорыяй функцыянальнага (умоўна утылітарнага) выябражэньня затрымліваюць барацьбу савецкай літаратуры за сапраўдную прозу. Мастацкі рэпартаж мае ўсе правы ў літаратуры (цікавы спробы Мар'ямава і іншых), але ня можна зводзіць усю літаратуру да мастацкага рэпартажа ці „экранізаванай прозы“.

Конструктывісты надзвычайна любяць тэхніку, пераносяць на літаратурныя формы непасрэдны ўплыў тэхнікі, мінаючы ўплыў эканомікі. Адсюль—тэорыя верлібрызму і сьпіралізму стварэньня рэчаў. Публіцыстычная паэзія выяўляе дробна-буржуазную прыроду футурызму: функцыянальнасьць ёсьць праява бяссьільля дробнае буржуазіі і ўплыву яе на інтэлігэнцкія прапластоўкі, яскравы прыклад чаго—ліквідатарства, нігілізм у адносінах да мастацтва. Суб'ектыўна рэвалюцыйны напрамак—нэорамантыкаў паралізуе іхная тэматычная абмежаванасьць, сэксуалізм і экзотыка.

Канструктывісты, робячы напады на правыя пісьменьніцкія колы, называючы іх папутнікамі і орнамэнталістамі, рамантыкамі ці хутаранамі (як Палішчук, Васільчанка), выклікалі рэакцыю ў папутніцкіх колах. Напрыклад, Антаненка-Давідовіч абараняў орнамэнталістаў, адмаўляў утылітарнасьць у паэзіі і нават з аплёмбам заяўляў: „Рана яшчэ, бачыце, у нас гаварыць пра індустрыальную паэзію“.

Уся гэтая барацьба соцыяльных груп сваеасабліва ўплывае на прамежныя літаратурныя колы і на тыя элемэнты, якія некаторы час (можа выпадкова, а можа і сапраўды) належалі да пролетарскае групы пісьменьнікаў. Касячэнка, напрыклад, бярэ свае вобразы з трох розных крыніц: заўважаецца ў яго орнамэнталізм побач з вобразамі, уласьцівымі сялянскім поэтам і разам з тым ёсьць ужо вобразы ўласьцівыя індустрыяльнай вытворчасці. Перакрыжваньне клясавых уплываў выяўляе поэту, які не зьяўляецца прадстаўніком якога-небудзь аднаго соцыяльнага ася-

родз'ездзя і гэтае самае перакрыжаваньне ёсьць грунт для пратоптанага шляху заняпаду. На гэтым грунце цалкам зразумелы пераход паасобных літаратурных асоб з групы ў групу ў цалкам процілеглых напрамках: ад генэральнай лініі можна было-б сказаць да „пэрыфэрычнай“, як-бы гэтае астатняе азначэньне не выяўляла спрощанага падыходу да літаратуры, уласьцівага эпігонам народніцтва ў нашай крытыцы.

Пролетарскія пісьменьнікі, якія знаходзяцца і дагэтуль у раскіданым стане, падпалі ў некаторай меры пад уплывы дробна-буржуазнай стыхіі (псыхолёгічна-бытавыя ўплывы) і буржуазнай ідэалёгіі (Юліян Шпол, напрыклад, знаходзіцца на мяжы паміж лева-інтэлігенцкімі пісьменьнікам і гэтай групай).

Дняпроўскі будзе свой сюжэт на пераможным уплыве жанчыны з вырожага стану на камісара, камуніста і г. д. Яго донбасаўскія сюжэты напоўнены неспадзявана „махаеўскімі“ перавялічэньнямі і хвасьцізмам адлюстраваньняў настрояў шырокай масы працоўных. Любчэнка займаецца спосабамі лябараторных спробаў і задушэўна піша пра маладосьць. Коцюба ў сваім псыхолёгічным рэалізьме падае сапраўды інтэлігенцкі сюжэтны матэрыял. Эпік—ставіць цікавыя праблемы (барацьба з бюракратызмам) у перспэктыўным пляне, не падкрэсьліваючы тых сіл, што будуць новае, выходзячы з ненашага разуменьня сатыры. Капыленка нагадвае ў апошнія часы нямецкіх, так званых, „актывістаў“, якія, захапіўшыся барацьбою з мяшчанствам, прышлі да значна ідэалізаваных, люмпэнска-бандыцкіх гэрояў. Досьвітны культывуе „сусальна-клюквенны“ прыгодніцкі жанр і пачынае пераходзіць да псыхолёгізму. Хвілёвы спрабуе падаць матар'ял па ранейшаму, як у пачатку свайго творчага шляху, але спатыкаецца на апоэтызаваньні хрысьціянскае лягэнды (рабоча-сялянская багародзіца, як новая рэдакцыя старога лягэнды чалавецтва). Тычына творча маўчыць.

На мяжы пролетарскае арганізаванае літаратуры стаяць тэматычна-цікавыя—Панч і Майскі. Першы даў высока-мастацкія рэчы ў дусе бытавога рэалізму, якія выкрываюць пятлюраўшчыну і дырэкторыю, набліжаюцца да гістарычнай аповесьці і даюць рабочую тэматыку.

У Майскага рабочая тэматыка падаецца ў гострай форме актуальных праблем з жыцьця сучаснага індустрыяльнага пролетарыяту (тып завадскога шаптуна і яго антытэза—тып рабкора).

Арганізаваныя пролетарскія пісьменьнікі формальна падзяляюцца на рэалістаў і псыхалёгаў (якія даюць тыповыя зьявы, імкнучца да мастацкага сынтэзу і нават эпізод, анэkdот апрацоўваюць сынтэтычна, тыпізуюць) і рэалістаў з прымешкаю рамантыкі (да першых належыць Мікітэнка, да другіх Кірылэнка). Арганічныя асаблівасьці: сьветапогляд і сьветаадчуваньне камуністычнае, арганізацыя матарыялу ў пэўнай рэвалюцыйнай перспэктыве нават пры абмаляваньні пераважна нэгатыўных момантаў і іх частковае перамогі (Головко—„Бур'ян“). Але ня можна адмаўляць некаторых рэштак натуралізму.

Асаблівасці тэматычныя: шырыня тэматыкі, якая ахоплівае жыццё рабочых, сялянства, кунуністычнай і савецкай інтэлігэнцыі, высвятляючы са свайго погляду і тэматыку, уласціваю папутнікам (дробна-буржуазная інтэлігэнцыя); паказ тыпу ў яго дыалектычным разьвіцці („Юхим Кудря“ Івана Лэ ў новай рэдакцыі). Асабліва важна рабочая тэматыка. Пакуль што яна трактуецца ідэалістычна, романтична („Повісьць нашых днів“, „Браты“). На парадку дня рэалістычнае адбіццё рабочых і перспэктывы соцыялістычнага будаўніцтва. (У гэтым напрамку першаю спробаю зьяўляецца „Авіо Спіралі“ Кузьміча—у плане „героічнага рэалізму“).

Паэзія ў вогуле слабей за прозу і цяпер мае меншае значэнне для чытача. Асноўныя школы: а) фэбульна-канкрэтная, комсамольская лірыка (асобна стаіць Шэрэмэт), б) філэзофская паэзія, паэзія думкі, што адбівае рэканструкцыйны перыяд (І. Ю. Кулік, П. Тэрэшчанка, М. Долэнга; асобна стаяць Загул, Дубкоў і Я. Саўчэнка—абстрактна-рэвалюцыйная паэзія).

Маладнякоўцы—група мастацка неаформленая; адна частка наслядуе неаклясычным узорам, другая—лева-інтэлігэнцкая. Масэнка пачаў пісаць пад неаклясыкаў, хоць з зусім іншай ідэёвай устаноўкай. Надоечы гутарка ішла пра мары правых пісьменьнікаў пабачыць у Чорным моры нацыянальны флёт, крэйсэр „Гамалію“. Масэнка ўспамінае пра гэта ў вершы „Лірыка мора“, прысьвечанага Г. Касінцы.

Комуś ідзе тоска ночей
Комуś душа боліе...
Червоних хвиль не разсіче
Блакитний „Гамалія“.

Мов дим развіялись казкі
Про „націю велику“,
Стальна симфонія гудків
Встае над Подем Диким.

Ды й нашто нам гэтыя жоўтаблкітныя крэйсэры „Гамаліі“, калі цяпер зусім іншыя часы і нацыю абараняюць—нацыю рабочых і сялян, іхныя ўласныя ўзброеныя сыны.

Па диких грудях тріскуюць вікі,
І нові вікінгі встаюць з морської піні.
Товариші моі, недавні пастухи—
Матроси крейсера „Червона Україна“.

У вершы „Білорусам“ Масэнка ўспамінае замак Радзівіла, які стаіць недалёка ад Менску за межамі Савецкай Беларусі. Гэты замак—сымбаль драпежніка—прыгнятацеля беларускага сялянства. Антытэзаю гэтаму замку зьяўляецца новы „Замак едноты, труда і плану вежа“,—будынак прамысловасці ў Харкаве. У гэтым вершы вельмі прыгожа выказаны патос рэканструкцыйнага перыяду.

Дні водопадами трівожної краси .
 Я знов іду, куди ходив учора...
 Стан над Харковом, задимленим, суворим
 Легке мережево бетонних корпусів.

Там бочки цементу і з кам'яним вози,
 Й луною угорі команда голоси
 Й залізний грім та давк од рещтування
 Що водопадом але до ночі од світання.

Зриває водопад околиці глухі,
 Тече в степи за тумани, за грати
 І чується в ньому музика нових слів,
 Двох прозаїчних: плановий початок .

Неоклясычная форма ў маладнякоўца азначае пару вучнёўства, набывання літаратурнае ўмеласьці шляхам лябараторных спроб, хоць часам і дужа няпэўных і небясьпечных. Між тым у таго-ж Масэнкі астатнія вершы сьведчаць пра панаваньне неоклясычнай формы. Маладнякоўская проза ў Кундзіча: індывідуалістычнае, псыхолёгічнае трактаваньне рэчаіснасьці. Найцікавейшы маладняковец-празаік Леў Скрыпнік, тэматыка якога сьведчыць пра добры соцыяльны грунт новага літаратурнага пакаленьня і адначасна пра слабую тэхніку прозы.

Увогуле маладнякоўцы яшчэ даволі слабыя і неаднастайныя, тут даволі рознакаляровая творчасць, якая сьведчыць пра нямінучасьць яе далейшае соцыялістычнае і мастацкае дыфэрэнцыяцыі.

Наогул літаратурны фронт зараз адзначаецца напружанай працай над словам, творчым удасканаленьнем пісьменьнікаў усіх груп і значным перагрупаваньнем творчых сіл улева. Нават лепшыя з групы неоклясыкаў (Рыльскі) падыходзяць да рэчаіснасьці і пачынаюць крытычна адносіцца да сваіх цяперашніх аднадумцаў (паэзія Рыльскага прысьвечана Эрэву). Левыя інтэлігэнцкія групы стабілізаваліся, разгарнуўшы наступ і супроць правых і супроць пролетарскіх пісьменьнікаў. Некаторыя папутнікі і нават пролетарскія пісьменьнікі адыішлі ўправа (Осьмачка, Сэнчэнка, Ёгансэн, Слісарэнка). Наперад ідуць: Антаненка, Давідовіч, Хвілёвы, Панч, Досьвітны, Майскі.

(Канец будзе).

АЛ. КУЧАР

ЛІТАРАТУРНЫЯ ПОРТРЕТЫ

1. Валеры Маракоў

I

Часамі ён прыбягае на заняткі ў аўдыторыю страшэнна знерваваны, хутка кідае на стол кніжкі і крычыць:

— Аловак, дайце хутчэй, аловак!—хапае ў каго-небудзь з стала агрызак алоўка і хутка піша. Рука яго дрыжыць. Ён усё паскарае і паскарае пісаньне. Літары выходзяць дробненькімі, кручанымі і староньні чалавек палічыць іх няіначай як за кітайскія гіерогліфы. Існуе пэдагогічная думка, што па почарку можна пазнаць характар чалавека. І гэта праўда. Нэрвовае напружаньне з якім Валеры піша свае вершы цалкам перадаецца яго гіерогліфам. Большасьць вершаў піша на лекцыях. Такім шляхам Валеры напісаў значную частку сваіх вершаў. Яму для пісаньня зусім не патрэбен спакой. Ён можа пісаць пры любым гармідары. Чарнавікі вершаў ён вельмі рэдка выпраўляе. Калі чытаеш яго творы адчуваецца стыхійнасьць яго творчасці. Панаваньне стыхіі над сталасьцю і

В. Маракоў.

прыводзяць Маракова часта да неакрэсьленасьці свайго сьветапогляду, нават да супярэчэньняў у сваіх поглядах.

Нэрвовая напружанасьць адбіта ва ўсёй яго постаці. Рухі яго нэрвова, няпэўныя. Блакітныя вочы (на дзіва часта сустракаюцца ў поэтаў) таксама блукаюць трывожна, нэрвова. Увесь архіў вершаў ён хавае ў кішэнях. Вершы ў большасьці замусоленыя, замасьленыя, абарваныя. Кожны дзень ён частку іх губляе, але ўсе свае вершы памятае на памяць. Ніколі іх не забудзе. Так яны арганічна зьвязаны з ім..

II

Маракоў выступіў на літаратурную ніву ў 1925 годзе. Яго першы верш „Раніца“ быў надрукаваны ў „Звязьдзе“, у чэрвені 1925 г. Яго творчы талент разьвіваўся вельмі хутка. Ужо ў 1926 годзе вышаў зборнік „Пялёсткі“, а ў 1927 годзе „На залатым пакосе“.

Бацька Маракова муляр, раней быў рабочым на заводзе. Матка сялянка. Большую частку дзяцінства Валеры правёў у вёсцы. Маракоў у поўным сэнсе не селянін і не рабочы. Гэта адыгрывае выключна важную ролю ў творчасці поэты. Ён кідаецца ад сялянскіх матываў да гарадзкіх і яму надзвычайна балюча кінуць адно з іх. Гэта відно з яго зборніку „Пялёсткі“, які характэрны мастацкасьцю і эмоцыянальнасьцю вершаў, — Маракоў ня ведае куды яму схіліцца, калі:

За вакном той-жа ўпарты прыбой галасоў,
За вакном той-жа брук і прасьцяг камяніц.

а „задорысты залацісты сон“ навявае яму—вясковую кволасьць і „рука піша, піша песьню сялянскай душы“:

Я прышоў на радзімую вольную сіль,
Пад асеньнія сьвісты пажоўклых асінаў.

(Пялёсткі, ст. 16)

Менавіта такая дысгармонія паміж тым, што непасрэдна паўстае перад вачыма Маракова—горад, шэрагі камяніц і яго „сялянскай душой“ прывяло поэту да такога раздарожжа, што ён кідаўся ад гораду да вёскі. Вось што ён адчувае ў вёсцы:

Ізноў прышоў, ізноў пабачыў родны край,
І сэрца... сэрца так запаланела.
Ізноў лясы агнём зялёным тут гараць,
Ізноў я сьвежы стаў і стаў я сьмелы..

(Пялёсткі, ст. 29)

Здавалася, што гэты дысонанс паміж тым, з чым поэту прыходзіць сустракацца ў жыцьці і тым, аб чым ён марыць—ніколі не ўраўнаважыцца, і трэба адзначыць, што гэта вельмі балюча адбілася на творчасці Маракова, поўнай эмоцыянальнага запалу. Тое, што Маракоў у гэтага часу, а часткова і цяпер, блукае бяз вызначанага шляху, без паказаньня „сацыяльнага паходжаньня“ ягонай творчасці прывяло яго да пэсымізму і да самай разнастайнай тэматыкі ў сваёй творчасці—да бадзёрых эмоцыянальна-вобразных радкоў да „балючага плачу сэрца“ (Пялёсткі).

Толькі ў апошні час маракоўскі разлад паміж горадам і вёскай сытуацыя заваўся ў поэме „Адноўленая зямля“ (Маладняк № 12—1928), прычына Маракову ня прышлося дэлеміраваць між горадам і вёскай, а контрасты процілеглых полюсы свае душы прышлося сынтэзаваць у гэроі поэмы „Адноўленая зямля“—Антосю. Ён і селянін і рабочы, такі тып, менавіта і характэрны для нашай Беларусі.

Перш чым прыступіць да разгляду творчага твару Валерыя Маракова спынімся яшчэ на адным характэрным для маракоўскага творчага твару факце. Дыпазон Мараковых вершаў—перасычаны стыхіяй,—перавагай то захапляцца жыцьцём, славіць таго „кто прыйшоў на прастор шырокі радасных дуброў“, „дзешыцца тым, што зацьвітуць прасторы срэбных ячмяк:ў“, „хацець жыць сьветам майскіх начэй“, „любіць шыр палёў“ і „душу мядзюную аддаць усяму, што з подыхам сьвітання імкнецца радасную даль“ і адначасна кідацца ў распач:

Ізноў холад і вецер і сіння цьма,
Ізноў сэрца балючае плача.
О, нашто над палямі разьлёгся туман,
Калі хочацца сонца пабачыць.

(Пялёсткі, ст. 35)

І так усё.. Усё праляцела,
Чым сэрца некалі жыло,
І над далінай гэтай белай
Іду, як мёртвы, за сяло...

(Пялёсткі, ст. 37)

Дзе-ж прычына таго, што маракоўскія настроі пялёсткавай пары, штохвілінна змяняліся ад радасна-жыцьцёва палкіх да сумных-пэсымічных, што чаргаваліся нават да апошняга часу. Прычыну трэба шукаць у тым, што мы казалі аб Маракову вышэй. У Маракова вялізарнае эмацыянальнае пачуцьцё. Ён чулы, як мэмбрама (як аб ім казаў на адным выступленьні проф. Піотуховіч), ён здольны ўспрымаць ад жыцьця і радасьць, і сум, і гора. У гэтым сэнсе лепш было-б назваць Маракова вольтамэтрам, які чула ўспрымае напружаньне току радасьці, але другая справа, што гэты вольтамэтр успрымае часамі ўсё без выбору і не адфільтроўвае мішурнага суму. Калі Маракоў адчувае напружаньне клясавага змаганьня, калі ён адчувае змаганьчы ток барацьбы „далёкага кітайца“ за сваё вызваленьне ён піша:

Загараўся крывавы ўсход
Я і сам барацьбой загараўся.
Нехта клікаў у дальні паход,
У запаўненныя госьці к кітайцу.
Там далёка на жоўтай зямлі
Рэкі жоўтым віном наліліся.
І пльвуць і знікаюць у далі
Трупы жоўтых людзей ад сталіцы...
Цяжка сэрцу паэты маўчаць.
Сьняжыца нашых братоў расьпінаюць...

Як відаць, поэт разумее і адчувае імпульс вялікага вызваленьчага змаганьня, прасякнуты клясавай ненавісьцю да тых, хто душыць „жоўтага кітайца“ і побач з тым вы маеце ў Маракова і такія радкі, што „жыцьцё прапаведзьдзю „непраціўленьня злу“:

Хачу дабрам за ўсё... за ўсё дабрам плаціць.

(На залатым пакосе, ст. 25)

Чым-жа выглумачыць такія вялізарныя контрасты і нават супярэчнасці ў адчуваннях поэты? Чым вытлумачыць тое, што В. Маракоў амаль з аднолькавай адчувальнасцю ўспрымае сапраўдны пульс жыцця і рэвалюцыі, радуецца разам з гэтым жыццём і, адначасна, хоча „зубамі каменьне ламаць“?

Толькі тым, што Маракоў юнак у сваім сьветапоглядзе (ва ўзросьце таксама), што ён часамі зусім здалёку глядзіць на жыццё, успрымае яго павярхоўна,—толькі вонкавы бок гэтага жыцця. Тым. Бо тое, што ён успрымае чужасьцю поэты, не дысцыліруе праз сіта развагі і сталасці. У ім пануе стыхія. Стыхія гэта надзвычайна моцная, бо паэта ўспрымае жыццё шчыра, палка (такімі надзвычайна ўдалымі вышлі вершы: „Чуеш Беларусь“, „Цыганка“), але часамі паэта і мішурны сум прымае так палка, як і рэчаістасць. Ад гэтага неадвезнага зерня часта поэтывы пачуцьці ўзводзяцца ў сумныя фарбы. І ўсё-ж адсюль відавочна нельга рабіць вывад, што Маракоў негатыўна адносіцца да нашай сучаснасці...

III

Пялёсткавыя лятуценні Маракова таго пэрыяду, калі паэта толькі, толькі вышаў у літаратурнае жыццё, характэрныя прастатой, мэлёдычнасьцю вершу і надзвычайнай эмоцыянальнасьцю. Напружная поэтыва экзальтацыя перадаецца чытачу:

Хай у нівах льюцца яшчэ сьлёзы,
Адцьвіўшай у холадзе зімы.
Ужо кучаравяцца бярозы,
Няма ні холаду... ні цьмы...
І над узгоркам, над далінай
Вясна красуня зацьвіла...
Я прыгарну нібы дзяўчыну
Ўсю гэту шыр, ўсю гэту даль...
Затым што ў даль над шэрым полем
Задорны сьмех ліе весна.
Такой парой па-над раздольлем
Душу я выпяю да дна..

(Пялёсткі, ст. 24)

альбо:

Я йшчэ ведаю, ў даль над маёй паласой
Праліецца прывольная песня.
Толькі дайце гармонік на сто галасоў
І прастор для размаху ня цесны.

(Пялёсткі, ст. 25)

Сапраўды, маракоўскі гармонік блізкі да стагалосага... Каштоўнасьць маракоўскай творчасці можна вымяраць, і мы павінны вымяраць толькі колькасьцю пачуцьцёва-радасных хваляваньняў, што выклікае яго поэзія ў чытача. Амплітуда маракоўскае творчасці вельмі шырокая...

Але пялёсткавыя лятуценні Маракова так размаіты па сваіх хіставаннях, што яны прыводзяць поэту, часамі, да суму і нават да пэсымізму. Пялёсткавыя лятуценні гэта толькі зацьвітаныя творчага таленту

В. Маракова. Ня кажучы яшчэ аб сацыяльным грунце маракоўскай творчасці, пялёсткавыя лятуценні так неакрэслены ў сваіх мэтаімяненнях, што кідаюць поэту ад радасці да суму, да распачы. Ад распачы, нават, зноў да радасці, бо поэта яшчэ нават ня ведае:

З кім дружыць і каго абнімаць,
Ці забыцца на сінім кургане,
Ці каменні зубамі ламаць...

(Пялёсткі, ст. 34).

З чаго-ж думае Маракоў пачаць у „Пялёстках“ свой творчы шлях, і якая павінна быць роля поэты ў гэтым шляху. У Маракова ў „Пялёстках“ пачынае ўжо выяўляцца той погляд, які пасля развіўся ў „На залатым пакосе“ у цэлую, так званую, „тэорыю“ „згараньня“ поэты. Нібыта поэта павінен сам згарэць у „песенным агні“, каб ахвяраваць сябе айчыне, народу:

І я не знаў, што на курганах
Душу мяцежную аддам,
Усяму, што з подыхам сьвітаньня
Імкнецца ў радасную даль.

(Пялёсткі, ст. 18).

Дарэчы, тут Маракоў яшчэ толькі „душу мяцежную аддае, а не згарае. Кветкі пялёсткавага цвяцення, пялёсткавага туману лёталі над творчым полем першага пэрыяду творчасці Маракова і туманілі часамі поэце пабачыць сапраўднае сонца жыцця. Засланылі ад поэты сапраўдную радасць жыццёвую, а на вочы напускалі пялёсткавы туман суму...

IV

Пасля „Пялёстак“ Валерыю Маракову здавалася, што пялёсткавы туман развееўся над яго творчым полем (да рэчы ён і сам разумее, што з „Пялёсткамі“ далёка ня пойдзеш). Праз год пасля „Пялёстак“ поэта апынуўся „На залатым пакосе“. Валерыю здалося, што яго пялёсткавыя хістанні ад радасці да суму, ад сваіх „пялёсткавых мар“ да рэчаістасці скончыліся. Роўнадзейная гэтых хістанняў будзе ў творчым згаранні поэты, думаў Маракоў. Поэта аддае жыццю і свайму народу ўсю „сваю душу“. Кожны мастак, па Маракову, павінен расплёскаць сваю душу ў народзе. І ён сам будзе гарэць, як Маркітанка Сігарэт:

Сігарэт-вясна—мы ўсе такія,
Толькі й я хацеў-бы так згараць,
Каб вакол былі ўсе дарагія
І ў крыві маёй цвіла зара.

(На зал. пакосе. 19).

Неадарма-ж так блукае
Усьмешка на твары
І на вуснах істужка зары..
Абатрыся рукамі
На руку таварыш,
І давай гэтак разам згарым...

(На зал. пакосе. 57).

Аднак кашгоўнасьць „Залатога пакосу“ ў тым, што ў Маракова зьнік пялёсткавы сэпаратызм і яго творчы вольтамэтр пачаў больш чула ўспрыймаць сапраўдны жыцьцёвы ток, адсейваючы мішурны сум сеткай розуму і развагі:

Выйду, раскрыстаю. Поле і месяц
Грудзі ўстрывожаць наўсьцяж.
Будзе мне блізка далёкая песьня
Вольных прыбояў жыцьця...

(На зал. пакосе. 7).

Раз толькі радасьць палае ў грудзях,
Песьня-ж навекі ўпілася ў жыцьцё.
Ідзі мой браточак, для новай вясны
Трэба сьпяваць, а ня плакаць і ныць.

(На зал. пакосе. 8).

Гэта Валеры Маракоў разумее.

У поэтычных прыёмах у Маракова ёсьць асаблівая манера ад пачуцьцёва-кволых радкоў кідацца ў экстаз бурных і імклівых. Такая кволая птушка, як салавей, у Валерыя можа сьпяваць „аб жалезным паходзе вякоў“:

Сонца маўчала, а ў нівах вясной
Пахла каханьнем і пахла віном,
Толькі адзін салавей над ракой
Пеў аб жалезным паходзе вякоў.

(На зал. пакосе. 61).

Контрасныя сынтэзаваныя кволах „пялёсткавых адчуваньняў“ і жыцьцёва-бурных імкненьняў надаюць мастацкую кашгоўнасьць „Залатому пакосу“, робяць вершы поэты хвалюючымі:

Недзе там на шырокай дарозе,
Дзе бярозы цалуюць блакіт,
Хтось крычыць аб крывавай пагрозе,
Што прыносяць для сьвету гудкі.
Ах, гудкі, хто за вамі ня сочыць,
Я душой палюбіў ваш размак.
Вельмі многа ў мінулыя ночы
Тут п'яніў мае грудзі туман...

Так я помню ў абдымках прыроды
Марыў тайна аб новай красе,
Каб ісьці, каб квітнець непагодай,
Каб з гудкамі згараць па крысе!

(На зал. пакосе. 43)

(Ах, гэтае гарэньне!)

Абуранай чалавечай помстай палае верш „За што“, прысьвечаны Сако і Ванцэці:

Цану-ж мы знаем шчырасьці у кожным,
Цану мы знаем ворагам сваім,
І калі будзе сказана нам: можна,—
Мы пойдзем ўсе з агідаю варожай
Пад крыкі помсты юных і жывых...

Хоць творчы вольтамэтр Маракова ў „Залатым пакосе“ ў большасці правільна азначае напружаньне жыцьцёвага току, але часамі ён трохкі фальшывіць... „Пялёсткавыя“ хістанскія лятуценні лётаюць яшчэ часам і над „Залатым пакосам“. Маракоў запальваецца клясавай помстай да забойцаў Сако і Ванцэці і разам з тым праз адну старонку далей хоча за ўсё „дабром плаціць“... Яму лятуценяць яшчэ „выстрал і цёмныя крыжы“. Разлад паміж горадам і вёскай ня зьменшан.

Як і раней, тут яшчэ ня скажаш аб „соцыяльным стане“ творчасьці Маракова. Таму чытач можа сказаць, Маракоў пасьпяшаўся касіць сваё творчае поле. Бо рунь яшчэ зеленавата і пялёсткі не адцьвілі... Самае цвіцценьне, адцьвітаньне і пакос руні мае нешта агульнае з Маракоўскім творчым гарэньнем... Гэта аб назьве зборнікаў...

V

Мы разгледзілі два этапы ў творчасьці Маракова. Творчасьць гэтых этапаў—больш-менш склясыфікавана ў зборніках. Як мы казалі ўжо вышэй, першы „пялёсткавы“ этап у творчасьці Маракова характарызуецца адсутнасьцю клясавага твару поэты, хістаньнямі ад суму да радасьці і нарэшце контрастам паміж імкненьнем да „радзімае вольнае сіні“ і „бруку гораду“.

Трэці этап Маракова дае пэўную эвалюцыю наперад.

Пасьля „залатога пакосу“ Маракоў зусім шчыра адчуў, што яму не па аднаму шляху з тымі, што „па асьлінаму падняўшы горда вушы, гавораць так, што ім абрыдла жыць“.

„Тэорыю згараньня“ Маракоў праводзіць і да сучаснага часу, але ён адышоў пакрысе ад слова „згараньня“ і „дагараньня“, а прымае слова „гарэньне“. Зразумела, што поэту няма чаго „згараць“ і „дагараць“, „гарэць-жа“ ён павінен, але дрывы павінны падкладацца без перапыну, каб ня сталася аднаго з двух, або поэта „згарыць-перагарыць“ або „патухне“.

Часамі гарэньне ў Маракова замяняецца абрываньнем пялёстак сваіх песень, якія ён кідае ў падарунак дням.

Глянь сюды на жоўтыя, лісточкі,
Хто-ж іх, хто
Бяз часу абарваў?
Ах, то сам я песьні
І юнацтва
Кінуў ціха ў падарунак дням...

(Полымя № 8—1928 г.).

Але бяспрэчна яшчэ і тое, як мы казалі вышэй, што пасьля „Залатога пакоса“ В. Маракоў цалкам адышоў ад богэмскага балота, якое толькі-толькі пачало абнімаць яго. У ніжэй паданым вершы ён нават абяцае, што ня будзе „згараць у мёртвых пачуцьцёх“.

А тут туман, тут пыл сталецьцяў душыць,
Тут сум забытых, дальніх і чужых.

Тут па асьлінаму
Падняўшы горда вушы
Гавораць так, што ім абрыдла жыць.
Я знаю іх. Я ім калісьці верыў.
Я іх балота славіць пачынаў...

І вось цяпер ў напружнай творчай працы
Знаходжу ўсё: і радасьць і любоў...
Я шчасьце ведаю — і верыць і змагацца,
Ісьці, гарэць, ўпівацца барацьбой..

Ёсьць для Маракова яшчэ адна характэрная творчая рыса. Ён ня мае свае вызначанае тэмы. Ён піша на тыя-ж тэмы, што скарыстоўваюцца іншымі паэтамі і пісьменьнікамі і між тым, мастацкае яго чуцьцё, дыкцыя яго творчасьці здольна пановаму, з эмоцыянальнай напружанасьцю ўспрымаць гэтыя тэмы.

Наймацнейшыя вершы трэцяга творчага пэрыяду Маракова: „Цыганка“ (літ. дадатак да Савецкай Беларусі № 19—28 г.) цікавы вялічэзнай замілаванасьцю паэты да „залатой таемнасьці зямлі“, „Чуеш Беларусь“ (Польмя № 7—28 г.) бунтарска-напружаны верш, „Беларусі“ (Польмя № 19—28 г.), які характэрны шчырым каханьнем паэты айчыны:

О любімая кветка!.. О маці..
Як адзякаваць? Як прывітаць?

Вось што паэта абяцае краіне:

Не патухнуць сьветлыя жаданьні,
Кроў ня стане ў жылах халадней,
І ў агні палаючых паўстаньняў
Край рука чужая не крагне..

Аналіз вялізарнай нацыянальнай і соцыяльнай трагедыі цыган, што шукаюць „шырокіх палёў цёмна-сіняю столь“ належыць „поэту зямлі“ Васілю Кавалю, аднак Маракоў з глыбокай шчырасьцю паэты пранікае ў адчуваньні цыганкі. Разлад у душы цыганкі псыхалёгічна надзвычайна тонка аналізаваны паэтай. З аднаго боку:

Там дзесьці любімы, як бронзавы бог,
Сьпявае пад струны цыганскіх дарог,
Сьпявае любоў..

а з другога:

І расказа цыганка цыганам..
(А ў цыганкі у сэрцы агонь),
Што учора на сонечным ранку
Ёй казалі пра новы закон:
Хутка будуць ў іх хаты і нівы,
Залатая таемнасьць зямлі.
Будзе бераг краіны шчаслівай
Усіх прыйшоўшых з блуканьня хмяліць

Вось ён сапраўдны творчы энтузіязм паэты! І толькі таму, што Маракоў мастацкі можа ўспрыняць тое, што нам патрэбна, таму, што ён

можа адчуць вялікасьць таго, што мы творым, што ён успрымае сучасныя актуальныя тэмы, чытач павінен з шчырасьцю яму сказаць: „І ня думай, брат Валеры, надалей зубамі каменьні ламаць“. Пагастры лепш зубы, каб раскусіць мудры арэх нашага „сённяяшняга сьвята“...

Поэма „Адноўленая зямля“ покуль што зьяўляецца апошнім сынтэзам таго, да чаго прышоў В. Маракоў праз „пялёскавыя лютуценьні“ і „гарэньне“. — „На залатым пакосе“ („Адноўленая зямля“ напісана пазьней за „Маю поэму“). Гэта новая песня, з якою падружыў поэта. Антось, гэрой поэмы і селянін і рабочы. Поэма прымірыла „гарадзкі брук“ з „васільковым сялянскім полем“.

У „Адноўленай зямлі“ кwoлы Валеры да надзвычайнасьці, з тонкім поэтычным пачуцьцём, глыбока адчувае складаныя сьветацэнні прыроды.

І пад бярозкай белай на кургане
Мы селі удвох:
Я—юны, ён—стары...
Закат крывавамі і тонкімі рукамі
Матаў істужку сонечнай зары.

А праз адну старонку кwoлы Валеры, які „матае істужку сонечнай зары“, з параксызмам запальваецца помстай:

Неба пажарам фарбована.
Панству нядолі капут.
Ўсё, што стухнела—зруйнована,
Ўсё, што душыла—
Ня тут...
Час навальніц і пажараў.
Г-гэх.
Разыйдзіся душа..
Чорная ноч і варожыя мары,
Нейчы прыдушаны шаг...

У Маракова хапае творчае эмоцыі адбійць рэвалюцыю. Хопіць гэтае эмоцыі і адбійць наша творчае буднічнае будаўніцтва. Ён покуль што ступае па гэтаму шляху нясьмела, бо ён яшчэ юнак у жыцьці... Ён юнак і ў паэзіі...

VI

Кажуць, што ў Маракова абмяжованая вобразнасьць і мэтафарычнасьць мовы. Праўда, яго творы ня маюць штучных вобразаў, што ў дуігія бяссонныя ночы выдумляюцца многімі поэтамі. Яго вобразы эмоцыянальныя і ўдалыя. Вось частка вобразнага абозу Валерыя Маракова: „Твая радасьць кветка б’е агнём крыніц“, „зацьвітуць прасторы срэбных ячмянёў“, „я хачу яшчэ жыць сьветам майскіх начэй“, „калі раньнім праплача зара“, — „пойдзем мы сягонья ў пацерках агня“, „каб старэў дьямантам залочаны дзень“, „упаў срабрысты месяц на калені“, „гарыць, як кроў, вячэрняя зара“, „будзе месяц сыпаць каласы“, „лясы зьялістым тут гараць“, „задорны сьмех ліе вясна“, „ужо кучараўца бярозы“, „сыпле кветкі на грудзі вясна“, „рабіна блешча пазало-

тай“, „ночка сінім васільком схіліла твар свой сіратлівы“, „патануць ў цішыню з галавой“, „іду, як мёртвы за сяло“, „нехта стаіць прад зарой на каленях, выпіўшы сэрца разгул“, „месяц чырвонцам скаціўся ў травы“, „месяц прылёт на блакіт“, „чорнай дзявочай касой ноч загубіць на палёх“, „сьпяць златазвонныя далі“, „завывалі гарматы да сьлёз“, „крывёю на грудзі бярозак прыпадаў сьветлы золак зары“, „і ў крыві маёй цвіла зара“. „Грэюць ласкамі зор па начах“, „кладзём ўсё лепшае на ласкавыя струны“, „у срэбным тумане апавіты жалюбою палі“, „жыцьцё адшуміць, адзвоніць, змоўкне, бы струна“, „сёньня зоры за нас чырваней“, „мёртвы месяц пажарам гарыць і на белях грудзі курганаў льюцца сьлёзы крывавай зары“, „а пажару крыві ня стушыць“, „півоні зор крывёй цвілі“, „вольным размахам сталёвых брывей“, „душа сьпявала, як арган“, „мерзнуць пад плотам мінулага цені“, „схіліўшы сумна ружу галавы“, „і вецер ўзяў іх пацалункі аддаць зары ў чырвоны рот“ і г. д., і г. д.

У гэтых большасьцю сьветлых вобразах ёсьць частка такіх, што сьведчыць аб сумных адчуваньнях поэты (яны набраны курсівам), бо зразумела, пэўны набор вобразаў ёсьць, па-першае, вынік сьветаадчуваньняў поэты і, па-другое, вынік таго, з якім аб'ектам поэту прыходзіцца мець справу. Зразумела, што калі poeta хоча выклікаць жаль да свайго аб'екту ён ужывае сумныя вобразы.

Сярод пералічаных вышэй вобразаў ёсьць і частка т. зв. „малічвенных“.

VII

Валеры Маракі ў вучыцца ў Менскім Беларускам Пэдагогічным тэхнікуме. Ён прапускае большасьць лекцыяў. На тых-жа што прысутнічае—піша... Для яго пісаньня непатрэбна спакою.

Амаль увесь год ён не здае залікаў. Толькі ў канцы года пачынае здаваць. Тады кідае „вершапісаньне“ і бярэцца за вучобу. Працуе паліграфічна, напружана, нэрвова. Працуе цэлымі днямі бязупынна, толькі часамі на хвілінку супыніцца адпачыць. Тое, што іншыя студэнты здаюць у працягу году Валеры здае за некалькі тыдняў. Валеры амаль ніколі не правальвае здачу заданьяў... Усю хэмію, што прыходзіцца вучыць у працягу года, з яе многалікімі формуламі, ён здае ў „два прыёмы“. На стаўнікі дзівяцца:

— Вось-жа не працуе, а здае...

З поэтаў ён любіць: Блока, Есеніна, Чарота і Лермантава.

Валеры кажа, што яны прыгожа пішуць (толькі не ў калёграфічным сэнсе). На пытаньне, чаму яны прыгожа пішуць, ён ня можа адказаць: „Прыгожа ды ўсё тут“.

Адносна сучаснага літаратурнага жыцьця і пролетарскае літаратуры яго абуряе тое, што некаторыя людзі ўзводзяць у фэтыш машыны. Другія-ж нават думваюць пісаць вершы машынам... „Я ж,—кажа Валеры—

буду пісаць свае вершы не для машын, а для людзей, што кіруюць гэтымі машынамі“...

Штодня ён прыносіць з сабой на лекцыю нова пачаты верш, або поэму. Штодзень у яго зьяўляецца захапленне новаю тэмаю...

Спачатку нават цяжка зразумець ідэю яго новай тэмы... Яна вы-
яўляецца ў яго самога толькі ў процэсе працы.

Дня адпачынку ў Валерыя няма. Ён прывык адпачываць працуючы. Яму прыемна адпачываць, думаючы аб сваім новым творы.

Ён надзвычайна кволы... Нэрвовая напружанасць адбіта ва ўсёй яго доўгай постаці. Рухі яго нэрвовыя, няўпэўненыя... Ступае няпэўна, хістаючыся... Блакітныя вочы таксама блукаюць трывожна і нэрвова.

Яго поэзія—яго хадзьба. Яна нэрвова-напружаная, але яшчэ няўпэўненая...

Маракову трэба быць цьвярдзейшым у поступе. Калі ён упэўнена адчуе цьвёрды грунт пролетарскае літаратуры пад сваім творчым шляхам, тады і паэтычныя адчуваньні яго з вадкасна-сьлязьлівых будуць крышталізавацца ў цьвёрдыя дьямэнты беларускага пролетарскага мастацкага слова.

ТАТАРСКАЯ ЛІТАРАТУРА

Сучасная татарская літаратура пачынае больш шырокае сваё разьвіццё пасля 1905 году.

Да 1905 г. яна—вельмі бедная, слабая, сьціснутая—знаходзілася пад глыбокім уплывам стара-феадальнага Ёсходу і яго рэлігіі; яна ня мела нават свае чыста-народнай выпрацаванай літаратурнай мовы. Аўтары-поэты і прозаікі ў сваіх творах усхвалялі „аллаха“ і яго прарока ў агульным рэлігійную нікчэмнасьць, і гэтым кармілі тагочаснага чытача. У той час аўтары ўяўлялі яркай зоркай не Эўропу культурную, а схолястыку Ёсходу і ад апошняга ўнасьледвалі і вучыліся як літаратуры, так і культуры.

Пасьля рэволюцыйнай хвалі 1905 г. на трыбуну выходзіць гарадзкая дробная буржуазія больш новым, рэволюцыйным тэмпам як у літаратуры, так і ў навуковай грамадзкасьці. Пачынаюць выдавацца газеты, літаратурна-мастацкія часопісі, кніжкі і інш.

Гэтая дарэволюцыйная эпоха мае сваіх выдатных клясыкаў, поэтаў і пісьменьнікаў, як прадстаўнікоў буйнай і дробнай буржуазіі, а таксама і народнікаў. Ф. Амэрхан, С. Рамеляў памерлі ў 1925—27 г. г. Яны засталіся да апошняга часу свайго жыцця прадстаўнікамі буйнай буржуазіі. Пасьлядоўцамі іх яшчэ зьяўляліся Г. Ёсхакаў, Г. Рахім і інш. Але з іх больш буйная асоба Г. Ёсхакаў—калісьці яшчэ ледзь ня левы эсэр, як і ўсе астатнія эсэры, у годы рэволюцыі застаўся прыхвосьнікам белавардыскай банды, якая зараз дажывае апошнія дні на вуліцах Бэрліну.

Поэта Тукай глыбока ўспрыняты душою шырокіх пластоў татар, і зараз, ня гледзячы на тое, што яго даўно ўжо няма сярод нас (памёр у 1913 г.). Ён не забыты. Тукаўская творчасьць глыбока цэнніцца па сёнешні дзень. Ён лічыцца народным поэтам. Зараз выпускаецца акадэмічнае выданьне поўнага збору яго твораў на новым татарскім альфабэце ўсяго ў 4-х томах.

Вядома, тагочасная літаратура цалкам знаходзілася ў руках нацыянальнай буржуазіі, якая скарыстоўвала яе ў сябе на службе для распальваньня нацыяналізму. У гэты перыяд у татарскай літаратуры была яшчэ некаторая разнастайнасьць, як барацьба з больш кансэрватыўным крылом—рэлігійнымі схолястыкамі, сьлязьлівае ўпадніцтва, ціхі самотны

романтизм і інш. Але тут, у такім невялічкім павярхоўным артыкуле няма магчымасьці больш падрабязна застанавіцца на кожнай плыні паасобку.

Вось, прыкладна, некалькі слоў якія павярхоўна характарызуюць татарскую мастацкую літаратуру мінулай эпохі.

* * *

Гады пасья грамадзянскай вайны зьяўляюцца гадамі бурнага ўсплямнення новае маладое рэвалюцыйнае татарскае літаратуры. Тут няшчадна разбураецца маладымі многаабяцаючымі паэтамі стары вузкі, досыць сумны—нагадваючы далёка-мінулую форму песьняпісанья—стылістычны шкілет вершаванья. На шляху да будучае каштоўнае пролетарскае літаратуры кожны запальвае свой ліктар у межах магчымага. Цяпер тварцы татарскай літаратуры, прыглядаюцца і вучацца на расійскай і эўропэйскай літаратуры, а ня ўсходняй. Наадварот, усходнія таварышы многа чаму вучацца ў нас, у стварэньні ў сябе пролетарскай літаратуры.

Так у нас зьявіліся свае імажыністыя сымбалістыя, романтикі, а таксама і свой „Маякоўскі“. Але ў процэсе разьвіцьця і неабходнасьці больш рэальнага адбіцьця быту, яны не знашлі сабе глебы, і самі па сабе зьніклі са сцэны.

Праўда, у пэрыяд бурнага росту і разьвіцьця маладое пролетарскае літаратуры, не магла ня быць некаторая рознакаляровасьць—так званая „недапрацованасьць“. У адзін час мы мелі вельмі многа „поэтаў“, якія бяздарна займаліся саматужніцтвам, шаблёнам, неталенавітым пісаньнем лэзунгавых радкоў. Але, закон барацьбы робіць сваю справу. На сцэне паступова застаюцца толькі тыя імёны якія маюць у сваіх руках належаць „ордэр на жыцьцё“. У сувязі з гэтым была некаторая недаацэнка маладых талентаў.

Паэты, папутчыкі, якія прышлі ў сучаснасьць, не змаглі даць нічога, зьлёгчы і дрэннага. Так некаторыя пакінулі нас зусім, а некаторыя і зараз працуюць на грамадзкай працы. Толькі пісьменьнікі, Г. Ёбрагімаў і Ш. Камал нам далі і даюць вельмі каштоўныя творы, мы ў раўменьні быту вучымся ў іх. Ня так даўно сьвяткавалі 20-гадовы юбілей творчай дзейнасьці Г. Ёбрагімава.

Трэба адзначыць, што татарскія літаратурныя кадры згрупаваліся паступова. Нядаўна арганізавалася Усетатарстанская арганізацыя пісьменьнікаў. Яшчэ пазьней, пад восень 1928 г. з’арганізавалася Татарстанская Асацыяцыя Пролетарскіх Пісьменьнікаў.

Татарстанская асоцыяцыя пролетарскіх пісьменьнікаў, ня гледзячы на тое, што нядаўна аформлена, змагла прыцягнуць да сябе вельмі многіх арганізаваць грамадзка-выхаваўчую працу сярод падростаючага падру пісьменьнікаў. Былі арганізаваны выезды ў сялянскія і рабочыя районы, дзе адбыліся літаратурна-мастацкія вечары, невялічкія лекцыі. У гэтым годзе зрабіла крок набліжэньня літаратуры да шырокіх гушчаў пра-

цоўных мас. Улетку гэтага году адбудуцца экскурсіі на Украіну, Каўказ, у рабочыя раёны і па Волзе.

Пры „Доме“ татарскай культуры працуе гурток маладых пісьменьнікаў. Ён мае выгляд літаратурнае майстэрні, дзе вучацца маладыя пісьменьнікі. Яны перад сваёй маладнякаю аўдыторыяй чытаюць, крытыкуюць і выпраўляюць свае творы. Там жа маецца зараз консультацыя для іх, пад кіраўніцтвам Татарстанскай Асоцыяцыі Пролетарскіх Пісьменьнікаў. Ём даюцца парады, паказанні, тлумачэнні і літаратурная дапамога. Многія нашыя маладыя таленты падняліся на літаратурную ступень, прайшоўшы праз гэтую майстэрню. Татарская літаратура, асабліва пасля рэвалюцыйнага перыяду, цесна звязана з масай. Яна мае вялікую колькасць чытачоў, якія з дня ў дзень павялічваюць попыт на мастацкую літаратуру. Гэта пацвярджае вялізарны культурны рух татарскага рабочага, вёскі і моладзі.

Выдатныя поэты, як Туфан, Такташ і шматлікія талентавітыя прозаіі будуць абагашчаць пролетарскае мастацкае слова татар. Яно ў сучасны момант у стадыі разгортвання шырокага палатна, для стварэння сапраўднай каштоўнай пролетарскай літаратуры. Ужо ў гэтай галіне мы бачым „першыя ластаўкі“, як т. Г. Ільясаў, С. Баттал і шэраг іншых, якія змаглі нам даць добрыя рэчы з быту і процэсу працы саміх рабочых. Яны самі выхадцы з рабочых раёнаў, ім больш усяго блізка гул фабрык і заводаў.

Трэба яшчэ спыніцца на некаторых момантах ідэолёгічнага блукання, якое мае месца ў творах паасобных поэтаў, што зьяўляюцца сябрамі Татарстанскае Асоцыяцыі Пролетарскіх Пісьменьнікаў. Напрыклад, на ўсіх творах вядомага поэта Такташа ўвесь час чорнаю ніткаю праходзіла ідэолёгічная памылка, тонкі пэсымізм. Ужо ў апошнім яго творы ў рамане-п’есе „Загубленая прыгожасьць“ гэты пэсымізм выліўся ў акрэсленыя тыпы слабых пэсымістаў—у ролях студэнткі ВУ і інжынера, выхаванага пры сучасным савецкім ладзе. Такія „плакучыя“ настроі мелі глебу таксама і ў маладых пісьменьніцкіх пластох. Нават некаторыя з іх, як А. Айдар, дакаціліся да парнаграфічнай Есеніншчыны. Але супроць гэтае расхлябанай бязьдзейнасьці сваячасова была пачата ідэолёгічная барацьба, як з боку Татарстанскае Асоцыяцыі Пролетарскіх Пісьменьнікаў, так і з боку паасобных больш вядомых крытыкаў. Яны самым жорсткім крытэрыем паказалі на іх галоўнейшыя памылкі. Была ажыўлена выхаваўчая праца сярод маладых. Гэта падзейнічала на тых, якія, можа быць, не прыкмячаючы нават, самі сталі на вузкі гнілы мостыцкік, праложаны над бяздоньнем. І яны хутка зразумелі свае памылкі і пачалі папраўляцца і ісьці па правільнаму шляху. Нават Такташ, вядомая буйная асоба, і ён зараз нанова пераапрацоўвае да выпуску сваю памяненую рамана-п’есу. У працівавагу гэтаму апошняя поэма, якая была напісана маладым поэтам С. Баталым, „Арганізатар“ з быту рабочых і вясковых ляецца лепшым доказам здаровай пролетарскай літаратуры.

ЯШЧЭ АБ ДЗІЦЯЧАЙ КНІЗЕ

За апошнія два гады беларуская дзіцячая літаратура вырасла нязвычайна. Калі два гады таму назад на кніжным рынку ня было аніводнае дзіцячае кніжкі, то сягоньня ёсьць вялікі і рознастайны асортымэнт гэтай кніжкі, які складаецца са 150 назваў. Па ліку агульнай колькасці выданных экзэмпляраў дзіцячая кніжка сягае за поўмільёна.

Так, лічы вялікія, дасягненні ў сэнсе колькасці значныя. Але ці задаволены попыт дзяцей у сэнсе тэматычным? Ці знаходзяць яны ў сваіх кніжках адказы на ўсе пытанні, што хвалююць дзіцячую думку? Ці ахоплены ў выданай літаратуры ўсе інтарэсы, якімі жыве і якімі павінна жыць маладая зьмена?

Пачынаючы ад дашкольнага ўзросту дзеці надта цікавяцца вытворчымі тэмамі. Такімі пытаньнямі, як „з чаго вырабляецца тая ці іншая рэч, якім спосабам, як і дзе здабываюць матэрыялы для вырабу тых ці іншых рэчаў“ і г. д.—дзеці ўпрост засыпаюць пытаньнямі настаўнікаў, бацькоў і больш дарослых таварышоў. Цікавяцца дзеці рознымі машынамі і нават іх конструкцыяй (старэйшы ўзрост).

І вось кніжак, у якіх дзеці знашлі-б адказы на ўсе гэтыя пытанні, навуль што няма. Ёсьць толькі невялічкі зрух у гэтым напрамку: друкуюцца такія кніжкі як: „Чаму ня было баранкаў“ (сувязь паміж розн. вытворч.), „Два ўнука і цукровая навука“ (процэс вырабу цукру), „Пятрушка новая вопратка“, „Як робяць пасуду“. Але гэта толькі першыя смелыя крокі. Не адчуваецца ў гэтым напрамку плянавасьці і паступовасьці. Жменька гэтых кніжак разьлічана толькі на дашкольны і малады школьны ўзрост.

Тут трэба шырока разгарнуць плянавую працу пры ўдзеле пэдагогаў. Пэдагогі павінны даць дасканала вызначаную паступовасьць вытворчай дзіцячай літаратуры, асобна для розных узростаў.

Нам здаецца, што ў першую чаргу трэба выпусьціць для дзяцей вытворчую сэрыю на такія тэмы: „Наша адзежа“, „Наша ежа“, „Нашы дым“, „Шкло“, „Дрэва“, „Жалеза“, „Вадаправод“, „Апал“, „Асьвятленьне (электрычнасьць!)“, „Аўтамабіль“, „Трамвай“, „Паравоз“, „Паравоз“, „Аэраплян“, „Плуг, барана, каса“, „Трактар“ і інш. сельска-гаспадарчых машыны. Даць спэдыяльную сэрыю ўсіх сельска-гаспадарчых вытворчых процэсаў (апрацоўка глебы, угнаеньне глебы, зернаачышчэньне,

апрацоўка сельска-гаспадарчых produkтаў—мукі, крупы, малака, ільну, каноплі і інш.). Далей сэрью „Па фабрыках і заводах“ з абавязковым акцэптам на навейшыя дасягненні тэхнікі, на ідэю індустрыялізацыі і электрыфікацыі. У сельска-гаспадарчай сэрью таксама зрабіць акцэпт на ідэю падняцця ўраджайнасці, на ідэі калектывізацыі, контрактацыі, коопэрацыі. Дзецям, малым дзецям прышчапляць камуністычныя ідэі—вось лёзунг сёнешняй дзіцячай літаратуры.

Нават у кніжках-малюнках, дзе няма тэксту, мастакі пры дапамозе вобразаў павінны праводзіць гэтыя ідэі. Можна намаляваць трактар „абстрактна“, бяз сувязі з ідэяй рэканструкцыі с.-гаспадаркі, а можна ў малюнках навочна правесці ідэю трактарызацыі, даць яскравы контраст працы сахі і трактара, паказаць як сілу трактара можна скарыстаць для электрычнага асьвятленьня вясковай хаты і г. д. Кніжку-малюнак правядзены млын трэба злучыць з ідэяй электрыфікацыі бліжэйшай вёскі: паказаць, што сілу вады можна скарыстаць для руху жорнаў (выраб мукі) і адначасна для вырабу электрычнай энэргіі. Тое самае ў кніжцы пра тартак—апрацоўка дрэва і электрычнае святло. Сотні магчымасцяў адчыняюцца перад аўтарамі і мастакамі, толькі трэба ўдала ўвязаць творчасць з працай нашай працоўнай школы, з працай пэдагогаў. Гэтыя магчымасці яшчэ большыя ў кнігах для дзяцей сярэдняга і старэйшага ўзросту. Тут сэрью дзіцячай тэхнічнай літаратуры—пра электрычнасць, кіно, радыё, механіку, машынабудаўніцтва, авіяцыю, хэмію, фізіку—і асабліва сэрью вытворчай павінны быць насычаны нашымі савецкімі ідэямі. Бяз гэтага наша дзіцячая літаратура нічым ня будзе адрознівацца ад аналёгічнай буржуазнай літаратуры.

Мала таго, мы ня маем права абмінуць у дзіцячай літаратуры такіх пытанняў, як сыстэма савецкага дзяржаўнага ладу, узаемаадносіны з замежнымі буржуазнымі дзяржавамі, наша эканоміка ў цэлым, наша прамысловасць, гандаль, сельская гаспадарка. Усё гэта трэба даць дзецям у захопляючай бэлэтрыстычнай форме. Нашым пісьменьнікам—сотні га-
товых тэм.

Буржуазныя пісьменьнікі стварылі багатую літаратуру для дзяцей і юнацтва, апяваючы фэадалны лад, гэройства каралёў, баронаў, рыцараў, выхваляючы царскія рэформы, паліцэйска-жандарскі лад, капіталістычную прамысловасць і культуру...

Сягоньня дзеці рабочых і сялян чакаюць ад беларускіх пролетарскіх пісьменьнікаў мастацкага слова пра наш савецкі лад, пра гэроічны працу партыі і ўлады ва ўсіх галінах эканомічнага і культурнага жыцця.

Мастацкага слова пра нашу соцыялістычную прамысловасць, пра соцыялістычнае будаўніцтва, электрыфікацыю, калектывізацыю, пра наш пролетарскае вынаходніцтва, пра заваёвы савецкай навукі і тэхнікі.

Няхай нашы пісьменьнікі дадуць, напрыклад, фантастычна-навуковы роман ці аповесць для юнацтва, каб у гэтым романа ў захопляючай

форме была апісана будучыня нашага краю ці СССР ў саюзе з сусьветнымі савецкімі рэспублікамі. Такі роман будзе мець посьпех сярод моладзі куды большы, чым романы Жуль-Вэрна, Майн-Рыда, Уэльса, Конан-Дойля.

Няма ў нас дзіцячай літаратуры на гістарычныя тэмы. А дзеці, асабліва сярэдняга і старэйшага ўзросту, любяць бэлэтрыстыку на гэтыя тэмы. Кожны з нас помніць, з якім захапленьнем і па некалькі разоў чыталіся гістарычныя романы, Вальтэр Скотта, Генрыха Сенкевіча, Меражкоўскага і інш. Старадаўняя Грэцыя, Рым, Эгіпет, Індыя, сярэднія вякі, Італія эпохі рэнэсансу, эпоха Наполеона і г. д.—усё гэта жыве ў памяці, дзякуючы прачытаным у свой час, у моладасьці, гістарычным романам і аповесьцям.

Зараз, каб абясмерціць нашу эпоху, нам патрэбны пролетарскія Вальтэр Скотты, Сенкевічы, Меражкоўскія, Л. Толстыя. Усю гісторыю ад самых даўніх часаў даць юнацтву ў *новым* асьвятленьні, з новымі ідэямі. Пасьля выкарыстаць для романаў і апавяданьняў рэвалюцыйны рух ад сівой мінуўшчыны да нашых дзён. Якое тут багацьце тэм, які багаты выбар для пісьменьніка! Мы зусім далёкі ад думкі, што пісьменьніку лёгка ўзяцца за гістарычную тэму. Тут адно натхненьне ня выратуе. Дый натхненьне само не зьявіцца. Захапіцца можна тым, што дасканала, глыбока адчуеш. Гістарычная тэма захапляе тады, калі вывучаеш гісторыю, вывучаеш эпоху „да дна“.

Але нашым маладым пролетарскім пісьменьнікам варта часам углыбіцца ў пажоўкляя старонкі гісторыі, бо такая праца апраўдае сябе ва ўсіх сэнсах. Сумежна з гістарычнымі тэмамі стаіць літаратура біяграфічнага характару. Беларускаю дзіцячую бібліотэку трэба дапоўніць біяграфічнай сэрыяй. Ня сухімі жыцьцёпісамі гэрояў рэвалюцыйнага руху, барацьбітоў за камунізм, вялікіх вынаходцаў, падарожнікаў, выдатных людзей навукі і тэхнікі. Гэта сэрыя таксама мусіць мець мастацкую бэлэтрыстычную форму.

Школьнікі, піонэры, комсамольцы чакаюць прыгожай аповесьці, дзе-б жыцьцё, праца і змаганьне Ў. Леніна былі паданы ў цікавай, захапляючай форме. Уся наша моладзь з захапленьнем будзе чытаць аповесьці ды романы аб падпольных рэвалюцыйных арганізацыях, аб барацьбе з царскім самаўладствам, аб замахах на прадстаўнікоў гэтага самаўладства, аб катарзе, ссылцы, уцёках адтуль і г. д. Забастовачны рух, барацьба на барыкадах, кастрычнікавыя бойкі, грамадзянская вайна, партызанскі чырвоны рух—усё гэта дасканалы фон для аповесьці біяграфічнага характару, якіх так прагна чакае наш малады чытач.

Гэты чытач таксама з вялікай радасьцю сустракае бэлэтрыстычныя апісаньні рызыкаўных падарож у краіны вечных льдоў ды сьнягоў, у бязьлюдныя краіны бязьмежных пяскоў і сонца, у першабытныя лясы Афрыкі. Захапляецца нязломнай воляй, сілай мысьлі і ўпартай працай вялікіх вынаходцаў. Моладзь захапляецца геройскімі ўчынкамі, любіць

сваіх герояў, мае нахіл пераймаць іх волю ды змаганьня, вучыцца на прыкладах жыцця і барацьбы выдатных людзей. Гэта літаратура ба-дзёрыць моладзь, — падымае настрой, выхоўвае волю.

На жаль, наша пэдагогічная думка чамусьці мала аддае ўвагі такому важнаму пытанню, як падтрыманьне вясёлага настрою ў дзяцей. Яны нязвычайна любяць вясёлую, гумарыстычную кніжку, любяць сьмяяцца. Мы наогул надта бедны на вясёлую літаратуру, а для дзяцей яе зусім няма. У школьных падручніках, нават у чытанках для малодшых груп, мабыць, лічаць за „вялікі грэх“ даваць гумарыстычны матар’ял, у той час як у дзяцей жаданьне пажартаваць і пасьмяяцца зьяўляецца літаральна фізыялёгічнай патрэбай.

Пазашкольная дзіцячая літаратура таксама цяжка хварэе на адсутнасьць сьмеху. Дзеці школьнага ўзросту здавальняюць сваю прагу к досьціпнаму і вясёламу чытаньнем гумарыстычных часопісаў для дарослых — „Смехача“, „Крокодила“; чытаюць вясёлыя апавяданьні Чэхава, Зошчэнка і інш. Малодшыя дзеці пазбаўлены і гэтай пацехі. І няма нічога дзіўнага, калі нікчэмная па сутнасьці дзіцячая кніжка Чукоўскага „Крокодил“ мае шалёны посьпех у малых дзяцей. Яны ведаюць чукоўскія вершы напамяць і гатовы сотні разоў паўрад з нясьціхаючым захапленьнем паўтараць іх.

Здаволіць патрэбу дзяцей у сьмеху трэба абавязкова. Для пачатку можна пайсьці шляхам выпуску (па ўзростах) невялічкіх зборнікаў дасьціпных загадак, казак, гумарыстычных апавяданьняў, вершыкаў, вясёлых песень, анекдотаў. Для дашкольнікаў выпусьціць сэрыю „кніжак-весе-лшак“ з дасьціпнымі дынамічнымі малюнкамі ды кароткімі жартаўлівымі вершыкамі. Задаволіць таксама любоў дзяцей да гульні, фокусаў і галаваломак, даўшы адпаведна ўзростам зборнікі на гэтыя тэмы.

Такія важныя пытаньні для выхаваньня дзяцей, як інтэрнацыянальнае і антырэлігійнае да самага апошняга часу абміналіся ў дзіцячай літаратуры. Гэтага віду літаратуру трэба паставіць на першае месца сярод дзіцячых выданьняў, побач з кніжкамі на грамадзка-політычныя тэмы. Кожнаму зразумела, што прышчапіць ідэю інтэрнацыяналізму і атэізму лягчэй за ўсё ў дзіцячых гадох. Масавая мастацкая дзіцячая кніжка на гэтыя тэмы павінна дапамагчы нашай школе ў цяжкай барацьбе з антысэмітызмам, шовінізмам і з рэлігійным дурманом.

Дужа бедная наша дзіцячая літаратура піонэрскай кніжкай. Піонэрскаія організацыі ня маюць сваёй спэцыфічнай літаратуры на беларускай мове. ЦК АКСМБ і ЦБ юных піонэраў павінны даць Белдзяржвыдавецтву сыстэматычны і дэталізаваны плян піонэрскаіх выданьняў і дамагацца, каб масавая піонэрлітаратура хутчэй зьявілася на рынку. Штодзённая праца піонэрважатых і піонэрскаіх атрадаў шмат церпіць ад адсутнасьці адпаведнай для іх літаратуры.

Цяпер аб мастацкай бэлетрыстыцы для дзяцей. Украінскія выдавецтвы пачалі ўжо працу ў гэтым напрамку. Яны выдаюць для дзяцей выбраныя

творы украінскіх пісьменьнікаў. Каб зрабіць гэтыя кніжкі масавымі і пацане даступнымі для дзяцей, выдавецтва Украіны пускаюць белетрыстычную бібліятэчку тыражом у 30.000 экзэмпляраў. Калі будуць выкарыстаны творы украінскіх пісьменьнікаў, яны начнуць перакладаць і прыстасоўваць для дзяцей лепшыя творы сучасных пролетарскіх пісьменьнікаў іншых народаў.

Гэткім-жа шляхам павінна пайсці і нашае выдавецтва. Нашы дашкольныя ўстановы часта карыстаюцца літаратурнымі сурогатамі, бо ня маюць добра ўложаных зборнікаў мастацкай прозы і вершаў. Школьнікі таксама жывуць „на галодным пайку“ з тых вершыкаў і кароткіх мастацкіх урыўкаў, якія рэдка страчаюцца ў школьных чытанках. Далей так не павінна быць. Дамо нашым дзецям мастацкае слова шырокай рукой, каб яны адчулі характэрнае роднае мовы і разам з мастацкімі вобразамі больш глыбока ўвабралі ў сябе тыя грамадзкія і політычныя ідэі, якімі насычана сучасная пролетарская літаратура.

Ёсьць і яшчэ галіны, па якіх мала ці няма дзіцячых кніжак, але спынімся пакуль што на дзіцячай літаратуры краязнаўчага характару.

Краязнаўства, як вядома, пашыралася на ўсю нашу грамадскую і культурную працу. Краязнаўчы ўхіл у школьнай навучальнай праграме займае сягоньня вялікае месца. Аднак-жа пазашкольнай літаратуры з краязнаўчым зместам амаль зусім няма. Тое, што ёсьць, — гэта выключна перакладная літаратура пра краі надта далёкія, аб якіх школьніку можна было б даведацца крыху пазьней, пасля азнаямленьня з сваім краем ды з краінамі Савецкага Саюзу.

На беларускай мове ёсьць некалькі дзіцячых кніжак, па якіх наш школьнік пазнаёміцца з некаторымі мясцовасьцямі Афрыкі, з флёрай і фаунай гэтых мясцовасьцяў. Ёсьць кніжкі пра паўднёвую Амэрыку, пра выспу Суматра, паўночную Амэрыку, пра Індыю, пра паўночны і паўднёвы полюсы і г. д.

Ёсьць пра Азію, Туркестан, Алтай, сібірскую тайгу, пра самаедаў ды памораў. Але пра БССР няма аніводнае дзіцячае кніжкі з краязнаўчым зместам. Гэта ёсьць хіба ў нашай працы і аб гэтым трэба біць трывогу, каб у самыя бліжэйшыя часы запоўніць гэты пропуск у дзіцячай літаратуры.

Трэба выпусьціць дзіцячую краязнаўчую бібліятэчку часткаю даведачнага, навукова-культурнага характару і часткаю белетрыстычна-краязнаўчага. І ў першую чаргу — кніжкі эаконом-геаграфічнага зместу, улічваючы школьныя комплексы („БССР“, „наш раён“, „наш горад“) і прадметы эакономічнай географіі БССР і СССР.

У форме навукова-папулярных нарысаў і ў форме жывых белетрыстычных апавяданьняў трэба пазнаёміць маленькіх чытачоў з нашым краем, з яго кліматам, з воднымі басэйнамі (рэкі, вазёры, водныя каналы) расьлінасьцю (лясы, лекавыя расьліны), фаунай беларускіх лясоў, палёў, балот і рэк, з карыснымі выкапнямі (торп, крэйда, вапна). Даючы

веды пра рэкі і торп, расказаць пра выкарыстаньне іх для электрыфікацыі краіны, пра нашы энэргетычныя базы для індустрыялізацыі і г. д. Гаворачы пра лясы, рэкі і фауну, адзначыць значэньне лесу для нашай прамысловасьці, значэньне рыбаводзтва і паляўніцтва для гаспадаркі і гандлю.

Пра нашу індустрыю выдаць сэрыю дзіцячых кніжак, у якіх апісаць як індустрыяльныя цэнтры (Віцебск, Гомель, Менск), так і паасобныя фабрыкі ды заводы. Асобна спыніць увагу дзяцей на Асінбудзе, скарыстаўшы гэту тэму для прапаганды ідэі электрыфікацыі.

У апошнюю чаргу выпусьціць сэрыю этнографічнага зьместу, каб пазнаёміць дзяцей з насельніцтвам БССР, з іх бытам, звычаямі, апісаць паасобныя гарады, мястэчкі, аздобіўшы гэтыя выданьні добрымі ілюстрацыямі.

Распрацоўку тэматычнага пляну краязнаўчай дзіцячай бібліятэкі павінны зрабіць школьныя мэтодыстыя разам з краязнаўцамі. У процэсе гэтае нязвычайна цікавае працы самі па сабе выплывуць тэмы надта актуальныя як з боку мэтодычнага, так і краязнаўчага.

Тэму аб лесе можна скарыстаць і па лініі агітацыі „дня лесу“, і па лініі вывучэньня ды барацьбы са шкоднікамі лесу, і па лініі нашай эканомікі (сыравіна, вырабы з дрэва, лесараспрацоўкі і сплаў лесу, гандаль ляснымі матэрыяламі і інш.), і па лініі гігіены (лячэбнае значэньне лесу). Сярод тэм пра фауну нашага краю варта выдзеліць асобна—апisanьне дзяржаўных запаведнікаў і растлумачыць іх значэньне.

Па гэтай-жа краязнаўчай лініі абавязкова даць хоць пару кніжак пра Заходнюю Беларусь—яе географію, прыроду і эканоміку. Гэтыя тэмы шырока скарыстаць, каб даць яскравыя контрасты эканомічнага заняпаду Зах. Беларусі і буйнага эканомічнага росту БССР. Паказаць гібеньне сельскай гаспадаркі там, пад уладай паноў, і палепшаньне яе ў Савецкай Беларусі, дзе рабоча-сялянскі ўрад аддае шмат працы і сродкаў на падняцьце ўраджайнасьці, на калектывізацыю, на соцыялістычную перабудову ўсяе сельскае гаспадаркі. Політычны бок дзіцячых кніжак пра Зах. Беларусь павінен быць улічаны ў першую чаргу.

Дзіцячая літаратура, як і ўсякая іншая, павінна, апроч іншых мэт, служыць нам як клясавая зброя ў барацьбе з капіталістычным сьветам.

ПАРОДЫ

С. Фамін

У ДЫМНЫМ ЖЫЦЕ

Пад звон сярпоў
нямала перажыта.
На вёсцы жучкі трактар сьцерагуць.
Закрасавала на балоце жыта
і канюшына з трыерам растуць.
Люблю—катоў, сабак
і ўсіх жывёлаў.
У дымным жыце шчыра іх люблю.
У Беларусі—1000 Міколаў,
Сяргея і 1 Паўлюк.
Хай паачысьцяць трыеры насеньне!
Пасеклі бор у сьнежную зіму.
Люблю цябе я, вольная Расея,
А Беларусь ляпей...
Ня ведаю чаму.

М. Хведаровіч

СТО СЁМАЯ ПЕСЬНЯ

З чырваньню нашывак,
У брыгадах мар
Праўда мной пляшывы
Ротны камісар.
Ён гаворыць квола,
(а наўкол—пажар)
— Ты здароў Мікола,
Ротны камісар!
Я гляджу з імпэтам
Ў твой бязвусы твар...
Як ты стаў поэтам,
Ротны камісар?
Прачытаў „Настроі“
І ў мяне настрой:
— Цяжка перастроіць,
Шаблю на пярэ!

МСЬЦІСЛАЎЦЫ.

КНИГАПІС

На рубеже востока. Литературный ежемесячник, орган Закавказской ассоциации пролетарских писателей. Под редакцией Б. Буачидзе, Г. Вапандеци, Н. Дабалана, Г. Крейтмана, Д. Рондели, В. Сутырына, С. Рустамзаде, Х. Шарифа, М. Юрина, а з 5—6 нумару і— Гасан Сабри 171×256 см., Тифлис 1928 г., № 1, 176 стар.; № 2, 150 стар.; № 3—4, 240 стар.; № 5—6, 224 стар.; № 7, 144 стар.; № 8, 165 стар.; 1928 г., № 2, 108 стар. Цана паасобнага нумару ад 50 кап. да 1 р. 50 к., падпісная плата на год—5 руб. Тыраж 1500—2000 паасобнікаў.

Пасья Кастрычнікавай рэвалюцыі пролетарыят усіх частак Савецкага Саюзу Рэспублік сіламі сваіх лепшых літаратурна-мастацкіх работнікаў асабліва інтэнсіўна пачаў змагацца за заваёву гегемоніі пролетарскай літаратуры. Прыгнечаныя раней царатам народы былой Расіі, вызваліўшыся ад сацыяльнага і нацыянальнага ўціску, з кожным годам сталі даваць усё новыя і новыя дасягненні як у галіне тэарэтычнай, так і ў галіне мастацка-літаратурнай уласна. Ды толькі гэтыя дасягненні расьлі не адно ў спрыяючых умовах падтрыманьня шырокіх мас працоўных, але і ва ўмовах старых традыцый адначасна. Да апошніх часамі далучаліся паасобныя спробы зьвярнуць на шлях мінулага. Таму на фронце мастацкай літаратуры ішло апошнія гады, і яшчэ далёка ня скончана, упартае змаганьне за азначаную вышэй гегемонію пролетарскай літаратуры, якая вызначана ўжо самым гістарычным бегам здарэньняў. Аднэй з найгалоў-

ных задач пролетарскай літаратуры ў гэтым змаганьні зьяўляецца выпрацоўка сапраўднага пролетарскага зьместу. Пролетары ўсяго сьвету маюць аднолькавыя імкненьні і пролетарская літаратура павінна дамагаць ім аб'яднацца. Сваю ролю літаратура адыграе найбольш дасканальную форму, даступную для найбольш шырокіх мас працоўных. Чым на большым ліку сучасных працоўных літаратура будзе даваць працоўным розных народаў свой пролетарскі зьмест, тым большага аб'яднаньня пролетараў яна дасягне. А гэта тым вымагае, каб кожны пролетарскі пісьменьнік і poeta змагаўся з вялікадзяржаўным шовінізмам і імкненьня зьменшыць лік моваў аднэй яго ўласнай, так і з масовым шовінізмам, які сваю ўласную мову лічыць самамэтай. Дзейнічаючы жывой сапраўднасьці і як частка гэтай сапраўднасьці, пролетарская літаратура ня можа адмовіцца ад скарыстаньня старой літаратурнай спадчыны з аднаго боку і ад сьвятленьня жыцьця працоўных у сядніх дзяржавах—з другога. Роль з тым літаратура разьвіваецца ў най сувязі з іншымі галінамі мастацтва: маляўніцтвам, архітэктурай, скульптурай, тэатрам музыкай і г. д. і прыходзіцца змагацца не адна за гегемонію пролетарскай літаратуры прыватна, але за гегемонію пролетарскага мастацтва наогул. Ёсьці іншыя асноўныя задачы сучаснай літаратуры далучаецца яшчэ надзвычайна важная. Нацыянальна-літаратурная спадчыны, нарысаў тэатры, крытыкі, мастацтва, бібліографіі і хронікі. Першыя тры разьдзелы даюць літаратурна-мастацкі матар'ял: першым зьмяшчаюцца вершы і драмы, у другім па думцы рэдакцыі— творы літаратурна-мастац-

больш шырокім колам пролетараў, аб'яднаючы іх у адну сям'ю, але яны-ж дзякуючы сваёй форме ў пэўнай меры служыць паслабленьню аб'яднаньня пролетарскіх літаратараў паасобных народаў паміж сабой. Таму неабходна перакладаць творы пісьменьнікаў і літаратараў на розныя мовы, што паслужыць аб'яднаньню не адно літаратараў, але працоўных, для якіх даная мова зьяўляецца роднай. Апошнім яшчэ больш умацніцца роля літаратуры нацыянальнай па форме.

Вось для дасягненьня ўсіх азначаных вышэй задач і ўтвораны Закаўкаскай фэдэрацыяй пролетарскіх пісьменьнікаў гэты часопіс „На рубеже востока“, які і сапраўды выходзіць на рубяжы савецкіх краін з усходам. Закаўкаская фэдэрацыя савецкіх сацыялістычных рэспублік рознанацыянальная, ад чаго і рознанацыянальна склад супрацоўнікаў часопісу, аб якім рэдакцыя паведамляе ў першым нумары. Так, да супрацоўнікаў „На рубеже востока“ належаць Аліо Мамашвілі, Егіша Чарэня, К. Лордкіпанідзе, Акоп Акапян, Назарлі, Алазан, А. Вштуні, К. Каладзе, Сеймург, С. Эўлі, Э. Памордвінаў, Гусейн Садых, Сулейман Вустам Задэ і інш. Яны—армяны, грузіны і г. д. і ўсіх іх аб'яднае карысная праца, накіраваная на заваёву лепшай будучыны пролетарыяту.

Але не адно іх творы зьмяшчае рэдакцыя ў часопісу. На балонах часопіснага ёсьць перакладныя творы замежных літаратур і арыгінальныя расійскія.

Весь свой цікавы матар'ял рэдакцыя падае ў такіх разьдзелах свайго часопісу: літаратурна-мастацкім, літаратурнай спадчыны, нарысаў тэатры і крытыкі, мастацтва, бібліографіі і хронікі.

Першыя тры разьдзелы даюць літаратурна-мастацкі матар'ял: першым зьмяшчаюцца вершы і драмы, у другім па думцы рэдакцыі— творы літаратурна-мастац-

кага мінулага; у трэцім—белетрыстычныя нарысы аб каўкаскіх краінах.

Як разнастайна наша сучаснае жыцьцё і яго факты і зьявы—так разнастайны і зьмест вершаў часопісу „На рубеже востока“. У розных нумарох, а часамі і ў адным нумары поэты адгукваюцца на самыя розныя моманты, самым розным чынам іх паказваючы і асьвятляючы. Але ўсё-ж, разам з тым, зьмест іх адзіны—жыцьцё пролетарыяту і яго інтарэсы, змаганьне за свае савецкія староны, мірнае будаўніцтва сацыялізму ў іх, агульныя вялізныя задачы колектыву, дробныя індывідуальныя ўчынкі адзінак, з якіх складаецца колектыў, упэўненасьць у перамозе і г. д. Так, турэцкі poeta Назым Хікмет, характарызуючы ўсход і захад, упэўнен у тым, што хутка паўстане ўсход і імперыялізм будзе пераможаны:

„Восстающий Восток
Кровавым платком
Размахивает перед нами.
Остановка близка. Наш путь готов.
Пожаром дымись отчизна!
Наша конница гремит шипами
подков,

В брюхо империализма!“(I, 33).
Армянін Акоп Акапян складае гімны вясне, калі так хораша жыць змагацца і нават лепш, чым у іншую пару, загінуць у змаганьні, бо вясна—гэта наша сучаснасьць (I, 34).

Грузін С. Эўлі радасна апісвае бацьку дэлегата, які:

„Сегодня на с'езде скажет речь,
Поделился радостью с нами,
Что он старик, но сумел сберечь
Верность красному знамени“(I, 37).

Грузін-жа Н. Замлецелі падае цікавае, атуленае ласкай „Письмо матери“(II, 50), а Прыдон Нароўшвілі—будаўніцтва, канец якога асабліва радасны.

„Радость творчества будет еще
сильней,

Если светом сияя гордо,
Заблестит на экране советских
дней

В Опуцхово наш новый город“(II, 77).

У моцным вершы армянін Г. Крэйтан апавядае пра „Трыбуна“, які быў захоплены і замучаны белымі, а Коран Радзіо—пра сьмерць Сако і Ванцэці „на электрычным стале“.

Іона Ванелі склаў цікавую песьню славы „Загэсу“, што канчаецца наступнымі радкамі радасьці перамогі савецкай працы:

„Славься, Загэс! Пусть твой свет сияет, как сгусток пламени над ночами, и пусть этот стих возвещает миру:

— Новая Грузия тебя создала!“ (III-IV, 69).

Тартальшчык Арташ перадае думкі і радасьць рабочага ля нафтавай вышкі ўночы, індус Вафа ў „Песни ткачих“ кліча:

„Свою волю не обменивай
На птиц магараджиных
Звонкое пенье“ (VII, 76).

Аляксандар Абашэлі радуецца электрыфікацыі Тыфлісу, а маладая тврэцкая пралетарка Яшар-Назыге Ханум, былая прачка, проста і моцна заклікае да расправы з ворагамі рабочых:

„Для чрева сытых полно хилить
Как сбросить иго с плеч
Почаще думай крепко.

Пусть вражья черепа пробьет твоё,
Ярмо!

Улыбками тебе ответят тени предков.

Цепь рабскую долой, ее обрывки
В пыль!

С оковами у нас — короткая расправа.

Тогда докажешь ты, что раб уже
Не был!

И право сильного — давно уже не
Право“ (V-VI).

Орыгінальныя творы на расійскай мове распрацоўваюць тыя-ж мотывы, што і ахарактарызаваныя некалькімі ўрыўкамі перакладныя, як, напрыклад, „Комбат Буров“ — Грэбеньшчыкава, „Севан-Озеро“ — Сіткаўскага, „Морьячка“ — Юрына, „Невоспетый герой“ — Кавынёва і інш.

Мастацкая проза прадстаўлена ў часопісе яшчэ багацей чым поэзія. Яна абхоплівае яшчэ большае кола зьяваў, перажываньняў ды больш кратае чытача, мабыць, таму, што пераклады тут значна лепшыя. Вось напр., Элізбар Талумардвінаў у апавяданьні „Два солнца“ апісвае пабудову на рэчцы Куры, кіраўнік якой перажывае шэраг няшчасьцяў, нават гібель улюбёнага сына, захоўваючы адданасьць будаўніцтву:

„Безгранична была испытываемым боль. Но он знал, холодным своим рассудком, что не одно лишь чувство отцовской любви горело в нем, что есть и другие чувства и стремления, одухотворяющие и окрыляющие его. В труде он находил забвение и смысл своей жизни.

Верил глубоко и твердо, что скоро, очень скоро, достигнет заветной цели и сумеет сковать веками волею рагуливавшую Куру. И в сумерках, когда за острые вершины горы запитается золотое солнце, с помощью той же Куры засияет и заблещет в пространстве другое солнце — солнце Тифлиса“ (I, 105).

З іншых прозаічных твораў варта адзначыць „Фотограф“ — К. Лортіпанідзе, „Двое из ста двадцати“ — Г. Назарлі, „Будни“ — Алазана, „Наше счастье в доме Мешеди Кахима“ — Сеймурга, „Простая вещь“ — С. Гусейна, „Васількі“ — Б. Дайрджыян, „Иопатан Марч“ — Аксэля Барыс і інш.

З разьдзелу „Літаратурное наследство“ бязумоўна варта ўспомніць „Таріел Міхладзе“ — Г. Нінашвілі і „Грозный властелин“ — Н. М. Ашхадзіян. Праўда, першая рэч перадае „Героя нашего времени“ — грузінскага мінулага, але не зьмяшчае простага перайманьня М. Лермантава.

Рэдакцыя вельмі добра працавала, што завяла гэты разьдзел у часопісе, у якім зьмяшчаюцца літаратурнай творчасці, якія ўводзяць, па думцы рэдакцыі, у літаратурную спадчыну“ (II, 10).

У разьдзеле „Очерков“ зьмешчаны цікавыя белетрыстычныя творы, як, „В горах Осетии“ — П. Магера, „Воспоминания об Эриванском исправдоме“ — Е. Чарэнца і інш. Яны даюць больш-менш нязьмененыя мастацкім гартам уражаньні аўтараў ад сучаснай сапраўднасьці, але так памастацку, што яны ўздзейнічаюць на чытача ня менш мацней, чым самі літаратурна-мастацкія прозаічныя творы.

Цікавы, разнастайны і зьмястоўны разьдзел „Теории и критики“ літаратуры і наогул мастацтва. Часта ўжо самі назвы артыкулаў могуць даць уяўленьне аб іх зьмесце. Такія можна назваць! „Літаратурную Армению в наши дни“ — Г. Ванандзі, „Краткий обзор грузинской литературы“ — Б. Буачыдзе, „Старое и новое в тюркской литературе“ — А. Шарыфава, „Психофизиологическая база искусства“ — Скородумова, „Вопросы литературной квалификации в грузинской пролетарской литературе“ — Д. Рондэлі, „Границы биологизма в искусствоведении“ — Г. Гатулова, „Опыт характеристики культурной музыки армян“ — А. Адамьяна, „О работе партии в области художественной литературы“ — В. Суварына, і інш. Да іх далучаюцца і іншыя працы на актуальныя тэмы літаратуры, як, напр., „О национальной архитектуре“ — М. Мазманяна і „Апокалипсис эклектизма“ — яго-ж, якія трактуюць пытаньні нацыянальных форм у архітэктуры; „Михаил Джавахидович“ — Шалвы Радзіані, „Ованес Туманян“ — Н. Япікалопава, „Игнатий Шавшвили“ — Раджэна Каладзе і інш., якія даюць характарыстыкі і нарысы творчасці паасобных пісьменьнікаў і асабліва мастацтва наогул і г. д.

У гэтым разьдзеле ўводзіць чытача ў жыцьця і чарговых задач мастацтва, у шырокім сэнсе слова, Закаўкаскай фэдэрацыі савецкіх соцый і рэспублік.

У апошнія часы рэдакцыя вылучыла разьдзел „Искусства“. І няўдачна залучыла. Ужо ня кажучы пра

тое, што і літаратура — мастацтва, дзівішся чаму ў адным і тым-жа нумары часопісу артыкул аб архітэктуры папаў у разьдзел „Теории и практики“, а не „Искусства“. Тое-ж можна сказаць і пра іншыя прыклады такога роду.

У разьдзеле „Искусства“ пададзены наступныя артыкулы! „Белый всадник“ (пра кінофільм), „Кино в Армении“, „Работа Авгоскино“ і „По тэатрам (башкирский театр, татарский академический театр)“. Такім чынам можна думаць, што рэдакцыя лічыць за мастацтва толькі тэатр і кіно.

Разьдзелы бібліяграфіі і хронікі значна бяднейшыя і горш пададзены чым усе папярэднія разьдзелы. Але і ў іх можна знайсці цікавыя навіны і ня менш цікавыя погляды на рэцэнзуемыя выданьні ды, да рэчы, пазнаёміцца са зместам апошніх, бо орыгінал, амаль выключна, па мове не-мясцоваму чытачу недаступны.

Вокладка часопісу скомпанавана з архітэктурнага мотыву і народнага орнаменту. Відаць, што мастак хацеў паказаць яркасьць „усходных“ колераў і спалучыць на адным кавалку паперы народны орнамент і найноўшы інтэрнацыянальны мотыв. Гэты няўдалы замер яму добра ўдаўся, чаму вокладку нельга лічыць хоць колькі-небудзь удалай. Вялікая награджанасьць, адсутнасьць сучаснасьці і ўбогасьць думкі ўтвараюць прыкрытае ўражаньне. Таму рэдакцыя добра зрабіла, калі ў 1929 г. зрабіла новую больш простую вокладку.

Наогул часопіс утварае вельмі добрае ўражаньне і яго можна раіць як для самых розных бібліятэк, так і для чытаньня самымі шырокімі коламі працоўных наогул. Падпісная плата нязвычайна нізкая.

Урэшце, неабходна адзначыць вялікую заслугу Закаўкаскай фэдэрацыі пролетарскіх пісьменьнікаў, якая выдае такі часопіс.

М. Касьяровіч.

Міхась Гольдберг. Пабягуць слупы. Нарысы і нататкі. Прадмова Л. Бендэ. Выдавецтва „Чырвоная зьмена“, Менск 1929, in 4°, 68 стар. тыраж 3.000 паасобнікаў, цана 45 к.

Да сяго часу ў нас ня было паасобных выданьняў жвавых, простых і моцных твораў пра нашы сёньнешнія клопаты, пра ўчарашні дзень і пра заўтрашня радасьці. Першаю ластаўкаю такіх выданьняў і зьяўляецца гэта кніжка Міхася Гольдберга. І ластаўкаю натолькі спозьненаю (дзякуючы выдавецкай справе) і натолькі моцнаю, што яна напэўна, пры дапамозе чытачоў зробіць вясну. І тады такія выданьні стануць такою-ж цікаваю і чаканаю зьяваю, як і шмат тых, што паказаны ў першай з пільна патрэбных кніг.

„Нарысы і нататкі Міхася Гольдберга,—як слушна кажа прадмоўца Л. Бендэ,—гэта ня проста газэтныя фэльетоны, гэта і не літаратурныя эскізы. Гэта нешта большае, большае таму, што яны ад першага да апошняга радку праўдзівы, у іх многа сапраўднага глыбокага энтузіазму, які вырастае не ад тэарэтычных формул, а ад арганічнай увязкі з нашым соцыялістычным будаўніцтвам“.

Вось, напр., цікавая нататка аб умовах першага зьезду РСДРП і аб доміку, у якім ён адбываўся („Прадвесьне дзевяноста восьмага“), за ёй патрэцік Івана Пуліхава і малюнак яго замаху на губарнатара Курлова („Іван Пуліхаў“), а за гэтым—палатно прымежнай вёскі, на якім тут перамагае новае, там—яшчэ пануе старое („На апошніх загонах“); далей—як у ясьлях гадуецца і выхоўваюцца дзяцей беднаты. („Поэзія Ямнай“), як выконвае сваю волатаву творчую працу Галубкоў тэатр („Галубок“), як сарадэля і масавы дасьледчы рух дапамагаюць рэканструкцыі сельскай гаспадаркі („Кветкі, якія перамогуць“), як у нас езьдзяць на аўтобусах („Аўтобус пашоў“), як

немцы, палякі і беларусы жывуць згодна на вёсцы („Лясны інтэрнацыянал“) ды як вызвалена савецкая жанчына ўмее вучыцца і працаваць („Рунь“), за ўсім гэтым—пра жыцьцё ў сельска-гаспадарчай камуне („Людзі нозай зямлі“), пра новае жыцьцё былых бяспрытульных („Ноймавы кватаранты“), пра падарож на Князь-возера і патрэбу перамогі тамашняй прыроды („Паход на Князь-возера“) і, урэшце, пра Асінбуд („Пабягуць слупы“).

Можа здацца, што гэта дробныя пытаньні нашай сучаснай сапраўднасьці, а хто такімі цікавіцца? Праўда, што трудна заўважыць ды ўбачыць тое, што так прывычна, на што амаль заўсёды глядзіш. Але „наша рэчаіснасьць поўная цудоўных контрастаў, маладая рунь прабіваецца праз пачарнелы сьнежны пахроў гісторыі,—і для таго, каб быць сапраўдным будаўніком соцыялізму, трэба ўмець бачыць гэтую рунь“,—кажа Л. Бендэ, ды трэба ўмець паказаць яе другім—дадамо мы. Міхась Гольдберг якраз здольна паказвае гэта, ня круціць, ня хлусіць, не захапляецца, ня пішчыць ад радасьці і не пье, а проста—паказвае, затым у яго і выходзіць моцна і пераканаўча і таму яго рэчы захапляюць.

Да таго ён паказвае не адно дрэннае і не адно добрае. З адмоўных момантаў, паказаных у яго, другія, якія часта самі робяць плямы, каб аб іх пісаць стварылі-б цэлую літаратуру. Ды такую, што жыць-бы не хацелася, пачытаўшы.

З дадатных бакоў, паказаных Гольдберга, другія, сьпявуны, малі-б зрабіць ня меншую літаратуру гістэрычнага ўсхліпваньня прызначанай радасьці.

А Міхась Гольдберг—нічога гэтага ня робіць; ён бярэ жыцьцё і паказвае. Ён добрае і дрэннае. Добрае гэтым жыцьці перамагае; Гольдберг ня робіць гэтага, а так яно бывае на справе. Таму рад і чытач, рад Гольдберг.

Міхась Гольдберг бярэ якую-небудзь зьяву і не прапушчае праз сваю творчую прызму, як звычайна робяць проста мастакі. Ён таксама не падфарбоўвае сваіх здымкаў, так, каб у іх не засталася нічога сваеасаблівага, каб усе яго арыгіналы сталіся падобнымі на прыказчыка з суседняга магазыну, як гэта звычайна робяць фотоаграф. Гольдберг добра бачыць і патворчаму паказвае тое, што бачыць. У яго вялікія творчыя здольнасці. Вось чаму ў яго змест і форма ні ў якой меры ня могуць разглядацца паасобку. Яны арау ўтвараюць уражаньне жывога суцэльнага арганізму.

Кніжку М. Гольдберга мы ня раім— гэта было-б усё роўна, што раіць галаднаму чалавеку здаровы, пажытны хлеб, які лёгка дастаць. Кожны без усялякай рады няхай хапаецца за яе і хутчэй чытае.

М. Каспяровіч.

Алесь Салагуб. *Зборнік вершаў з Заходняе Беларусі „Лукішкі“.* Беларускае Дзяржаўнае Выдавецтва. Менск, 1929 г. ст. 126. Цана 85 кап.

Зборнік Алесь Салагуба, які ён прапанаваў увазе чытача, напісан ім часткай у Лукіскае турме, часткай на „волі“ ў Заходняй Беларусі.

Па свайму зместу зборнік зьяўляецца яскравай ілюстрацыяй жыцця, змаганьня, пакут працоўнага люду Заходняй Беларусі пад панскай—фашыскай Польшчай. Кожны верш, гэта водгук „з грудзей мільёна“, гэта „стоги катаваных“, гэта—„звон ланцугоў“ на працоўнай моладзі, гэта гарыць „агнём зары“ якая „на будзіць Белавеж“ і, якая кажа, „у мурах сырых вастрагаў працяг для сонейка вакно“.

Поэта ў простых вобразах і проста мовай, з усёй паўнатою перадае абдыскі і катаваньні дэфэнзывы працоўнымі Заходняй Беларусі, прыкуты да сьцен панскіх турмаў, гнояцца ў цёмных карцарах,

якім „цывілізаваньня“ паны ламаюць косьці.

„Чуеце? Жэбры ламаюць!

Костак разносіцца хрусь.

Душаць, каб мы не спазналі
Вольнай сваю Беларусь“.

Поэта, седзячы ў вастрозе з тысячмі працоўных, ня плача над тым, што трацяцца яго юнацкія сілы, што закованы ён у ланцугі,—яму толькі аб адным шкада: „адно жаль, мо карысьці народу мае мукі зусім не дадуць... Ды жаль, што ланцуг распасьцягся над краем і гручыць перацёртая сталь“.

У яго вершах вы ня знойдзеце ні суму, ні пэсымізму, чаго-б можна было б, нават, чакаць глянуўшы на вокладку зборніка, на яго назву „Лукішкі“. Усе яго вершы прасякнуты бадзёрасьцю, яго вершы гэта:

„Дактары ад сухотаў, журбы,

Ад бязьдзеяньня, суму бясконцага,

Ад мярцьвечыны, сьлёз і нуды“.

У поэты цвёрдая упэўненасьць, што пачатая працоўнымі справа будзе жыць, „ня ўмрэ, не завяне ў казэматах Лукішскіх, труне“ што:

„Хай зломяць жэбры, ды з грудзей
Ня вырваць сэрца і імкненьняў,—

Заветаў ленінскіх—вучэньня,

Вялікіх ленінскіх—ідэй!

што:

„Час помсты падойдзе, ён недалёка
Ня страць ты надзеі і веры“.

Поэта ўпэўнены, што ніякія рэпрэсіі і экзэкуцыі, ні турмы не задушць у працоўных тых ідэй і тых імкненьняў, якія вядуць да праўды, якія вядуць народ да сьветлае будучыні.

„Я веру!

Ня здушаць

У „Лукішках“ сырых

Камуны Ўсясьветнай ідэю“!

Поэта разумее, што гэтых жадаемых ідэй не даб'ешся, што:

„Бяз мукаў, поту і змаганьня

Ня ўбачым вольнае краіны.

Пасьля начы ідзе сьвітаньне,

Камуна йдзе пасьля руінаў“.

Дзеля гэтага, поэта сваёй творчасцю імкнецца ўзбудзіць прыгнечаную моладзь, імкнецца запаліць яе бадзёрасцю для барацьбы. Ён кажа:

„Віхрыся, моладзь, мчыся ў даль.
Пакінь стагнаць, пакінь свой жаль.

Душой гары
Агнём зары.

Шукай жыцця, шукай добра
І зло знішчай ўсё з карня“!

З боку фармальнага, вершы Алеся Салагуба нічым не вызначаюцца. Праўда, сустракаюцца ўдалыя параўнанні, прыгожыя вобразы, як: „гняздо зьвіла ў грудзёх туга“, „агністы пук, куль сонечнай саломы“, „туману расплывісты кісель“, „сонца крывёю рабіны ўмурзала неба“, „калматыя хмары“, „гучыш, як ціхі камэртон“ і інш.

Але большасць яго вобразаў і параўнанняў занадта банальныя,

якія ўжо сотні разоў выкарыстоўваліся нашымі рознымі поэтамі і пісьменьнікамі, якія сваёй трафарэтнасцю ня робяць на чытача ўплыў. Некаторыя з іх ня зусім удалыя.

Сустракаецца часты паўтор некаторых слоў, як напрыклад такіх: смеяцца, сьмеяўся, краты, сіль.

Але ня трэба забывацца, што зборнік зьяўляецца першай спробай, першымі мастацкімі крокамі Алеся Салагуба.

Падругое, гэты зборнік, ці лепш сказаць вершы Салагуба, складаліся зусім пры іншых умовах і абставінах:

„Рытмавалі іх шэрыя краты,
А тахт мераў жалезны запор.

Вось таму выглядаюць шурпатымі,
Ня блішчаць апрацоўкаю форм“.

Зборнік Ал. Салагуба мы рым прачытаць кожнаму. Яго трэба набыць кожнай бібліятэцы.

С. Кувіцкі.

ХРОНІКА

Пісьменьнікі пра сябе

Я. Колас

Народны паэта рэспублікі ў гугарцы з нашым супрацоўнікам паведаміў, што з першага чэрвеня г. году ён выйшаў з літаратурнага аб'яднання „Полымя“. Лета прывядзе ў вёсцы, з восені думае ўзяцца за напісаньне драмы для БДТ 2.

Я. Ліманойскі

На лета выяжджаю ў саўгас. Буду вучаць там адну тэму—Жыцьцё і барацьбу с.-г. рабочых і сясковае беднаты. Час вывучэння думаю ахапіць дарэволюцыйны і рэволюцыйны. Галоўным чынам спынюся на вывучэнні сучаснага жыцця, як менш вядомага для мяне.

Улетку буду пісаць п'есу пра рэволюцыйнае змаганьне на Беларусі.

Гэтымі днямі ў БДВ выходзіць зборнік твораў „Над абрываў“. Да восені спадзяюся падрыхтаваць другі зборнік меншага памеру.

Яз. Дыла

Зараз канчаю гістарычную драму, змест яе—доля закінутых у Сібір (з паўстання 1914 г.). Драма прызнач. для пастаноўкі БДТ 2.

Лета буду працаваць у Менску, восеньню педу на лекі.

Іл. Барашка

Па даручэнні нацыянальнай камісіі ЦВК БССР пішу популярную кніжку аб практычна правядзенні нацыянальнае палітыкі ў БССР. У кнізе будуць зьмешчаны нарысы жыцця і працы беларускіх культурных устаноў, нашых школ, нацыянальных саветаў і яўрэйскіх калгасаў. Для гэтае мэты думаю скарыстаць лета для паездак па БССР.

Скарыстаючыся выпадкова трапіўшым напісаным бяспрытульнай да восені думаю

напісаць вялікае апавяданьне пад назваю „Запіскі бяспрытульнай“.

У выданні БДВ выходзіць з друку казка „Залатыя арэхі“, ілюстраваная мастаком Мільчыным.

А. Сянкевіч

Пішу для „Маладняка“ артыкул на тэму—проблемы культуры ў пяцігодцы БССР.

П. Бузук

Пасля летняга падарожжа маю на мэце распрацаваць цыкль мастацкіх нарысаў, прызначаных спецыяльна для часопісі „Маладняк“.

В. Каваль

Пасля адбыцця лягэрнага збору, думаю закончыць пісаць цыкль апавяданняў з студэнцкага жыцця. Хутка выходзіць у выданні БДВ трэці зборнік апавяданняў пад назваю „Крыніца“.

Ул. Хадыка

Пішу поэму з сялянскага жыцця.

В. Маракіў

Для вывучэння цэнтраў соцыялістычнага будаўніцтва выяжджаю на Асінбуд, Маю на мэце напісаць цыкль вершаў „Маё жыцьцё“.

М. Гольдберг

За летні перыяд маю на мэце пабываць на Асінстрой, на Полаччыне і ў Лельчыцкім раёне Мазыршчыны. Паездку-вандраваньне скарыстаю для вывучэння тыпаў новых людзей.

П. Броўка

Рыхтую да друку зборнік вершаў пад назваю „Бомы“. Цяпер канчаткова апрацоўваю поэму фактаў „Рэпарт“, якую здаю для друку ў часопісі „Маладняк“.

З мэтай вывучэння асобных тыпаў выяжджаю на летні час у Полаччыну.

С. Баранай

Лета буду правадзіць на вёсцы. Маюся напісаць п'есу з жыцця вясковае моладзі, а таксама скончу пачатае вялікае апавяданне пад назваю „Разьбітыя нэгатывы“.

Я. Бобрык

Скончыў Белдзяржуніверсытэт. У ліпені месяцы разам з Я. Туміловічам і А. Звонакам еду на Урал, дзе думаем прабыць цэлы месяц. З мэтай вывучэння буйнае уральскае прамысловасці.

Цяпер працую над вялікаю поэмаю „Лясная трылёгія“. Падрыхтаваў для друку зборнік вершаў пад назваю „Пущіна“.

Ян. Скрыпан (Відук)

З'явруўшыся з лягераў, думаю канчаткова скончыць аповесць з рабочага жыцця пад назваю „Будынак“. Напісаная мною брашура пра жыццё калгасу, па даручэнні Наркамзему зараз друкуецца.

Хутка выходзіць з друку зборнік апавяданняў „Затока ў бурях“.

М. Нікановіч

Канчаю апрацоўку роману „Вяснянка“, які будзе друкавацца ў „Полымі“. Пасля гэтае працы маю на мэце напісаць некалькі апавяданняў з сялянскага жыцця.

З. Бандарына

На лета еду на фабрыку „Дзвіпа“ дзеля азнамлення з жыццём і бытам рабочых. Зараз працую над аповесцю „Апошняя песня“. Падрыхтаваны для друку ў БДВ зборнік вершаў.

М. Лынькоў

Скончыў пісаннем вялікую аповесць „Трыкатаж“, якую здаю ў часопіс „Маладняк“.

Р. Мурашка

Здаў у БДВ роман „Сын“, які з'яўляецца вынікам маёй трохгадовай працы. Надочы вышла з друку мая другая кніжка працы „У іхным доме“. Лета разам з паэтай С. Фаміным праводжу на Мар'інскім балотным масыве.

У Польскай сэкцыі БелАПП'у

* На карысць МОПР'у сэкцыя выдала літаратурную газету — аднаднёўку. Змест аднаднёўкі: вершы, проза, урывак з драматычнага твору, некалькі крытычных артыкулаў.

* Сэкцыя ўзяла на сябе выданне на ратотыпе зборнікаў твораў літгурткаў сэкцыі.

* Сэкцыяй прынята пастанова аб узмацненні ў часе лета сувязі з больш здольнымі пішучымі таварышамі з правінцыі шляхам літконсультацыі.

У Аршанскай філіі БелАПП'у

* У канцы мая сябры філіі: Паўбін, Асташка і Гоманаў зрабілі літаратурны выезд па маршруце ст. Цёмны лес — Цёмналескі лессапільны завод — мястэчка Расна. У Расне адбылося два вечары для вучнёўства і для партыйна-проф. арганізацый Наладжан быў агульны вечар у Цёмным лесе для рабочых заводу і чыгуначнікаў. Усяго было абслужана каля 500 чал. Чыталіся вершы і даклады.

* У Месьціславе студыяй Бел. АПП'у быў наладжаны вялікі вечар беларускае літаратуры. Пасля дакладу і чыткі вершаў была пастаўлена п'еса сябра студыі Аўг. Сінікова „Выпярэднікі“, з студэнцкага жыцця.

* Пры Месьціслаўскай студыі Бел. АПП'у заснована яўрэйская літаратурная сэкцыя ў ліку 12 асоб, якою кіруе яўрэйскі літаратар Плякс. Сэкцыя выпусціла 4 нумары рукапіснае часопісі „Э р ш т ь т р ы т“ („Першыя крокі“).

Студыяй заснована шэраг літаратурных гурткаў пры сямігодках і Месьціслаўскім дзіцячым гарадку. Гурткі выдаюць свае рукапісныя часопісі.

* У маі месяцы быў наладжан супольны вечар у яўрэйскай сямігодцы, на якім чыталіся яўрэйскія і беларускія творы.

* Ю. Таўбін і З. Асташка здалі ў БДВ два зборнікі дзіцячых казак і вершаў „Сім зайца“ і „Пра ўдалага Янку“.

У Магілёўскай філіі Бел. АПП'у.

* Вышаў з друку альманах творчасці сяброў філіі — „Раньне“. У сучасны момант ідзе падрыхтоўчая праца па складанні трэцяга альманаху, якому мяркуецца надаць інтэрнацыянальны характар, змясціўшы ў ім творы беларускіх, яўрэйскіх і расійскіх аўтормаменьнікаў Магілёўшчыны.

* Сябры філіі Юр. Лявонны і Я. Ільліч у маі м-цы арганізавалі літаратурнае выступленне на гуце „Ільліч“ (у Быхаўскім раёне).

Выступленьне было спаткана рабочымі надта ўважліва, выклікала вялікую зацікаўленасьць да пытанняў разьвіцьця беларускае пралетарскае літаратуры.

* Юрка Лявонны здаў ў БДВ першы зборнік вершаў „Разьбег“. За апошні час ім напісаны дзьве паэмы: „Далёкі рэйс“ і „Волей жыцьця“. Адначасова, ён падрыхтоўвае да друку зборнік мастацкае прозы.

* Васіль Гарбацэвіч скончыў нісаць 4-х актавую п'есу „Полька каетка“, і перадае яе для пастапоўкі ў БДТ 2.

У Доме Письменніка

(Гутарка з загадчыкам ДП т. Залуцкім)

* Агульнае прызначэньне Дому Письменніка абслугоўваньне письменнікаў у іх грамадзкай працы і грамадзім адпачынку. За

час сакавік—чэрвень. Домам Письменніка прароблена значная праца.

Адбываліся сходы Бел.АПП, „Узвышша“, спатканьні з Белдзяржвыдавецтвам па розных пытаннях літаратурнага жыцьця. Адбыліся—спатканьні з таварышамі Затонскім і Чаркаскім. Гэтыя таварышы ўзьнялі цэлы шэраг надзвычайна цікавых пытаньняў адносна выданьня кніжкі і ідэалёгічнага напрамку беларускае літаратуры.

Дом Письменніка даў магчымасьць праводзіць у яго сьценах працу мастакам г. Менску.

* Домам Письменніка быў праведзены мэдычны агляд письменнікаў,—на падставе чаго СНК адпусьціў 2500 рублёў на іх лячэньне.

* ЦСПСБ для Дому Письменніка са свайго боку вызначыў 10 мейсец ў дамы адпачынку і закупіў два курортных месцы

З Ь М Е С Т

	Стар.
В. Маракоў. Муляр — (поэма)	3
Іл. Барашка. Ліст вылучэнца—(апавяданьне)	19
З. Астапенка. * *—(верш)	23
Н. Беліна-Падгасцкі. Рыбакі—(апов.)	24
І. Плаўнік. Калі ападаюць лісты—(вершы)	55
Ш. Маннур. Прыгожасьць зямлі—(вершы)	58
Ул. Карак. Украінская савецкая літаратура	61
Ал. Кучар. Літаратурныя партрэты: В. Маракоў	79
Ш. Маннур. Татарская літаратура	90
Ів. Цьвікевіч. Яшчэ аб дзіцячай кнізе	95
П а р о д ы і:	
Мсьціслаўцы: „У дымным жыце“—С. Фаміна	99
„ „ „Сто сёмай песьня“—М. Хведаровіча	—
К н і г а п і с:	
М. Каспяровіч —„На рубежы востока“	100
„ „Пабягуць слупы“—М. Гольдберга	104
С. Кувідкі —„Лукішкі“—А. Салагуба	105
Х р о н і к а:	
Пісьменьнікі пра сябе	107
У польскай сэкцыі БелАПП	108
У Аршанскай філіі БелАПП	—
У Магілёўскай філіі БелАПП	—
У Доме Пісьменьніка	109

КОМСОМОЛЬСЬКІ ТА ЛІТЕРАТУРНІ ОРГАНІЗАЦІЇ, ЛІТЕРАТУРНІ
ТА МИСТЕЦЬКІ СТУДІЇ, КУЛЬТОСВІСНІ УСТАНОВИ, КЛУБИ,
ВУЗИ, ШКОЛИ, ЧИТАЛЬНІ—ВСІ ПОВИНИНІ ПЕРЕДПЛАЧУВАТИ
ЩОМІСЯЧНИЙ ІЛЮСТРОВАННИЙ, ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКИЙ
ТА ГРОМАДСЬКО ПОЛІТИЧНИЙ ЖУРНАЛ МІСЯЧНИК

„МОЛОДНЯК“

Орган ЦК ЛКСМУ

За редакцією: Ф. Голуба, П. Лакизи, О. Курганова,
Т. Масенка, Усенка Пав. (відп. редактор)

ОСНОВНІ РОЗДІЛИ ЖУРНАЛУ:

1. Літературно-художній—(оповідання, розділи з романів,
повісті, п'єси, нариси, етюди, переклади, зразкових новин
чужоземної літератури, вірші, поеми). 2. Літературно-кри-
тичний—(статті, розвідки, літературні портрети). 3. Розділ
літнавчання. 4. Суспільно-політичний—(статті, нариси, огляди).
5. Сатири й гумору—(фельетон на літературні темі, пародії,
шаржі, літумішки). 6. Побутовий—(статті, нариси, листи з пери-
ферії). 7. Хроніка-літературно-мистецька (закордонна, столична,
провінційальна). 8. Бібліографія—та низка інших розділів.

НАШІ СПІВРОБІТНИКИ:

Багмут І. Білоириницький С., Бойко І., Брянців-Ровинський, Влизько О., Вух-
наль Ю., Гончаренко Ів. (Лубні), Голота Петро, Гордієнко Дм., Гримайло Я.,
Даніман Б., Десняк В., Дієв Марко (Запоріжжя), Донченко Олесь, Дубовик М.
(м. Дніпропетровське), Дукин М., Заліський П., Зарва І., Затонський В., Ключья
Ан., Коваленко Б. (Київ), Косарик-Коваленко Дм., Ковтун, Кожушний Марко,
Конторин О., Корнійчук О., Корян В., Кузьмич В., Кундзіч Олексій, Кулик Ів.,
Ладен О., Лакиза П., Лимар В., Ліберман Д. (Стара Бухара), Масенко Терень,
Момот Ів., Новиков Г. (Кривий Ріг), Новицький М., Овчаров Г., Озерний Т.,
Палівців Ів. (Кремінчук), Первомайський Леонид, Пуччето Макароні, Радченко
П., Рудерман М. (Москва), Сидоров А., Скрипник Л. (Сталіно), Скрипник М.,
Смілянський Л., Таран Ф., Теодор Орсію, Толячев З. (Азербайджан), Усенко
Пав., Фурер В., Шевченко Ів., Шеремет М., Шульга-Шульженко М. (Умань),
Хвиля Андр., Худяк В. (Донбас), Філіпов, Фомин Евген. (Херсон), Юринець В.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ:

На рік . . . 4 крб. || На 3 міс. 1 крб. 10 коп.
На 6 міс. . . . 2 крб. || На 1 міс. — крб. 40 коп.

Ціна окремого № (в роздр. продажу—50 к.)

„МОЛОДНЯК“ —виходить на початку місяця (1—5 числа) на
7—9 друкованих аркушів (112—144 стор.).

Журнал продають у всіх залізничних кіосках Контрагентства Друку на Україні.

Передплату надсилати на адресу:

М. Харків, Пушкінська вул., № 24 (поштова скринька 300)

Видавництво „Радянське Село“, журнал „Молодняк“.